

מרכז גוונים בקהילה ע"ר

Gevanim Center for Community Diversity
مركز التنوع الجماهيري

משרד הרווחה והשירותים החברתיים
האגף לשירותים חברתיים ואישיים
שרות ילד ונוער
בשיתוף מנהלת קליטה

תדריך התכנית הביתית לאמהות עולות/ במעבר תרבותי

כרך שני
מערכי הפעלה

כתיבה: אסתר אביטבול
עוזרת כתיבה: עמית בילגוראי

עריכה: ד"ר ארנה שמר
2010, ירושלים

תוכן העניינים

1 מבוא
2 ריכוז והתאמת מערכי רכזות ומערכי מדריכות
3 חיזוק המערכת המשפחתית במעבר הבין-תרבותי באמצעות הדרכה
9 מערכים לרכזות
11 השתלמות 1: ביקורי הבית של המדריכה
14 השתלמות 2: מזג: הבדלים אינדיבידואליים בין ילדים
19 השתלמות 3: פיתוח חושים
23 השתלמות 4: מגע (מהווה חלק מפיתוח חושים
28 השתלמות 5: מוטוריקה ותנועה
34 השתלמות 6: מיומנויות הידיים
37 השתלמות 7: אינטראקציה רגשית
41 השתלמות 8: התפתחות שכלית
45 השתלמות 9: התפתחות רגשית חברתית
49 השתלמות 10: פיתוח עצמאות לעומת הצבת גבולות
53 מערכים למדריכות
55 מבוא
56 מבנה הפרק
60 ביקורי בית
60 1. סוגי ביקורי בית
62 2. עקרונות מנחים בביקורי בית
62 3. מבנה ביקור בית
63 4. מצבים בבית הדורשים שינוי והגמשת המערך המתוכנן
64 עקרונות מנחים לפגישת ההדרכה
64 חשיבות המשחק להתפתחות הילד
66 מערכים למדריכות
66 תקופה ראשונה – מלידה עד 6 חודשים
67 א. פיתוח חושים
67 א. 1. חוש השמיעה: מיקוד עיני הילד בחפץ על ידי זיהוי שמיעתי
68 א. 2. פיתוח חוש המגע
69 א. 3. חוש המגע: פיתוח מודעות הילד למגע
70 א. 4. חוש המגע: הנאת הילד דרך מגע
71 א. 5. חוש השמיעה: זיהוי מקור הרעש
72 ב. מוטוריקה ותנועה
72 ב. 1. הרמת הראש כשהילד על הבטן
73 ב. 2. הפעלת הרגליים
74 ב. 3. הפעלת כל שרירי הגוף של הילד
75 ב. 4. הושטת יד
76 ב. 5. תנועה קדימה
77 ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה - ילד
77 ג. 1. משחק קוקו
78 ג. 2. שירים הקשורים לאברי הגוף

79 ג. 3. השמעת צלילים שונים
80 ג. 4. הקפצה על הברכיים
81 ג. 5. דגדוג או ליטוף בזמן ההחתלה
82 תקופה שניה: מ- 7 חודשים עד שנה
82 הקדמה
83 א. פיתוח חושים
83 א. 1. התבוננות בתמונות
84 א. 2. משחק בצעצוע עם צפצפה
85 א. 3. משחק מול מראה
86 א. 4. טיול בסביבה
87 א. 5. תכונות חפצים
88 ב. מוטוריקה ותנועה
88 ב. 1. הנעת חרוז בתוך בקבוק
89 ב. 2. תפיסת "צבת" בין בוהן לאצבע (פינצטה)
90 ב. 3. משחק "מחא כפיים"
91 ב. 4. ריקוד "עוגה, עוגה, עוגה"
92 ב. 5. הוצאת חפץ קטן מתוך מיכל גדול
93 ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה - ילד
93 ג. 1. שירת שירי תנועה עם הילד
94 ג. 2. הכרת גופו של הילד
95 ג. 3. מסרים של אהבה
96 ג. 4. גבולות הילד
97 ג. 5. משחק עם בובה
98 תקופה שלישית: משנה עד שנה וחצי
98 הקדמה
99 א. פיתוח חושים
99 א. 1. משחק עם בצק
100 א. 2. פיתוח שמיעה של קולות שונים
101 א. 3. השמעת קולות בעלי חיים
102 א. 4. פיתוח חוש המגע - צביעה בצבעי ידיים
103 א. 5. פיתוח חוש המגע - משחק בחול
104 ב. מוטוריקה ותנועה
104 ב. 1. פירוק והרכבת טבעות על מוט
105 ב. 2. מירוץ מכשולים
106 ב. 3. משחק כדור
107 ב. 4. משיכה ודחיפה של רכב
108 ב. 5. משחק קוביות
109 ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה - ילד
109 ג. 1. "איפה העיניים שלי? - איפה העיניים שלך?"
110 ג. 2. שלי - שלך
111 ג. 3. כן ולא
112 ג. 4. שיתוף רגשי

113 ג. השפעת רמזים בלתי מילוליים על התנהגות הילד
114 תקופה רביעית - משנה וחצי עד שלוש
114 1. הקדמה
116 א. התחום הקוגניטיבי
116 א. 1. סידור טבעות על מוט
117 א. 2. משחק כוסות
118 א. 3. זיהוי והתאמת תמונות
119 א. 4. מיון צבעים
120 א. 5. משחק קוביות
121 ב. מוטוריקה ותנועה
121 ב. 1. שרבוט – צעד ראשון לקראת ציור
122 ב. 2. משחקי חישוק
123 ב. 3. הליכות מצחיקות
124 ב. 4. משחקי תנועה
125 ב. 5. קליעת כדור לתוך מיכל
126 ג. רגש חברתי - אינטראקציה הורה - ילד
126 ג. 1. משחק עם בובות
127 ג. 2. עזרה בבית
128 ג. 3. ציור דמותו של הילד
129 ג. 4. משחקי "כאילו" - החלפת תפקידים
131 ג. 5. הכנת מיץ תפוזים
132 רשימת חוברות של "מרכז גוונים בקהילה"
133 ספרונים ומשחקים לגיל הרך

מבוא

במשך שנים רבות מופעלת בישובים שונים ברחבי הארץ "התכנית הביתית לאמהות עולות". בתוכנית מקבלים אמהות ופעוטות שעלו ארצה מאתיופיה, בוכרה וקווקז הדרכה ביתית רגישת תרבות בנושאי גידול ילדים בגיל הרך. התכנית מיועדת לחזק משפחות החוות במשבר העליה קושי בגידול ילדיהם הרכים, ואשר אינן משתתפות בתוכניות אחרות בתחום זה בקהילה.

כך זה הינו השני באוגדן ההדרכה לתכנית הביתית:

כרך ראשון – מתאר את מערך ההפעלה של התכנית ופורש רקע תיאורטי מרכזי לתכני ההדרכה.

כרך שני – מציג מערכים מובנים לרכזות ולמדריכות להפעלת התכנית.

מה בכרך השני?

כך זה נועד להציג בפני רכזות ומדריכות התכנית הביתית כלים יישומיים להפעלת התכנית.

בפתח הכרך מוצגת הקדמה המתייחסת לסוגיית מקומה של התכנית בחיזוק המשפחה במעבר הבין תרבותי. הרגישות התרבותית מייצגת את הליבה של היחסים המנחים את עבודת הרכזות והמדריכות. בנוסף, ניתן רקע בנושא השותפות בין הרכזות למדריכה ותהליכי ההדרכה המדגישים את הפן ההדדי והדיאלוגי בתוכנית בין כל השותפים בה. בתדריך נעשה שימוש בתהליכים המקבילים במערך היחסים בין הרכזות והמדריכה לבין האם והילד.

בהמשך מוצגים 10 מערכי השתלמויות המיועדים לעבודת הרכזות בהנחייתן את מפגשי ההדרכה עם המדריכות. מערכים אלה מיועדים למפגשי ההדרכה הנעשים במתכונת של השתלמות בה נלמד נושא חדש. יתר 60 המערכים המוצגים בכרך מיועדים לעבודת המדריכות בביקורי הבית. מערכים אלה ערוכים לפי 4 תקופות התפתחותיות: מלידה עד חצי שנה, משבעה חודשים עד שנה, מגיל שנה עד שנה וחצי ומגיל שנה וחצי עד גיל שלוש. שלוש התקופות הראשונות (מלידה עד שנה וחצי) מתייחסות לשלב הסנסו-מוטורי, ואילו התקופה הרביעית מתייחסת לפעילות קדם-מושגית, המאופיינת ברכישת כלים להבנת המופשט (על פי פיאז'ה).

המערכים מציגים ראציונל, מטרות ושיטות הפעלה להעברת ופיתוח המסרים, ועם זאת מותירים מקום ליצירתיות וגמישות. בחלק מהמערכים משולבות דוגמאות שעלו מתוך תהליכי ההכשרה וההדרכה. תכני המערכים נסמכים ברובם על חומר תיאורטי המוצג בכרך הראשון. על מנת לסייע בהתמצאות במערכים ובקשר הקיים בין המערכים המיועדים לרכזות לבין המערכים המיועדים למדריכות מוצגת בעמוד הבא טבלה הקושרת בין המערכים. למרות הנגישות הקלה למערכים שמאפשר התדריך, ובהתאם לתהליכי ההכשרה הנהוגים ב"תכנית הביתית לאמהות עולות", מדריכה אינה רשאית לבצע מערך ללא הדרכה מתאימה בנושא.

בסיום הכרך מוצג קטלוג חומר העשרה שפותח על ידי עמותת "מרכז גוונים בקהילה" - רשימת חוברות הדרכה בביקור הבית ורשימת ספרונים ומשחקים לגיל הרך המתאימים לפעילויות המוצגות במערכי ההפעלה. כיוון שהמערכים המוצגים בכרך זה אינם מקיפים את כל שדה ההתפתחות בגיל הרך, כל רכזת ומדריכה מוזמנת לייצר מערכים נוספים המתייחסים להיבטים נוספים של התפתחות. מערכים שנכתבו ונוסו בביקור הבית באופן מוצלח ניתן להפיץ דרך תיבת הדואר המקוונת של "מרכז גוונים בקהילה": nomi@gevanimcenter.org.il. תודות רבות לצוות "מרכז גוונים בקהילה", לאסתר אביטבול ששקדה על פיתוח המערכים ותיעודם ולעמית בילגוראי שסייעה בידה בחילוף וארגון החומרים.

קריאה מהנה,

ד"ר ארנה שמר

ריכוז והתאמת מערכי רכזות ומערכי מדריכות

מספר השתלמות	מערכים לרכזות	מערכים למדריכות
1	ביקורי הבית של המדריכה מלידה עד גיל 3	ביקור הבית כללי - מתייחס לכל המערכים
2	מזג: הבדלים אינדיבידואליים בין ילדים מלידה עד גיל 3	קיימת התייחסות לנושא בתוך מערכים רבים
3	פיתוח חושים מלידה עד שנה וחצי	תקופה ראשונה: מערכים: 1; 5 תקופה שנייה: מערכים 1-5 תקופה שלישית: מערכים 2; 3
4	מגע	תקופה ראשונה: מערכים 2; 3; 4 תקופה שלישית: מערכים 1; 4; 5
5	מוטוריקה ותנועה מלידה עד שנה וחצי משנה וחצי עד גיל שלוש	תקופה ראשונה: מערכים 1-5 תקופה שנייה: מערך 4 תקופה שלישית: מערכים 2; 3 תקופה רביעית: מערכים 2; 3; 5
6	מיומנויות הידיים שישה חודשים עד גיל שלוש	תקופה שנייה: מערכים 1; 2; 3; 5 תקופה שלישית: מערכים 1; 4; 5 תקופה רביעית: מערכים 1; 4
7	אינטראקציה רגשית לידה עד שנה וחצי	תקופה ראשונה: מערכים 1-5 תקופה שנייה: מערכים 1-5 תקופה שלישית: מערכים 4; 5
8	התפתחות שכלית שנה וחצי עד גיל שלוש	תקופה רביעית: מערכים 1-5
9	התפתחות רגשית חברתית שנה וחצי עד גיל שלוש	תקופה שלישית: מערכים 1; 2 תקופה רביעית: מערכים 1; 3; 4
10	פיתוח עצמאות לעומת הצבת גבולות שנה וחצי עד שלוש	תקופה שלישית: מערך 3 תקופה רביעית: מערכים 2; 5

חיזוק המערכת המשפחתית במעבר הבין תרבותי באמצעות הדרכה

תהליכי קליטת העליה בארץ השפיעו על שינוי מתמשך בפני החברה הישראלית ואפשרו מקום לשאלות כואבות ונוקבות בנושא הזרות, הזהות והשייכות. למעשה, נוצרה חברה עתירת גוונים, שבתוכה קיימים סטעים ופערים חברתיים בין קבוצות החוות הדרה חברתית, וקבוצות בעלות עוצמה פוליטית, כלכלית וחברתית.

הקושי הגדול בהסתגלותן של קבוצות מסוימות, בפרט של עולים, בתוך החברה הישראלית נובע מעוצמת הבדל האפיונים הקיים בין הקולטים והנקלטים. מחד גיסא, מדינת ישראל שואפת לקיום חברה פתוחה, דמוקרטית, הישגית ובעלת רמה טכנולוגית גבוהה המעמידה את הילדים - דור העתיד, במקום ראשון, מתוך אמונה בחשיבות טיפוח הילדים. מאידך גיסא, היא נותנת חסות, ידע ואפשרות קיום לכל יהודי בעולם הרוצה להתיישב בארץ ישראל.

מבט על יישום תוכניות בתחום הקליטה מלמד כי לעיתים לא מתבטאת רגישות להבדלים ולאפיונים התרבותיים של האוכלוסיות השונות. ככל שמדינת ישראל פונה מערבה בתרבותה, כך קליטתן של אוכלוסיות בעלות אפיונים תרבותיים מסורתיים נעשית יותר קשה ומורכבת. מבין אוכלוסיות העולים, נראה כי מצבן של חלק מביניהן נפגע במיוחד. בעיקר אוכלוסיות בעלות מבנה חברתי סמכותי, שהן מסורתיות באופיין, אשר התגוררו בסביבה בעלת גרייה שונה. פרדוקס הקליטה, בין כוונות ומציאות, מוביל לכך שחלק מהאוכלוסיות הללו עדין אינן מוצאות את מקומן בחברה הקולטת ומרגישות באופן מתמיד "במעבר" על גשר דמיוני, שקצהו האחד בארץ המוצא וקצהו השני במדינת ישראל. בגין מורכבות הבעיה, ראוי כי נותני השירותים ירדו למקור בעיות הקליטה והשילוב, אשר נעוצות בהבדלים התרבותיים ובהתמודדות עימם שאינה רגישת תרבות דיה. כך, בתחום הגיל הרך ראוי להבין את מקורם ומשמעותם של הבדלי התפיסות בנושאי התפתחות וגידול הילדים.

מטרת תכנית ההתערבות הביתית המוצגת כאן הינה לחזק ולבסס את המערכת המשפחתית של אוכלוסיות במעבר תרבותי. מטרה זו מושגת באמצעות מתן כבוד לתרבות קהילת היעד, תוך כדי התחברות עם מקור הקושי ועם היכולות ההוריות, עם הדילמות שנוצרו עקב המעבר והשינוי, והובלת האם לפתרון המורכב מאלמנטים של המסורת הקהילתית והמשפחתית והשיטות המערביות בגידול וחינוך ילדים. התהליך יכול להיות שונה מאם לאם, אך העיקרון זהה: לחדש את ההווה ללא שלילת העבר. מכאן, עקב המודעות הביקורתית לכך שתהליכי גידול הילדים בארץ נסמכים בעיקר על תיאוריות מערביות, התכנית הביתית מכוונת להגיע מתוך תרבות המוצא לדיאלוג עם התיאוריה כמו זו של פיאז'ה) ולא להכפיף את התרבות לתיאוריה זו.

נדגים זאת באמצעות הצגת תאור מקרה של אירוע שכיח ותהליך ההתמודדות עימו: התנגדות חלק מהאמהות ממוצא אתיופי לשכיבת תינוקות על הרצפה. דוגמה זו נסמכת על הנוהג להימנע מהנחת תינוקות על משטח שעל האדמה מחשש סכנות שיכלו להיגרם להם בסביבה הטבעית בה חיו, ואילו בארץ זו הנחיה בסיסית מתוך תפיסה שהדבר נחוץ להתפתחותם המוטורית.

◆ הצגת המצב: הרכזת המקצועית, על רקע הידע המקצועי שלה, מנחה את המדריכה לגבי חשיבות הנחת התינוק על הרצפה למען התפתחות תנועה תקינה. המדריכה ממוצא אתיופי לא מגיבה להנחיה, כי על פי תרבותה אין להעיר לנציג הסמכות. בנוסף, יתכן וזיכרונות ילדותה נמצאים בתת-המודע שלה ולפיכך אינה מקשרת ביניהם ולבין אי נוחותה כלפי הנחיית הרכזת.

בהמשך, בעת הפעילות הביתית המדריכה מעבירה לאם את המסר כי יש לאפשר לתינוק להיות על הרצפה. האם מתנגדת, אך לא מסבירה את סיבות סירובה. יתכן והיא אינה מודעת למקור חששותיה מפעולה זו או

שהיא מתביישת לשתף ולהתייחס למה שהיה באתיופיה. תגובתה הינה רגשית בעיקרה: "זה לא טוב לתינוק שלי. זה מפחיד אותי."

בעקבות תגובה זו המדריכה מחליפה פעילות ביוזמתה ועוברת לפעילות התפתחותית אחרת. בדיווחיה היא מנסה להסביר לרכזת שהיא לא יכולה ללכת נגד רצונה של האם. הרכזת מציעה לה להמשיך שוב ולבסס יותר את הפעילות בנושא הצרכים ההתפתחותיים של התינוק. יתכן וגם הפעם המדריכה לא תגיב לרכזת המהווה סמכות מקצועית.

באירוע זה אנו מבחינים בתגובה רציונאלית-מקצועית מול התנגדות רגשית.

◆ הצעת דרך לפתרון הדילמה הנובעת מהמעבר התרבותי: בברור רגיש תרבות של אירוע זה אנו נלמד כי מקור הקושי אינו עקרוני לשכיבת התינוק על הרצפה. מקורו נטוע בהתמודדות עם המציאות הטבעית הלא-בטוחה שהיתה באתיופיה, לפיה מושרשים פחדים של דורי דורות מחיות טרף ומחיות מסכנות אחרות שהיו מצויות בסביבת המגורים של הקהילה האתיופית. מכאן, המנהג שלא להשאיר תינוק על הרצפה נועד להגן עליו, שהרי אינו יכול לברוח בכוחות עצמו. התינוקות היו צמודים לאמהותיהם גם בזמן השינה ובמשך היום לא נתנו להם לרוץ או לזחול, הם היו תמיד על הגובה!

תפקיד הרכזת הוא לשתף את המדריכה בחיפוש סיבת ההתנגדות שמקורה הוא באתיופיה ולא בארץ, מתוך אמונה בכוחות האימהיים שלה כאם. לכן השאלות מכוונות דרך הרעיון המרכזי המבטא כבוד וקבלה של הניסיון הקודם כאם: "כיצד גידלו תינוקות באתיופיה?" שאלה זו ושאלות נוספות כדוגמתה מבטאות באופן ישיר את האמונה כי באתיופיה אמהות גידלו את תינוקותיהן באהבה ובחוכמה אך בתנאים שונים.

התעלמות מהפן הרגשי והחוויתי, חוסר התמודדות עם המציאות הנוכחת של העבר, והסתפקות בהסברים מקצועיים כגון טובת התפתחות הילד והסבר על גדילתו המוטורית, קרוב לודאי לא יהוו מענה משכנע בשלב זה. הם אף עלולים לעורר התנגדות: "שם לא גידלנו תינוקות? הם לא הפכו לילדים ולמבוגרים? לא הלכו, רצו, טיפסו על עצים, שחו?" מכאן, חשיבות רבה יש לעידוד האם לשתף מנסינה האימהי באתיופיה.

מעבר לערעור על שיטת גידול התינוקות שעלול להתפרש מתקשורת כזו, יש להבין גם את המורכבות הרגשית הכרוכה בעצם הערעור על מסורת שעברה בין הדורות, בתחושת הזלזול שעלולה להיגרם וממסר של מחיקת העבר. האם יכולה לחשוב: "האם אתם רוצים למחוק את מה שאימא שלי לימדה אותי, ושהיא למדה מאמא שלה? האם אתם שוללים את כל השורשים שלי?"

כשמכירים את מקור הבעיה, ניתן לשוחח עם המדריכה ולמצוא יחדיו דרך רגשית תרבות להפחתת ואף למניעת הפחדים, כמו העלאת זיכרונות ילדות ואיזכור אמצעי בטיחות נגד סכנות הטבע, עידוד וחיזוק הניסיון ההורי. התמודדות כגון זו תאפשר לאם להירגע, לחוש בטוחה ולהבין את מקור הפחד שלה.

בתהליך זה יש להימנע משיפוט ערכי, מדעות קדומות, מהנחות מוקדמות ומשימוש במודלים מקצועיים הקובעים את הטוב ואת הרע, את הנכון ואת הלא-נכון. לא הרכזת קובעת עבור האם, מה ראוי לשמר ועל מה נכון לוותר. תפקיד הרכזת, בשיתוף מלא עם המדריכה, לסייע למשפחה לעבור על ה"גשר" התרבותי בלי לערער על הערכים שלה ובלי לפגוע בכבוד המשפחה. בתהליך גישור זה על הרכזת להאמין בכוחות של האם שהיא תבין מהם השינויים הדרושים לה ולמשפחתה על מנת להשתלב במציאות בארץ.

בהתמודדות עם דילמה זו כדאי גם שהמדריכה תשאל את עצמה: מה יותר חשוב בעיניי כמחנכת בגיל הרך: שהילד ישכב על הרצפה או שהוא יגדל בתוך משפחה גאה בשורשיה, בעלת דימוי עצמי חיובי, המעניקה חום ואהבה לתינוק, עם ערכים של כבוד הזולת?

שותפות בין רכזת ומדריכה

משמעה של עבודת רגישת תרבות הינה עבודה הנעשית בשותפות. עיקר השותפות בתוכנית היא בין הרכזת למדריכה ובין המדריכה לאם. ביטויה של שותפות הינה בהתייעצות ובדיאלוג הדדי. בין אם הרכזת מתרבות שונה ובין אם היא בת אותה תרבות של המדריכה, ראוי כי היא תדע לבקש את דעתה, עמדתה וניסיונה של המדריכה, למשל: "האם את חושבת שהפעילות טובה לתינוק? שהפעילות מתאימה למשפחה? כיצד גידלת את הילדים שלך? כיצד היה כשהיית קטנה? כיצד את הרגשת? איך את היית פותרת את הבעיה?" בשותפות זועל פי רוב הרכזת מביאה את הידע המקצועי התיאורטי ואת ניסיון חייה והמדריכה מביאה בעיקר את הידע התרבותי, הניסיון האישי, האמפטיה והיכולת להזדהות. מבחינת הרכזת, משמעה של שותפות היא לדעת מתי להגמיש את הידע המקצועי המקובל.

אפשר להגדיר את היחסים הבין תרבותיים בין רכזת למדריכה כאינטראקציה בין שתי זהויות שבמסגרת יחסי עבודתן מעניקות ידע ומידע באופן הדדי וכל אחת מנסה להפנים את הצד האחר. משמעות זו יוצרת דינאמיקה של "דיאדה": דו-שיח שוויוני בין שני "שחקנים", שייתכן שהם בעלי מערכת ערכים שונה מפאת השתייכויות תרבותיות שונות, אשר שואפות לאותה מטרה.

תהליך של שינוי מצב על ידי הכרות עם תרבות האחר אינו קל ואף יכול לאיים על שני הצדדים. אולם, אם האינטראקציה היא מוצלחת, היא עשויה להוות מקור של העשרה רחבת אופקים של הרכזת, והכשרה מקצועית איכותית של המדריכה. היא יכולה לתרום הן למדריכות והן לאמהות להפחתת חששות, להבנת השוני בחברה חדשה ולהבניית זהות מחודשת המורכבת מאלמנטים של עבר והווה. באופן רחב יותר – אינטראקציה מוצלחת יכולה לחולל קיום של מגוון תרבויות הקשורות לגדילה ולחיברות, המשלבות בין מסורת ותרבות מארץ המוצא לתרבות הארץ החדשה המערבית.

איכות הקשר בין חברי הדיאדה היא שהובילה אותנו לקיום קורסי אוריינטציה משותפים לרכזות-מדריכות על מנת לאפשר, לתרגל ולהפנים את הלמידה ההדדית, את הדו-שיח והאינטראקציה בין שתי השותפות, מהתחלת עבודתן, ולהקנות להן כלים להתמודדות עם הדילמות שמקורן בשוני תרבותי. מידי שנה נערך קורס אוריינטציה משותף לרכזות ולמדריכות חדשות בתפקיד. קורס זה נועד לקדם את ההדרכה המקומית של הרכזת עבור המדריכה ולאמן אותן בדו-שיח.

התכנים המשותפים להכשרת רכזות ומדריכות

- ◆ הקניית ידע על קהילות היעד ואפיוני כל קבוצה, עם דגש על הדילמה של שימור הערכים ואורח החיים הקודם מול הצורך בקבלת שינוי לשם הסתגלות בחברה הקולטת. פתרון הדילמה אינו נכפה, אלא מוסכם ומותאם לכל משפחה.
- ◆ מתן אפשרות לרכזות להבין את ההקשר (context) הכולל גורמים המשפיעים על התנהגות ההורים, מחשבותיהם ורגשותיהם.
- ◆ פיתוח מודעות עצמית של הרכזת לגבי הפן התרבותי בעמדותיה הערכיות והמקצועיות.
- ◆ פיתוח מודעות בנוגע לאיום האפשרי על זהות עצמית שהמפגש עם האחר השונה יכול לגרום.
- ◆ פיתוח היכולת להבין את נקודת המבט של האחר תוך יציאה מוגנת ממערכת הנורמות התרבותיות האישית.
- ◆ תרגול כלים ומיומנויות לקבלת מידע ולהקשבה פעילה (הרכזת מהמדריכה, המדריכה מהאם).

- ◆ הצעת חומרים דידקטיים בתחום החינוך וחומרי הסברה והדגמה למשל בתחומי הבריאות, התזונה וההיגיינה. לימוד והכרות עם מערכי הפעלה דידקטיים בתחומים שונים.
- ◆ פיתוח גישה נרטיבית: האזנה ופיתוח הנרטיב/ הסיפור התרבותי. פיתוח דרכים לשיח בין אישי משתף בו כל הלוקחים חלק משתפים מניסיונם וחוויותם בנושאים כמו גדילה, הורות, התפתחות וחיברות.
- ◆ תכלול התכנים על תהליכי גדילה וחיברות של הילד בארץ המוצא עם הארץ הקולטת.
- ◆ מתן עזרה מקצועית לעבודה משותפת ושוויונית עם מגשרים או מתווכים יוצאי קהילות היעד.

הדרכת המדריכות

הפעלת התכנית הביתית מתבצעת באופן ישיר באמצעות מדריכות סמך-מקצועיות המקיימות ביקורי בית ישירים ושוטפים עם המשפחות. המדריכות נבחרות מתוך קהילות היעד שבמעבר תרבותי. המדריכות הן החוליה החשובה ביותר בהיותן מהוות גשר דו-כיווני בין הרכזת לבין אנשי הקהילה. בפעולת גישור זו הן מעבירות מידע באופן דו כיווני, בנושאי גידול ילדים בגיל הרך, בין המשפחות לבין הרכזת. המשפחות מקבלות ידע על התפיסות, הגישות וההתנהגויות בארץ, והרכזת מקבלת ידע על תרבות הקהילה ומנהיגה בארץ המוצא ובתקופת המעבר ועל משמעותו של המעבר.

הגישור, החיבור וההתערבות דורשים הכשרה מיוחדת למדריכה בתחום המקצועי - חינוכי (ידע על גיל רך, יכולת הדרכתית לאמהות ופעוטות), בתחום הבין תרבותי (יחסים בין תרבויות קולטת ונקלטת) ובתחום הארגוני (תכנון, דיווח, עמידה בלוח זמנים).

ההדרכה בתוכנית הביתית נתפסת כתהליך של דו-שיח ייחודי ומתמשך ברמות שונות ובהיבטים שונים של ההתערבות. קיימת בה תנועה וזרימה הדדית, בה לוקחות חלק הרכזת והמדריכה, ושתייהן משתנות באמצעותה. תהליך השינוי עובר דרך הדרכת הרכזת את המדריכה, דרך הדרכת המדריכה את האם, ומוביל להשגת המטרה המכוונת למען המשפחה.

רכזת ↔ מדריכה ↔ אם ↔ משפחה

הלמידה בתוכנית זורמת בתנועה הדדית, לאור דו שיח מתמשך, החותר לשלב בין המסרים המועברים בין הצדדים, מתוך תהליכי חשיבה, מודעות ומוכנות לשינוי עמדות והתנהגויות. למידה זו מבטאת את הגישה הבין תרבותית המדגישה את הדיאלוג, ההדדיות והכבוד הניתן לכל תרבות. למידה זו מניחה כי כל אחד מהשותפים לתהליך נמצא במקום סובייקטיבי בתהליך המעבר בין התרבויות, אותו הוא חווה בדרך ייחודית. דיאלוג, המאפשר למידה ולימוד, מתוך הקשבה והתאמה לכל רכזת, מדריכה, אם ומשפחה, מקדם הפנמה הדרגתית של המסרים התרבותיים בנושא טיפול בילדים בגיל הרך. למידה זו יוצאת מתוך התרבות הקיימת אל התרבות הקולטת, על בסיס החוויות, ההתנסויות, הדפוסים והתפיסות התרבותיות שהיו בארץ המוצא. תהליך ההדרכה שואף לקיים עם המדריכה תהליך מקביל לתהליך ההדרכה שהיא תבצע עם האם. לפיכך התהליך מושתת על דו-שיח ושילוב בין למידה חווייתית (הנסמכת על חוויות והתנסויות) ופרונטלית (דרך הסברים). התמחותה של הרכזת בתוכנית הינה בקיום הדרכה בה מועבר במקביל ידע מקצועי, מחולץ ידע התנסותי של המדריכות, ונעשה שילוב המקבל ברגישות ובכבוד את הגישות והדרכים השונות לגידול הילדים, מתוך העצמה והצמחה של המודרך.

תפקיד הרכזת בהדרכת המדריכה

הדרכת הרכזת מתבצעת בשני אופנים:

1. לפני ביקור הבית: העברת ידע ומיומנויות ועזרה ארגונית בתכנון ורצף. להשגת מטרה זו, אנו מציגים שני סוגים של מערכים:

א. הדרכת הרכזת את המדריכה.

ב. הדרכת המדריכה את האם.

המערכים שאנו מציגים לרכזות, מחוברים באופן ישיר למערכים המיועדים להדרכת המדריכות בבתי. המערכים מיועדים להכשרה ולהדרכה של המדריכה על מנת לאפשר לה את הפנמת הנושא והבנתו באמצעות פעילות מוחשית והתדיינות בהתלבטויות והעמדות של האם. לעיתים המדריכה עצמה נתונה בדילמות הקשורות לנושאי ההדרכה, שהרי גם היא נתונה במעבר בין תרבותי. השיחות אותן מאפשרים המערכים מיועדות להוות הזדמנות גם למדריכה להתמודד באופן אישי עם הדילמות שלה. המערכים בנויים על פי תחומי התפתחות בסיסיים ורצף ההתפתחות. כל פעילות מלווה בהסברים לאם המבוססים מצד אחד על שלבי ומאפייני ההתפתחות באופן כללי ומאיך על רגישות תרבותית ועל חיבורים בין תרבותיים ראו טבלת המערכים לרכזות ולמדריכות על פי נושאים ושלבי התפתחות.

2. בין ביקורי הבית: הרכזת נפגשת בקביעות עם המדריכה ועוברת איתה על כל ביקורי הבית שהיא עשתה. רצוי לקיים מפגש זה פעם בשבוע על מנת להיטיב את המעקב. בשלב זה הרכזת מלווה את תהליך השינוי: ביצוע ויישום ההפעלה בבית של הפעילות וכמו כן הפנמתה של הפעילות על ידי האם¹.

דיווח המדריכה והתייחסות הרכזת לדבריה הם מרכיבי העבודה המשותפת של הדיאדה: דיון זה מתאפיין בשילובן של שתי גישות: הבנת המצב דרך אמפתיה, הזדהות, חיזוק, פיתוח הגישה וידע תרבותי מצד המדריכה, ופתרון בעיות קונקרטיים על ידי עקרונות תיאורטיים מצד הרכזת. רצוי כי דיווח המדריכה על ביקור הבית ישא אופי תיאורי ומלא. עליה לרכוש מעין מיומנות של "צלמת" המאפשרת לתאר את המצב כמו שהיא רואה אותו. לעיתים, דיווח המדריכה מתאפיין באי נוחות לגבי תיאור נורמות תרבותיות שאינן מקובלות בחברה המערבית, קושי בתיאור או זיהוי של רגשות באופן מילולי המונעים שיקוף ברור של המצב ומגוון צר של תיאורים שחוסם העמקה. דוגמאות: "היה יפה. האם משתפת פעולה. קשה לה." "היום לא היה מוצלח. הבית מפוזר, האם לא הקשיבה, הילד בכה", "היום היה כף! הכול היה בסדר והילד חמוד מאוד."

בעת ההדרכה על הרכזת לחזק את יכולתה של המדריכה לראייה יותר כללית ומופשטת של המצב. לעיתים חוסר ניסיון או חוסר ידע מובילים את המדריכה לבנות לעצמה מודלים מהצלחות ושימוש בהם בלי להבחין ששתי התנהגויות דומות עשויות לנבוע משתי סיבות שונות ולהוביל לפיכך לפיתרון שונה. לעיתים קיימים גם קשיים בחיפוש פתרונות, בגלל הקושי של המדריכה להבחין בין סיבות שונות להתנהגות האם או הילד ולכן יש לה נטייה להשתמש במודל אחיד שהצליח במקרה דומה.

שאלת שאלות: מיומנות הדרכתית של הרכזת היא ביכולתה המקצועית לשאול שאלות רלוונטיות שיובילו את המדריכה להגדרה אובייקטיבית של הקושי או של הצורך בשינוי. השאלות יכולות להוביל מראייה מוחשית

¹ התייחסות נוספת לתהליך ההדרכה והמעקב בין ביקורי בית ניתן למצוא בכרך א' של האוגדן.

לראייה יותר כללית ומופשטת של המצב. השאלות מהוות כלי נרטיבי המקדם את תהליך השותפות, האמון והכבוד ההדדי. ההנחה היא שכאשר חוויה חיובית זו נחוות במקביל על ידי האם תקודם גם ההתפתחות התקינה של הילד והשילוב של המשפחה. השאלות מכוונות להבנת ייחודיותו של כל ילד ושל כל אם: מזג הילד, גילו, רמת התפתחותו וסביבתו הפיזית והאנושית. מיון התשובות והשתייכותן לתחומים השונים, יאפשרו להגיע להסקה משותפת לגבי תכנון ההתערבות המתאימה.

פעילות בביקור בית

מערכים לרכזות

טספאי טגניה: אשה כותשת

☞ התכנית הביתית לאמהות עולות ☞

השתלמות 1

ביקורי הבית של המדריכה

תקופה: לידה עד גיל 3.

רציונל:

התפתחות האדם מתרחשת בתוך מערכת של קשרים ויחסים בין אישיים, הנגזרים מערכים תרבותיים ברמות שונות. סביבת המגורים מהווה מרכיב חשוב ביותר בחיי הפרט והמשפחה, לכן הכניסה לבית המשפחה מחייבת זהירות והתחשבות יתרה ובניית יחסי אמון. זו גם כניסה ל"מקדש הפרטיות" של המשפחה וזהו המקום בו מתרחש השינוי.

כניסתה של המדריכה לבית המשפחה מבטאת מסר ראשון ללגיטימציה של תרבות המשפחה. בבוא המדריכה לבית המשפחה מעבירה המדריכה מסר: "אני באה אליך לביתך כי זהו המקום הטוב ביותר לגדל ולחנך את תינוקך. אני לא מזמינה אותך למקום שאינו מוכר, בעל ריהוט ומתקנים מודרניים אבל זר בעיניך. את, בבית שלך, יכולה הכי טוב לגדל ולחנך את תינוקך".

כמו כן, ביקור המדריכה שונה מהמסלול הרגיל של הדרכה: האם אינה הולכת אל המדריכה אלא המדריכה באה אליה. דמותה של האם כבעלת הבית מעניק לה את כבודה כמארחת.

המדריכה באה להדריך את האם ולהוביל אותה למקום מפגש משותף.

התנהגות מותאמת ומכבדת של המדריכה קובעת במידה רבה את הדימוי העצמי של האם ואת הרגשתה החיובית. המדריכה תפעל להעברת מסר כי ניתן לדבר בפתיחות, להביע דעות, לקבל הדרכה ללא חשש, לשתף, להראות ולשאול שאלות.

בביקור הבית על המדריכה להפחית מדמותה הסמכותית ולשלב התנהגות של אורחת. עליה להימנע משיפוט, להקשיב, לעודד ולשבח כל פעילות מתאימה. במשך כל הביקור היא תכבד את מעמדם ואישיותם של האם והאב ותדגיש את מקומם המרכזי כהורים.

בזמן הביקור הבית הופך לבמה של שלושה "שחקנים" שונים (המדריכה, האם והילד), בעלי תפקידים שונים, שביניהם מערכת יחסי גומלין ויחסי אמון. משימת המדריכה היא להוביל אותם למקום משותף. לעיתים הציפיות של כל אחד מה"שחקנים" הן שונות. למשל, ישנן פעמים בהן אם המשפחה מצפה מהמדריכה לעזור לה מול מוסדות ציבוריים או לעזור לילדים בשיעורי הבית. חשוב לבצע תיאום ציפיות באחד המפגשים הראשונים, על מנת למנוע מצבים בהם ציפיות האם והמדריכה לא תואמות.

מטרות

- ◆ להכשיר את המדריכה לתפקידה בביקורי הבית.
- ◆ הבהרת ציפיות המדריכה והתאמתן לציפיות האם מביקור הבית.
- ◆ הגדרת המקום של האם, הילד והמדריכה בזמן ביקור בבית.
- ◆ העמקה במושג ה"שותפות": האם כשותפה ולא כמטופלת.
- ◆ ללמוד להדריך.

הפעלות:

עבודה בקבוצות

1. המשתתפים מתחלקים לשלוש קבוצות: קבוצת מדריכות, קבוצת אמהות וקבוצת ילדים.
2. כל קבוצה תדון בתפקיד, בצרכים, בכוחות ובציפיות של הדמויות שהקבוצה מייצגת. בקבוצת האמהות ובקבוצה של המדריכות, המשתתפות ידונו במושג השותפות ובדרך בה כל קבוצה מגדירה את השותפות עם הקבוצה השנייה.
- למשל האמהות ידונו בציפיותיהן בתחום הלמידה והמדריכות ידונו על אמצעים שהן ינקטו במהלך ההדרכה כדי להקל על קבלת השינוי.
3. הצגת המסקנות ודיון בנוכחות כל המשתתפות:
האם הציפיות והצרכים שנרשמו תואמים את המציאות? תואמים זה לזה?
מה גבולות התפקידים השונים, של המדריכה, האם והילד? לדוגמא: הילד שייך להורים שלו; האם היא בעלת הבית; המדריכה פועלת מטעם מוסד ציבורי.
איך נתאים את ציפיות כל המשתתפים?

חזרה לדיון בקבוצות:

- ◇ דיון בדמות המדריכה האידיאלית בעיני האם.
- ◇ דיון בדמות האם האידיאלית בעיני המדריכה.
- ◇ דיון בציפיות, צרכים וכוחות של הילד.

משחקי תפקידים

בוחרים שלוש מדריכות אשר יציגו (בלי הכנה לתפקידי האם, המדריכה והילד), נותנים למדריכה צעצוע ואומרים את גיל הילד.

שלב ראשון

המפגש בין האם למדריכה: את נכנסת לבית. תארי את מעשייך בעת הכניסה לבית. על המפגש להיערך בהתאם לכללי ההתנהגות המקובלים בתרבות המשפחה. לדוגמא: לחיצת ידיים, נשיקות על הלחי, התעניינות בנושאים אחרים ולא גישה ישירה לנושא המפגש ועוד. האם לא הייתה בבית בביקורך האחרון, אבל היא הודיעה מראש. תארו את השיחה. מטרת המפגש היא לדבר עם האם על חשיבות ארוחות סדירות עבור ילד בן שנתיים, לשחק עם הילד משחק. איך את מציגה את הנושא?
◇ דיון על הסיטואציה.

שלב שני

המדריכה מדגימה את המשחק עם הילד.
◇ דיון בנושאים כגון: מיומנויות המשחק של המדריכה, תגובות הילד, התאמת המשחק לגיל וליכולת של הילד.

שלב שלישי

משחק אם - ילד בתיווך המדריכה, כאשר האם מהססת. איך המדריכה מגיבה?

דיון

- ◇ יכולת המדריכה להענקת ביטחון עצמי לאם.
- ◇ כושר ההבנה של האם ויכולתה לתקשר עם הילד.
- ◇ סיכום כללי של הביקור ואזכור נוהלי הביקור.

הקרנת סרט: "לגדול עם המשחק"

הסרט מתאר ביקורי בית של מדריכה באתר הקליטה (בבאר שבע). הסרט הוכן על ידי הסוכנות היהודית בשיתוף עם עמותת "עלמיה".
לאחר הסרט יתקיים דיון שיתמקד באופן פתוח במחשבות שעלו במשך הצפייה, או לחילופין ניתן לתכנן שאלות.

הערות/ רעיונות נוספים

השתלמות 2

מזג: הבדלים אינדיבידואליים בין ילדים

תקופה: לידה עד גיל שישה חודשים.

רציונל

כבר בחדר ילודים של בית החולים ניתן להבחין בהבדלים בין תינוקות: עוצמת הבכי, מידת הערנות, כמות השינה ועוד. כידוע, שני אחים, אפילו תאומים, שנולדו לאותם הורים יכולים להיות בעלי אישיות שונה מאוד. השאלה הנשאלת על ידי החוקרים היא שאלת הגורם למזג השונה: הסביבה או התורשה? חוקרים רבים מסכימים כי קיימת אינטראקציה בין הגורמים התורשתיים והסביבתיים. גם מידת הבשלות וההבנה השונה יכולה להיות מולדת ותלויה סביבה. למשל, ילד עשוי שלא להתעניין במשחק זיכרון כיוון שהוא עדיין אינו בשל ללמידה מסוג זה. לפיכך, ננסה להגיש לו אמצעי למידה מסוג אחר, כמו לגו.

מי שמטפל בילדים צריך לזהות את מזג הילד ולהתאים את ציפיותיו ואת התנהגותו לכך.

לעיתים עלולים להתעורר קשיים בין המטפל לילד:

◆ איך להתנהג עם ילד איטי כאשר אני ממהרת?

◆ אני חשבת שמשחק בחול מהווה פעילות מתאימה בימי הקיץ והתכוננתי לפעילות זו, אך הילד אינו רוצה לגעת בחול.

◆ כיצד האם יכולה להתאים את ציפיותיה למזגו של הילד בפועל?

חוויות אישיות, הקניית מידע ורכישת מיומנויות לאבחון מזג הילד יעזרו למדריכות ולאמהות להתגבר על הקשיים שצוינו לעיל.

מטרות

◆ העלאת המודעות הכללית לשוני בין תגובות אנשים הנמצאים במצבים דומים ולהבדל בקצב ובסגנון של כל אחד.

◆ העלאת המודעות לשוני במזג של ילדים שונים.

◆ מתן כלים למדריכות לאבחון הבדלי מזג ולרכישת מיומנויות מתאימות לסוגי מזג שונים.

הפעלות

1. משחק סימולציה: שאלה קבוצתית

בזמן שאתן ממהרות להלביש ולהכין את הילדים לגן או לבית ספר, הילד בן ה-8 שופך כוס חלב על הרצפה ועל בגדיו.

מה אתן עושות? תארו כל אחת בנפרד את רגשותיכן ואת פעילותכן.

2. פעילות בקצב שונה

◆ העברת כדור

המשתתפות נחלקות לשתי קבוצות. העבירו את הכדור מאחת לשנייה בלי לתת לו ליפול - השאירו אותו כל הזמן באוויר.

קבוצה אחת משחקת בקצב מהיר וקבוצה אחרת בקצב איטי. באמצע המשחק מחליפים את קצב המשחק.

◇ משחקי בדים

יוצרים מעגל. כל משתתפת מחזיקה בשולי הבד, כך שכולן מותחות אותו. באמצע הבד יש בלון. המנחה נותנת הוראות להרים ולהנמיך אך לדאוג שהבלון יישאר על הבד ולא יפול.

◇ כיבוי אור- מוזיקת רקע

המשתתפות מתבקשות לעצום עיניים ולרקוד ריקוד חיצוני או פנימי על פי קצב המוזיקה. המוזיקה תתבצע בקצב מהיר או בקצב איטי לסירוגין.

דין

1. הדיון יתקיים סביב נושא התנהגותן השונה של המדריכות בפני סוג וקצב שונה של מצבים ופעילויות. המדריכות יספרו על רגשותיהן במשך הפעילות והמנחה תשקף מה שהיא ראתה.

2. ◇ למה אנחנו מגיבים באופן שונה בפני מצבים או פעילויות דומים?

תשובה: בגלל המזג השונה של כל אחת.

◇ האם רק למבוגרים מזג מיוחד? איך להתנהג מול תופעות של מזג שונה של ילדים?

תשובות: תפקידה של המדריכה לאסוף מידע על הילד דרך תצפיות קצרות ומגוונות (בסיטואציות שונות). למשל, עליה לזהות מה המשחק האהוב על הילד - כיצד הוא מגיב למשחקים תנועתיים, איך מגיב למגע, כמה זמן הוא מרוכז בפעילות אחת? מידע זה חשוב מאוד לתכנון פעילות בבתים. למשל: עם ילד בעל יכולת ריכוז גבוהה, אשר מסוגל לשבת זמן ממושך עם משחק אחד, תוכל מדריכה להביא להדרכה פעילויות שמצריכות זמן ממושך כמו לגו, משחק זיכרון וציורים. לעומת זאת, לילד יותר פעיל ואנרגטי ניתן להציע פעילויות של תנועה ולא של מוטוריקה עדינה או הקשבה.

סיכום: כל ילד הוא עולם מלא, יחיד ומיוחד.

יש לדעת שקיימים קשיים סמויים להקניית מושג ה"מזג": למרות שלכל ילד התנהגות טבעית בהתאם לגילו ולפעמים בהתאם למינו, קיימים משתנים פעילים נוספים העשויים להשפיע על התנהגותו כמו עייפות, מצב פיזי, אירועים קודמים שהילד חווה. במקרים אלו המדריכה צריכה לדעת להחליף את הפעילות המתוכננת בפעילות מתאימה יותר.

אין סגנון התנהגות טוב או רע. יש להכיר את סגנון ההתנהגות של כל ילד כדי להבין אותו טוב יותר.

משחקי תפקידים בנושא הבחנת המזג והתאמת גישת המדריכה

משחק התפקידים יוצא מנקודת הנחה שיחד עם המזג הטבעי של הילד קיימים משתנים פעילים נוספים העשויים להשפיע על התנהגותו, כמו עייפות, מצב נפשי, מצב פיזי, אירועים קודמים שחווה ועוד. על המדריכה, ביחד עם האם, להתאים לילד את הפעילות המתאימה לו.

1. את נכנסת לבית של תינוק בן 5 חודשים (תקופה ראשונה: מוטוריקה ותנועה)

את מנסה להשכיב אותו על הרצפה על הבטן על מנת שיירם את ראשו: התינוק בוכה ומתנגד. מה את עושה? מה את מבקשת ללמוד מהאם על הילד? מה את אומרת לאם?

2. את נכנסת לבית של ילד בן שנתיים (תקופה רביעית: התחום הקוגניטיבי).

את מנסה להשכיב את הילד ולהראות לו את צמד התמונות הדומות. הילד לא רוצה לשבת. הוא זורק את התמונות. רץ בתוך החדר ובוועט בריהוט.

מה את עושה? מה את מבקשת ללמוד מהאם על הילד? מה את אומרת לאם?

3. את נכנסת לבית של תינוק בין שנה (משחק עם בצק- פיתוח חושים- תקופה שלישית).
את התכונות היטב לפעילות אלא שהילד מסרב לגעת בקמח או בבצק. הוא בוכה ומשתולל. מה את עושה? מה את מבקשת ללמוד מהאם על הילד? מה את אומרת לאם?
4. איזה תצפית (התבוננות בפעילות הילד) היית עושה כדי להבין ביחד עם האם את המזג של הילד בתחום רגישות לגירויים (קולות, בסוגי המזון, בנגיעה בחפצים חדשים)?
- המסר המרכזי כאן הינו שהפעילות המוצעת על ידי המדריכה היא עבור הילד. כלומר, יש לבחור פעילות המתאימה לילד ולא את הילד שמתאים לפעילות הכי טובה שהוכנה. מדריכות עלולות להיתקל במצבים בהם: "הילד רוצה לשחק רק בכדור", "הילד רוצה רק לשחק בלגו", "לילד אין סבלנות לשמוע סיפור". להתמודדות עם מצב זה ניתן לשלב בין מספר פעילויות בו-זמנית. בפרק המערכים למדריכות הסברנו שכל פעילות מתייחסת לתחומים שונים. החלוקה שלנו לתחומי פעילות היא בגדר הצעה לסדר וניתן לשלב יחדיו מספר תחומים בהתאם למזג הילד.

דוגמאות

- ◇ ילד המוגדר כבעל נטיה לפעילות מוטורית מוגברת:
אפשר לשלב פעילות מוטורית ושפה (באמצעות המללה של הפעילות). נשתמש בשני כדורים: אחד גדול והשני קטן. נפעיל את הילד: "זרוק בתוך הסל את הכדור הגדול. הבא לי בריצה את הכדור הקטן. הנה אני שמה את הכדור הקטן מתחת לשולחן- הבא לי אותו בזחילה".
- ◇ ילד עם מידת ריכוז נמוכה:
נשתמש בדף וצבעים. ניתן לילד לצייר מה שעולה על רוחו. בינתיים נספר לו סיפור. משחק לגו מאפשר פיתוח תחומים שונים: מוטוריקה עדינה, חשיבה, שפה (הבחנה בין גדלים, צבעים, מידה גדולה של ריכוז, זיכרון). ניתן לעודד משחק לגו ומידי פעם להוציא אותו לפעילות ריצה.

דיון לאחר משחקי תפקידים

- א. הערות המשתתפות והמנחה לגבי משחקי תפקידים.
יש להדגיש בדיון את הנקודות הבאות:
1. הקושי של הילד בפעילות חדשה: ישנם ילדים אשר מתרגלים לשגרת משחקים מסוימים וחוששים מפעילות חדשה. על המדריכה לקרב את הילד לפעילות בדרך רגישה, תוך כדי הסברים ועידוד ולא לקבוע כתוצאה מחששותיו מסקנות לגבי מזגו.
 2. התנהגות לא צפויה של הילד: הילד יכול להיות עייף, רעב, או עצבני, כי קרה לו משהו במשך היום, למשל הוא נפל, פוחד מרעש, לא קיבל את האוכל בזמן או פשוט לא "בא לו לשחק". מסיבות כאלה ואחרות הילד יכול להגיב תגובות שלא הולמות את מזגו היומיומי. במקרים כגון אלה המדריכה תאלתר, תתגמש ותשנה פעילות מתוכננת.
 3. רגישות תרבותית- יש לשים לב למצבים בהם האם עלולה ללחוץ על הילד לשתף פעולה, למורת רוחו, מכיוון שלא מקובלת בתרבותה התנהגות לא סובלנית של ילד מול מבוגר. במצב כזה יש להזכיר לאם כי התנהגות הילד תלויה גם במצב רוחו הנוכחי, כתוצאה משלל סיבות, כמו רעב או עייפות, ואין הדבר מעיד על מזגו. חשוב לעשות זאת מתוך כבוד להיכרות של האם עם ילדיה והתנהגותם, וכבוד למקובל בתרבותה.
- ב. סקירת גורמים הנובעים ממקור תרבותי, משפחתי, בין-דורי, המשפיעים לעיתים על הדרכת האם.

שאלות מרכזיות בדיון

- ◆ כיצד להדריך הורים שלא להשוות בין ילדיהם או בין ילדי אחרים?
 - ◆ מהן העמדות לגבי מזג והתייחסות למזג של הילד בתרבות המוצא?
 - ◆ איך יתבצע תהליך שינוי בהרגלי גידול ילדים המסכנים את הילד בלי לפגוע בכבוד ההורים?
 - ◆ היכן הגבול בין בריאותו וביטחונו של הילד ושמירה על כבוד ההורים? באילו מקרים עלינו להתערב למען בטחון הילד?
- ניתן להעלות בדיון דוגמאות תרבותיות² ולדון במשמעותן. למשל בקרב אוכלוסיית הקווקזים קיימים הורים שקושרים את רגלי התינוקות או מקפידים לסגור חלונות (ללא פתחי אוורור) ובקרב אוכלוסיית האתיופים יש הורים שמגלחים את ראש ילדיהם או משתמשים בעצות, תרופות ומרקחות של אנשי דת או רופאים מסורתיים ולא של רופאים מערביים.

הערות/ רעיונות נוספים

² הדוגמאות התרבותיות ניתנו על ידי מדריכות ורכזות מתוך התנסותן בפעילות ההדרכה.

דוגמאות לממדי מזג והתנהגות אישית

שאלות לאם	דוגמאות לברור המזג	הסבר המימד	מדדי המזג
איך היית מגדירה את עצמך: פעלתנית או רגועה? איך מאופייין אבי הילד? למי לדעתך דומה הילד?	1. פעוטות: לבקש להיות בשקט: ששששש.... לצפות התנהגות הילד: האם הוא זוחל? האם מטפס? האם רץ...? האם נשאר שקט? 2. ילדים יותר גדולים: לארגן פעילות מוטורית ולהפסיקה באמצע. לבדוק אם הילד ממשיך עם התנועות או מפסיק.	כמות תנועה של הילד. האם הוא מתנועע הרבה או מעט.	רמת פעילות מוטורית
לשוחח עם האם על רגשותיה: מה קורה לה כשהיא מגיעה למקום זר או במקום עבודה חדש? האם זה דומה או שונה ממה שמרגישים הילדים?	איך האם מגדירה את הילד שלה: אמיץ? חושש מדברים חדשים? מפחד מאנשים זרים? מחייך לכולם? להציע לילד גם צעצוע חדש וגם צעצוע מוכר- במה הוא בוחר?	תגובת הילד לאנשים ולחפצים שאינם מוכרים לו.	התקרבות או רתיעה
כיצד את חווה הבדלים כשאת במגע עם אנשים שונים- ילדים, בני משפחה, אורחים?	1. שאלה לאם: האם הילד מבחין בשינוי הקל ביותר בהבעת פניה? או כשהיא מסתפרת? 2. לבקש מהאם ללטף את הילד בעדינות באמצעות אצבע, נוצה, מטפחת. לצפות עם האם בתגובת הילד: נעים או לא נעים לו? בשלב שני לעסות את גופו של הילד בעיסוי חזק ולצפות שוב בתגובותיו. מה הוא מעדיף?	האם הילד מבחין בשינויים קלים בסביבתו (בית, הורים, בגדיו, ומזונו)? ובאיזה עוצמה הוא קולט גירויים בחושיו.	סף רגישות לגירוי
האם היא זוכרת כיצד היא הגיבה לאותם המצבים כשהיא הייתה ילדה? כיצד היא מגיבה היום מול מצבים לא נעימים?	שאלה לאם: כיצד הילד מגיב לרעב, לפרידה, לאי-נעימות? האם מייבב חלושות או צורח בקולי קולות?	באיזה מידה הילדים מגיבים כלפי מצבים דומים בעוצמה שונה (למשל בכי חזק, בכי חלש, אדישות).	עוצמת תגובה
האם האם יכולה לשחק עם הילד במשחק אחד או שהוא "קופץ" כל הזמן ממשחק למשחק?	לתת לילד לשחק ולראות משך זמן שהוא מסוגל להתעמק בפעילות זו.	משך ההתמדה בפעילות	מידת ריכוז והתמדה

על הרכזת להדריך את המדריכה לגבי השימוש בטבלה: טבלה זו אינה טבלת אבחון לילדים. היא מיועדת להקנות ידע למדריכות על מנת שהן יוכלו לברר עם האמהות ולהסביר להן בנושא המזג. מצד שני, הטבלה מהווה כלי עזר למדריכה לגבי ילדים בעלי תכונות בולטות וחוזרות: הילד מאוד פעיל, מאוד פסיבי, נרתע בהתמדה מחומרים מסוימים, חסר הקשבה ועוד.

רציונל

מחקרים רבים מדברים היום על היכולת של העובר לחוש כבר ברחם אימו, כמו להבחין באור ולשמוע קולות שונים. עם זאת שהעוברים מגיעים לעולם עם חושים מפותחים, קיימים ביניהם הבדלים אינדיווידואליים: לא כל התינוקות מגיבים באותה צורה לגירויים תחושתיים.

ההתפתחות החושית מאפשרת לתינוק ולפעוט לחקור ולהבין את העולם סביבו. לפני שהוא יודע לדבר הוא כבר מסוגל ליצור קשר עם הסביבה בעזרת חושיו. כך הוא קולט מידע על עצמו, על האנשים, ועל חפצים שונים בסביבתו. מצבים שונים מוכיחים את היכולת שלו להשתמש בחושיו בצורה יעילה. לדוגמא: התינוק הך מבחין באימו על פי ריחה והיא מצליחה להרגיע אותו, התינוק מכניס הכל לפה אבל הוא יודע לירוק או לזרוק דברים לא טעימים.

במערכי הפעילות שאנו מציעים בנושא התפתחות החושים, האם תבין איך קולות, צבעים וצורות שונות יגרמו לתינוק להגיב. למשל: התינוק יתחיל להושיט יד ולתפוס משהו, להרים את הראש ומאוחר יותר לנוע בתוך הבית.

יש איפא חשיבות רבה בהכנת סביבה המספקת גירויים חושיים לתינוקות: קישוט החדר, מוזיקת רקע בחדר שינה, הימנעות מסביבה רעשנית המפחיתה את יכולת ההבחנה, יציאה ל"טיול" בתוך הבית עם התינוק על הגב או על הבטן: טיול במטבח והריחות שלו, טיול בחדר אמבטיה להרגיש את זרימת המים, טיול ליד החלון לשמוע מכוניות עוברות וציפורים מצייצות.

כמו כן, אין להפחית בערך של גירויים טבעיים לעומת צעצועים קנויים: לגעת בגשם, ללטף את שערות של האח הגדול, לשמוע את צלילי המים הזורמים מהברז, להסתכל בתנועות האם כשהיא שרה לו שירי תנועה - כל אלה חוויות חשובות ביותר עבור התינוק והפעוט.

לבסוף, נזכיר פעם נוספת את חשיבותה של הבחנה במזג השונה בין ילד לילד: תינוקות שונים יבחרו למקד את מבטם במקומות שונים של החדר, ישנם ילדים המרגישים רתיעה מול חומרים אחרים ויש ילדים אדישים מול צלילי מוזיקה. יש ילדים שאוהבים לשחק עם חומרים מלכלכים וישנם ילדים שכל צליל מוזיקה מניע אותם לתנועה.

המדריכה תדגיש בפני האם את חשיבות תפקידה בתיווך בין הילד לחפצים והחומרים השונים המצויים בסביבתו, לדוגמא: "הנה הפעמון- אם נניע אותו הוא יצלצל".

כיוון שאין מדובר בהגשת משחק בלבד, יש להתייחס לנקודות הבאות:

- ◆ גיוון הפעילות: חשיפה למגוון פעילויות וחפצים על מנת לאתר מה נעים ומעניין את הילד.
- ◆ הימנעות מגירוי יתר: עודף גירויים מסיחים את תשומת ליבו של הילד.
- ◆ הגדרת זמן הפעילות: יש להיות קשובה לעייפות של הילד או לחוסר עניין שבפעילות.
- ◆ ליווי מילולי: יש ללוות מילולית את פעילות הילד בשיום והסברים מילוליים השייכים למקור הגירוי והקשר בין מקור זה לתחושותיו. למשל: "הנה חול, היום משחקים בחול. אתה רוצה לגעת בחול? קח קצת חול ביד. החול הוא יבש... מגרד לך ביד? בורח לך מן היד? חם לך ביד?..."

- ◇ הדרגתיות: יש להציע פעילויות, חומרים וחפצים על פי סדר העדיפויות של הילד, מתוך רגישות וכבוד לבחירותיו. יש לפעול בהדרגתיות ולזמן קצר ובעיקר לא מתוך הכרח.

מטרות

מטרת על: להדגים התנסויות שונות בתחום החושים.

- ◇ הדגמת האפשרויות להנאה מצלילים הנובעים מהפעלת אביזרים וחפצים הנמצאים בסביבה.
- ◇ הגברת המודעות לתפיסה החזותית מזווית ראייה שונה.
- ◇ הגברת המודעות להשפעת טון הדיבור של המבוגר על תינוקות או פעוטות.

אביזרים

- ◇ מובייל
- ◇ אביזרים שונים המפיקים צלילים, כמו: טלפון, צפצפה, פעמון, רעשן.
- ◇ מייבש שיער, מברשת שיניים, תבלינים, קערת דייסה (או חומרים להכנת דייסה), מים פושרים ומים קרים.
- ◇ אוסף בדים במרקמים שונים, שטיח, כריות.
- ◇ דפים וכלי כתיבה.

הפעלות

תרגיל 1

המנחה תארגן מספר חוויות תחושתיות להתנסות המדריכות:

- ◇ לטפטף מים קרים ופושרים על היד.
 - ◇ להריח חומץ, קינמון וחומרים נוספים עם ארומה מיוחדת (אם אפשר- שימוש בחומרים הנפוצים בעדת האם).
 - ◇ לחוש משב אוויר של מייבש שיער על הפנים, על פרק היד, על רגל.
 - ◇ לשפשף את הזרוע עם מברשת שיניים.
 - ◇ לטבול את האצבעות בקערת דייסה.
- המנחה תבקש מהמדריכות לתאר את הרגשתן.
- המנחה תחזור לאותן ההתנסויות אבל הפעם בעיניים עצומות.
- שאלה: האם התחושות היו שונות? אם כן- במה?

תרגיל 2

בקשי מהמדריכות: לזחול על הבטן, על ארבע, ללכת יחפות, ללכת עם נעליים על: הרצפה, שטיח, כריות ועוד.

שוחחו על ההתנסויות:

- ◇ מה הרגשתן כשהייתן על הרצפה?
- ◇ האם התחושות היו שונות מתנוחה לתנוחה?
- ◇ האם הפעילות הזכירה לכן משחקי ילדות?

תרגיל 3

- ◇ המנחה תבקש מהמשתתפות לאסוף אוסף גדול של חפצים שונים המפיקים צלילים מגוונים.
- ◇ המנחה תבקש מכל אחת להדגים את האוסף שלה.
- ◇ המנחה תבקש מהמשתתפות לארגן "תזמורת" בהרכבים שונים.

שוחחו על ההתנסות:

- איזה צלילים הפקתן ואלתרתן מכל כלי ומכולם ביחד?
- כיצד ניתן לעניין את הילד בהפקה ובהאזנה לצלילים שונים?

תרגיל 4

המדריכות מתבקשות לשכב על הרצפה. המנחה תגיש מובייל מעל הראש של המדריכות השוכבות. המנחה תבקש מהמשתתפות להסתכל עליו מלמטה ומהצדדים וכן מזוויות שילדים רואים אותו בדרך כלל.

שוחחו על ההתנסות:

- ◇ איך נראה המובייל מזוויות ראייה שונות?
 - ◇ איזה מידע אפשר לקלוט על המובייל מכל זווית ראייה?
 - ◇ מה הן חושבות על המידע שמקבל התינוק?
- הדיון מכוון להתמקד בהבדלים שביכולת הראייה בין ילדים ומבוגרים. מבוגרים רואים מזוויות שילדים לא תמיד מצליחים להגיע אליהן. לפיכך, כדאי שגירויים חזותיים הנמצאים בסביבת ילד קטן (משל קישוט בחדר הילדים) יהיו בגובה העיניים של הילד השוכב, הזוחל או ההולך. מיקום הקישוט ישתנה עם התפתחות הילד. תהליך דומה יתרחש עבור הצלילים והקולות.

תרגיל 5

המנחה תכין רשימת מילים חסרות משמעות ומבקשת מהמדריכות לקרוא את המילים - כל אחת בקצב דיבור ובטון שונה: גבוה, נמוך, איטי, מהיר, צורם, נעים.

המנחה תקליט את הקולות השונים ותשמיע זאת למדריכות.

כיצד הרגישו כאשר הן שמעו את קולן בטייפ?

איזה קולות מצאו חן בעיניהן ולמה?

- ◇ שאלה: מה ההשלכות לגבי ילדים שאינם מבינים את המילים וקולטים מסרים דרך טון הדיבור? תשובה: ילדים לא מבינים עדיין את שפת הדיבור של מטפליהם, אך הם קולטים את הטון המדובר אליהם כמסר. כאשר הטון רגוע ונעים הילד יחוש את הרוך והאהבה וירגיש נאהב ובטוח. באותה מידה כאשר הטונים סביב הילד גבוהים וקשים הוא יחוש זאת וירגיש חוסר שליטה, דבר שיגרום לו לפחד ולבכות.

דין

נושאים לדוגמה

- ◇ בשנה הראשונה לחייו התינוק חווה את העולם באמצעות חושיו ומשתמש בגופו למשחק. הכנסת חפץ לפה היא דבר טבעי המתאים לשלבים הראשונים של ההתפתחות התחושתית של התינוק. ישנן אמהות אשר מונעות זאת מילדיהן לשם הבטיחות (מסתירות חפצים קטנים הניתנים למציצה/לעיסה וכו'). יש להדריך

ולהסביר לאם כי זהו שלב טבעי ויש לאפשר זאת לילד, תוך שימת לב לאילו חפצים הוא מכניס לפה (שלא יהיו קטנים מדי). עם זאת, יש לדאוג לשמור על ההיגיינה של החפצים, על מנת שהילד לא ייחשף למחלות.

◇ בגין סיבות כלכליות יתכן מחסור בבתי המשפחות בצעצועים קנויים המיועדים לפיתוח חושים. המדריכות מביאות עימן פעם בשבוע צעצוע באיכות טובה להחלפה, אך אין זה מספיק. לפיכך, כדאי להדריך את האמהות כיצד ניתן להשתמש באביזרים שבבית כצעצועים או להכנת צעצועים מותאמים מהם. זו גם הזדמנות להזכיר לאמהות גירויים טבעיים שהילדים קלטו בארץ המוצא כמו ציוץ הציפורים, רשרוש העלים ברוח, גלי הנהר ועוד. במידה וההורים נהגו ליצור מחומרים שונים (לבנות, לתפור) צעצועים לילדיהם - כדאי לעודד אותם להתנסות בכך גם היום.

אין הכוונה לקחת מודל יחיד של צעצוע, אלא להשתמש באופן יצירתי או מסורתי במה שיש בבית לשם יצירת גירוי לחושי הילד. קיימים חפצים רבים בבית בהם אפשר להשתמש לשם כך. למשל: סקוץ, ספוג, מברשת, מגבת, אריזות.

◇ חשבו איך אפשר להכין עם האמהות קופסה ביתית עם חפצים וחומרים המעודדים פיתוח חושים.

◇ מהי הרגשת האמהות והמדריכות בעת ההתעסקות עם חומרים מכלכלים?

יש אמהות הנמנעות מלאפשר לילדן עיסוק בחומרים מכלכלים כמו צבעי גואש, בצק או שוקולד (הדבר מתבטא גם ביחס לאכילה בידיים שהוא מאוד משמעותי להתפתחות). חשוב להבין כי מניעה חד משמעית של חומרים כגון אלו עלולה ליצור רתיעה. בנוסף, הדבר ימנע מהתינוק פעילות מפתחת וחשובה לו. ילד שיתאפשר לו, למשל, לצבוע בחופשיות בצבעי גואש יחוש הנאה, שחרור ושליטה בחומר, ויחווה פעילות החושפת אותו למגע מסוג אחר. על מנת להרגיע את האמהות ולא ליצור לכלוך, ניתן לפרוש יריעת ניילון על משטח מסודר. לאחר הפעילות נוריד את הניילון, נרחץ את הידיים ונשאיר את המקום נקי. יש לזכור שזוהי פעילות בנוכחות מבוגר: לא נשאיר את הילד ללא השגחה! זאת לשם שמירה על הסדר וגם לשם התיווך והליווי המילולי של פעילות הילד.

◇ מה עושים עם ילדים המהססים להתלכלך? מוותרים להם או מעודדים? איך מעודדים?

נעודד את הילד על ידי גירוי הדרגתי תוך הקשבה וכבוד לתגובותיו - ניקח את אצבעו בעדינות וניגע בצבע. נאמר, בטון נלהב: "הצבע רך, הצבע קר, נעים לגעת בצבע!". רק לאחר שהילד מרגיש בנוח, נגביר את הגירוי ונעודד אותו לגעת עם אצבעות נוספות. בצורה זו נגביר את תחושת הביטחון והנוחות של הילד נוכח המגע והלכלוך על ידו.

השתלמות 4

מגע (פיתוח חושים)

תקופה: מלידה עד שנה וחצי.

רציונל

קיימים הבדלים בין תרבותיים בתפיסת ובחויית נושא המגע. למשל, בתרבויות מסוימות מגע בין אם לתינוקה מתקיים רק כשהיא מאכילה ומחלת אותו, וביתר הזמן הוא שוכב ומשחק במיטה או על השטיח. הרמת התינוק על הידיים נחשבת פינוק והרגל בעייתי. לעומת זאת, בתרבויות אחרות נהוג ללטף, לחבק ולהחזיק הרבה זמן את התינוק על גוף האם.

בעדה האתיופית, למשל, המגע הינו דבר טבעי וחלק מאורח החיים. האימא סחבה את הילד עליה בעודה הולכת לשדה, מבשלת, מנקה ואף ישנה עימו במיטה. אצל תושבי הכפר לא נהוג היה להביא את התינוק במגע עם הרצפה מחשש מפני חיות, חרקים, קוצים ולכלוך. עם המעבר לארץ והמפגש עם התרבות המערבית, השימוש במגע השתנה מכיוון שהמשפחות הוצפו בהדרכות, טיפולים ושיטות שונות, כמו גם סביבה פיזית שונה.

בקוקז ובבוכרה גם לא נהוג היה להניח תינוקות על הרצפה מחשש התקררות.

מטרות

- ◇ הדגשת חיוניותו של חוש המגע.
- ◇ הדגשת חשיבות קיום אינטראקציה באמצעות מגע בין מבוגר לילד.
- ◇ לאפשר דיון חופשי של עמדות המדריכות בנושא.

הפעלות - שלב א'

- ◇ קיום פעילויות חווייתיות סביב נושא "מגע" המתמקדות:
 - בנקודות המבט של המבוגרים
 - באינטראקציות של מגע פיסי בין מבוגר לילד
- ◇ משחקי תפקידים.
- ◇ דיון על הרגשות, המחשבות והתחושות הפיזיות לאחר כל פעילות.
- ◇ מתן רקע תיאורטי.

מטרות הסדנא מנקודת המבט של המדריכה והרכזת

- ◇ העלאת המודעות לקיומם של סוגי מגע: ליטוף, נשיקה, אחיזה וכו'.
- ◇ העלאת המודעות למשמעות המגע עבורנו ולנותן המגע.
- ◇ העלאת המודעות למסר שמעביר המגע.
- ◇ מתן כלים למדריכות לחיזוק ועידוד הרגלי מגע מארץ המולדת והעלאת הדימוי העצמי של האם.

1. תנועה - מגע

משמיעים מוסיקת רקע.

המשתתפות מתבקשות להסתובב בחדר ולגעת אחת בשנייה בסוגים שונים של נגיעה לפי רצונן.

שאלה: האם מגע בהפתעה זה נעים? (הדגישי בדיון את נושא המגע בהפתעה)

דוגמאות/ אפשרויות לתגובות:

מגע בהסכמה הוא נעים.

מגע בהפתעה לא תמיד נעים.

הרגשתי פגיעה... צריך להתגבר על הפתעת הנגיעה.

מגע יכול להיות אישי, אינטימי, מעודד קירבה.

מגע יכול להדגיש את השוני האישי והתרבותי וליצור ריחוק.

התגובה למגע שונה בהתאם לאופי המבוגר- היא קשורה לרגשות סובייקטיביים. היא גם קשורה לסוג המגע, לעוצמתו ולמקומות המגע.

שאלה: בעת מגע, מי מתחשב במי? איך מרגישים אם האדם מולנו לא חש נוח בעת מגע או מעוניין בהמשך המגע?

2. משחקי תפקידים

המנחה מחלקת את המשתתפות לזוגות. כל זוג מקבל משימה ל"משחק תפקידים" בו כל משתתפת מייצגת דמות. הזוגות יציגו את האירועים מול הקבוצה.

משחק תפקידים מספר 1

◆ **תפקיד א':** את הולכת לחתונה של קרובי משפחה, נגשת אליך קרובת משפחה מבוגרת שאת די מחבבת. יש לה ריח רע מן הפה והיא מנשקת אותך.

◆ **תפקיד ב':** את אישה מבוגרת בחתונה של קרובת משפחה. לפתע את רואה את ל. שאת מאוד מחבבת ואת ניגשת אליה, מחבקת ומנשקת.

משחק תפקידים מספר 2

◆ **תפקיד א':** את יושבת להנאתך בחוף הים, שמחה להיות עם עצמך. פתאום את מרגישה ידיי אדם מכסות את עיניך.

◆ **תפקיד ב':** את מטיילת על שפת הים, מזהה את חברתך הטובה ובאה מאחור ומכסה את עיניה בכפות ידיך.

משחק תפקידים מספר 3

◆ **תפקיד א':** את הולכת ברחוב ופוגשת חברה מהעבודה שלא ראית זמן רב. את מאוד שמחה לקראתה ניגשת אליה ומחבקת אותה.

◆ **תפקיד ב':** את מטיילת ברחוב ופתאום רואה מולך חברה מהעבודה שאת לא כל כך מחבבת. היא נגשת לחבק אותך.

משחק תפקידים מספר 4

◆ **תפקיד א':** את עומדת בתור לעלות על האוטובוס. פתאום מישהי דוחפת אותך ועוקפת את מקומך בתור.

◆ **תפקיד ב':** את עומדת בתור לאוטובוס, את ממהרת מאוד. לפניך עומדת אישה שמתמהמהת להתקדם. את עוקפת אותה ועולה לפניך לאוטובוס.

- ◇ מידת המוכנות למגוון תגובות למגעים שונים: התגובה קשורה לרגש, לצרכים שונים, לזהות של האדם.
- ◇ בין ספונטניות לשליטה: אם אצל הילדים המגע הוא בדרך כלל ספונטאני וטבעי- בין מבוגרים המגע אמור להיות מבוקר, נימוסי, נורמטיבי ובהסכמה.
- ◇ משמעות המגע: המשמעות המיוחדת למגע הינה סובייקטיבית ואינטימית. המגע יכול לגרום קירבה, ריחוק, נוחות, חוסר נוחות, בושה, מבוכה, הנאה, בטחון.
- ◇ ערך תרבותי: בתרבויות שונות נהוגים סוגי מגע שונה. למשל: מפגש בין צרפתים מאופיין במתן שתי נשיקות בלחיים, אצל אתיופים- שלוש נשיקות, לחיצת יד, חיבוק וכו', בעוד יש תרבויות הנמנעות ממגע רב. לעיתים קיים שוני בתוך אותה תרבות מוצא, למשל בהתאם למידת הדתיות: גבר יהודי דתי ימנע ממגע באישה.
- ◇ חשוב לשים לב ולהתחשב בסוג המגע שנעים יותר למקבל המגע. אם לילד לא נעים ליטוף קל או נשיקה על הלחי אך המבוגר המלטף מתעקש בסוג מגע זה, אצל הילד עלולה להיווצר רתיעה מהמגע של אותו מבוגר. ההתחשבות ברצונות הסובייקטיביים ובקודים התרבותיים הינה חיונית גם לגבי מבוגרים.
- ◇ בסיכום הדיון יש להדגיש שהמדריכות והאמהות, כמו הילדים, חוות ומגיבות למגע בדרכים שונות. חוויה זו יכולה להשפיע על הדרך בה הן מתקשרות. יש לתת לגיטימציה לכך, ולחשוב איך להתמודד עם זה.

הפעלות - שלב ב'

מטרות הסדנא - מגע מנקודת המבט של המבוגר המטפל - ילד

- ◇ הדגשת האינטראקציות בין המבוגרים לילדים.
- ◇ הגברת המודעות לאינטראקציות אלו: מה הן עושות לילדים וכיצד הן נתפסות מנקודת מבטם.
- ◇ העלאת המודעות להבדלים האישיים בין הילדים לצורך במגע.
- ◇ העלאת המודעות לצורך בהקשבה לאיתותים של הילד, בכדי לזהות איזה סוג מגע הוא מבקש.

הפעילות

1. זיכרונות ילדות של המדריכה - מגע בין מבוגר לילד.

- המשתתפות מתבקשות לעצום עיניים ולהיזכר במגע מאוד משמעותי שהיה להם עם מבוגר בהיותן ילדות, לדוגמא:
- ◇ הייתה לי סוסה, צבעה חום, שיערה מחוספס. קצת פחדתי ממנה.
 - ◇ אני זוכרת את הנשיקות של הסבתא שלי כשהייתי ישנה איתה במיטתה. אני מתגעגעת אליה.
 - ◇ אני זוכרת את הדוד שלי מושיב אותי על הברכיים ושר לי שירים יפים.
 - ◇ הזקן של אבא היה מדגדג אותי כשחיבק ונישק אותי.
 - ◇ כשהיה לי קשה ללכת ברגל אבא היה לוקח אותי על הכתפיים וזה נתן לי הרגשה טובה. הרגשתי יחס מיוחד אליו.
 - ◇ השכנה שלי לקחה אותי על הידיים וזה נתן לי הרגשת ביטחון.
 - ◇ כשהייתי על הגב של אימא באתיופיה היא לימדה אותי לזוז לתנוחה שלא תרטיב אותה כשאני עושה את צרכי.
 - ◇ אבא שלי היה מלטף אותי על הגב והיה שר שיר: "את ילדה טובה"
 - ◇ אני זוכרת שפעם בכיתי וקיבלתי סטירה מאבא שלי. זה היה חד פעמי אבל אני עדין זוכרת זאת.

☞ התכנית הביתית לאמהות עולות ☞

הסבר ודין

◇ מהחוויות ששמענו אפשר לומר שזיכרונות הקשורים למגע הם בעלי עוצמה רגשית גדולה עבורנו.

◇ קיימות נגיעות נעימות ונגיעות לא נעימות. הגוף שלנו קובע-

את טיב הנגיעה

את הרגישות למגע (עוצמה)

◇ ילד שנופל זקוק לתחושת ביטחון דרך נחמה, דאגה, אהבה, טיפול. מגע המבוגר מספק את הצורך הזה. ישנם ילדים שמאוד מחפשים מגע עם המבוגר ומגיעים באופן ספונטאני לקבל ממנו מגע: באים לשבת על אבא/אמא, רצים לקבל חיבוק, רוצים שירימו אותם על הידיים ועוד. בשבילם גוף המבוגר הינו המקום הבטוח, המגן, הנעים. לעומתם, ישנם ילדים אשר נראים פחות זקוקים למגע מכיוון שהם לא מבקשים אותו. יש לשים לב לכך, ולחפש, ברגישות ובסבלנות, את סוג המגע שמתאים להם. חשוב לזכור שילדים זקוקים למגע, גם אם במינונים ובצורות שונות, כיוון שזה אמצעי להגנה, ביטחון ואהבה שהן תחושות חשובות ביותר להתפתחות הילד.

שאלה: מה מאפיין מגע עם ילדים בארץ?

תשובה: בעבר היה נהוג לחשוב כי את התינוק מרימים רק בשעת האוכל והחלפת החיתול. בשאר הזמן הוא משחק/שוכב על השטיח או במיטה. היום מבינים כי מגע מרובה עם הילד הינו חיוני להתפתחותו וליצירת הקשר בינו ובין המבוגר המטפל בו, (בשונה למשל מאתיופיה שם התינוק ננשא במהלך היום על גב אימו, מוחזק ב"אינכלבא", מפאת הצורך הפיזי בהגנה עליו).

בשיח המטפלים מדובר על שעון ביולוגי סובייקטיבי של התינוק לפיו אין שעות קבועות בהן יש להחליף, להאכיל או להחזיק על הידיים. יש להיות קשובים לצרכי התינוק, ולהרימו ולטפל בו בהתאם לצרכיו. עם זאת, בדרך כלל נעשה גם ניסיון מכוון להכניס את התינוק לתוך מסלול של סדר יום (ולילה).

כיום, גם בישראל, נהוג להחזיק תינוק במנשא בד, בדרך כלל בקדמת גוף ההורה. החזקה מלפנים מאפשרת יותר קשר עין עם התינוק. קיים מגוון סוגי עגלות לתינוק עימן נוח לטייל. עם זאת, חשוב לטייל גם כשהתינוק על הידיים על מנת להגדיל את זמן המגע והתקשורת הקרובה עם הילד.

◇ יש להתייחס לצרכים הרגשיים של הילד בכבוד, למשל, לקנח את האף בעדינות, ללמד אותו לגעת בחבריו בעדינות וכבוד, לדבר אליו תוך כדי המגע, להיות אמפטיים.

דגשים של הרכזת למדריכה:

1. היפרדות: כשהתינוק בבטן אימו הוא חווה מגע עם האם במשך תשעה חודשים ללא הפסקה. כשיוצא לאוויר העולם הוא לפתע מנותק ממגע וזה מאוד מפחיד וטראומטי בשבילו. המגע של האם מחוץ לרחם מהווה המשך המגע שהוא רגיל אליו מזמן ההיריון. לכן, בתקופת חייו הראשונה חשוב לשים לב לגעת ולהחזיק הרבה את התינוק על מנת להמשיך את תחושת הביטחון ברחם.

2. היבט תרבותי: יש לתת לגיטימציה לתרבויות בהן נהוג לגעת הרבה ולעודד זאת. ננסה להתאים את המודעות לדרך המגע אשר מקדמת את התפתחות הילד: קשר עין, פיתוח חושים (ראיה, שמיעה, מישוש) ומוטוריקה (הצורך של התינוק בתנועה).

3. מזג: המזג כולל את סף הרגישות למשל לשינה, תחושת בגד על העור, מגע עם אנשים. יש להיות מודעים לכך שלכל ילד מזג שונה. למשל, ישנם ילדים אשר ייהנו מאוד מהרבה חיבוקים ונשיקות ויש ילדים אשר ימנעו מכך.

4. נטייה של האם: כאמור, כל תינוק שונה ומיוחד בעצמו. כך גם האמהות. כל אם מרגישה, מכירה ואוהבת את תינוקה ומבטאת זאת בצורה שונה: יותר/פחות מגע, נשיקות, חיבוקים, דיבורים. יש לקבל כל אם ונטיותיה ולתת לגיטימציה לתחושות ולאינטואיציות, למזג והאופי שלה. ישנן אמהות אשר לא כל כך נוח להן בנוכחות מגע וישנן כאלו אשר מבטאות את אהבתן בעיקר בדרך זו.

הערות/ רעיונות נוספים

רציונל

התפתחות הכישורים המוטוריים והתנועתיים מהווים את הבסיס להתפתחות כל שאר התחומים בגיל הרך. חוקרים בתחומי התפתחות הילד מייחסים חשיבות רבה לפעילותם התנועטית של ילדים כגורם בהתפתחות המוח.

פעילות תנועטית המאורגנת בסביבות עשירות בגירויים מגוונים הינה גורם חשוב בתהליך זה. התינוק מתחיל ללמוד כאשר הוא במגע עם הסביבה והלמידה נמשכת דרך תיווך האם המסבירה לו את תופעות המפגש: "אתה מושיט את היד כדי להגיע לרעשן".

מההתחלה משתקף תפקידה הכפול של האם: להעשיר את סביבת הילד ולתווך בינה לבינו. הלמידה מתחילה עוד ברחם האם. לעובר יש חיים פעילים ביותר. חוקרים זיהו לפחות 15 תבניות תנועטיות של העובר הכוללות מציצה, ליקוק, פיהוק, מתיחה, תנועות הדומות לצעידה, תנועת הרוטציה ועוד. עבור התינוק, הלמידה הראשונה היא סנסו מוטורית: תהליך של גרייה ותנועה. לאחר גיל שנה וחצי אפשר לראות כיצד הפעוט מחשב את תנועותיו: אפשר להבחין כיצד פעוטות הרוצים לטפס על שרפרף או לזחול מתחת לכסא בודקים את האפשרויות השונות העומדות לפניהם. בתקופה זו בסיס הלמידה הינו באינטגרציה של המידע התחושתני במוח עם תגובה מוטורית.

לתינוק יש יכולת לתפקד בתנועה והוא מלווה בדחף לנוע במרחב, להזדקף, לעמוד וללכת. התינוק לומד להכיר את גופו, מתוך שילוב בין היכולת המולדת שיש לו לכך ובפעילותו התנועטית: מגע ידיו בגופו, מפגש עם האנשים שסביבו ועם עולם החפצים והצעצועים מסוגים וממרקמים שונים.

היכולת להכיר את הגוף ואת המרחב מתחזקת על-ידי פעילות תנועטית. תינוק נע בכיוונים שונים למעלה-למטה, לפני-לאחור, מתרחק-מתקרב, נע אל מקום גבוה, נמוך ולכל כיוון אפשרי. הוא משחק בחפצים שונים ומשתמש בתנועות שונות בעת פעולותיו. המשחק בצעצועים מעשיר את מגוון פעילותו כיוון שכך הוא לומד לפרק, לבנות, לזרוק, לתפוס, לתקשר עם הסביבה, לדבר, ובמהלך השנים לצייר, לכתוב, לקרוא ולפתור בעיות פשוטות ומורכבות.

הרצון וההחלטה של התינוק לנוע, לשחק ולתקשר הם מניעים מרכזיים במהלך ההתפתחות, והסביבה שנענית לו – מחזקת את התהליך.

תפקיד האם בהתפתחות המוטורית של התינוק

◇ מודעות לשינויים החלים אצל התינוק ביכולות התנועה שלו. צפייה בתנועותיו תאפשר לה לזהות את המסרים המועברים דרכן וליצור עימו דיאלוג שיעודדו להמשיך בתנועותיו. לדוגמא: תינוק בן כארבעה חודשים מניע את ידיו ונתקל בחפץ תלוי מעל מיטתו. זו הזדמנות לקרב אליו את החפץ ולדבר עימו: "הנה פעמון! כשנוגעים בו שומעים צלילים". כך הוא יחזור על אותה פעילות וילמד לבד להושיט את ידו על מנת להשיג את מבוקשו. האם מעבירה לתינוק מסר של הקשבה, התבוננות, שיקוף רגשי בהישגיו.

◆ ליווי מילולי לפעילות התנועתית של התינוק: "תפסת את הרעשן זרקת את הכדור! הכרית נפלה לך מהיד..."

◆ זיהוי המזג של הילד ומצב רוחו ומתן תגובה מותאמת: לעורר, להרגיע, לחזק ולדרבן.
להכיר בעובדה כי למרות שהילד קטן ורך בשנים הוא אישיות מורכבת שיש לתת לה את הכבוד וההתייחסות הראויה.

שלבים בהתפתחות מיזמויות התנועה

שלבי התפתחות מיזמויות התנועה ניתנים לחלוקה כללית על-פי גיל ותפקוד אופייניים. טווח הנורמה הוא רחב בכל אחד מבין התפקודים הבסיסיים וכל מיזמנות חדשה מלווה בשילוב תנועתי עם המיזמויות שקדמו לה.

התפתחות מוגדרת כתקינה על-פי טווח נורמה רחב של תפקודים על-פי גיל, ארגון תנועתי והתפתחות כישורים חברתיים, משחק ותפקודי למידה. לפיכך, על מנת לאבחן עיכובים התפתחותיים יש לבדוק על ידי גורמים מקצועיים מוסמכים את מגוון המשתנים ההתפתחותיים.

◆ **מלידה עד 3 חודשים:** התינוק פעיל בעיקר כשהוא שוכב על הגב. עוקב אחר-צעצוע או דמות שנעה קרוב מול פניו, מפנה ראשו וגופו למשמע קולות מוכרים, מביא את ידיו ורגליו לפנים, אל מול הגוף. כשהוא שכוב על בטנו הוא מניח את ראשו על הצד ומפנה אותו מדי פעם אל הצד השני. מרים את ראשו, נשען על האמות ומתבונן. בשכיבה על הצד הוא מניע את חלק גופו החופשי.

◆ **מ-3 חודשים עד חצי שנה:** התינוק שוהה על הבטן ומשחק, מתגלגל מצד לצד, מושיט ידיים אל צעצוע תלוי או הנמצא לפניו, מתחיל להתנסות בישיבה.

◆ **מחצי שנה עד עשרה חודשים:** התינוק יושב ביציבות, מוחא כפיים, זוחל, מטפס ונעמד, משחק ב"קוקו", מתאמץ להגיע אל צעצועים הנמצאים רחוק ממנו.

◆ **עשרה חודשים עד שנה:** התינוק מרבה ללכת על ברכיו וידיו (הליכת שש) ומתחיל לפסוע פסיעות ראשונות בתמיכה סביב רהיטי הבית ובדחיפות כיסאות ואמצעים אחרים שניתן להזיזם.

◆ **משנה עד שנתיים:** ראשית ההליכה העצמאית של התינוקות. לרוב, עד גיל שנתיים הילד הולך ביציבות, מנסה לרוץ ומשחק ב"לקפוץ", מחזיק ספל בשתי ידיו ושותה, מחזיק כפית ומנסה לאכול בכוחות עצמו, מנפנף בידו לשלום.

◆ **משנתיים עד שלוש:** הפעוט יציב בהליכתו, רץ בחופשיות, מטפס ומנסה לקפוץ, מודע לחלק מהסכנות, משחק על מתקני חצר, רוכב על תלת-אופן.

◆ **משלוש עד ארבע:** הילד פעיל ושולט בתנועותיו, מטפס וגולש במתקני החצר, עומד מספר שניות על הרגל המועדפת ואף מנתר עליה. קופץ בשתי רגליים יחד, הולך קדימה, אחורה ולצדדים, זורק, תופס ובוטט בכדור.

לסיכום: רצף המיזמויות המוטוריות הבסיסיות מתפתח על-פי סדר אופייני: הרמת הראש, גלגול, זחילה, ישיבה, עמידת שש והליכת שש, עמידה, הליכה, טיפוס, ריצה וקפיצה.

לצורך הכנת פעילות עבור השלבים השונים, הוכנו שני מערכים להדרכה:

מערך 1- לתקופה הראשונה עד השלישית (מלידה עד שנה וחצי).

מערך 2- לתקופה הרביעית (משנה וחצי עד שלוש).

מוטוריקה ותנועה - חלק ראשון

תקופה: מלידה עד שנה וחצי, תקופה ראשונה עד שלישית

מטרות:

- ◇ הגברת המודעות לחשיבות הגירויים כגורם מכריע בהתפתחות המוטורית של התינוק.
- ◇ המחשת הרגשת התינוק בהתנסויותיו בתחום התנועה.
- ◇ הכרת פעילויות המעודדות את הילד לתנועות שונות.
- ◇ פיתוח הזדהות עם עמדות ההורים.
- ◇ הקניית מיומנויות להובלת ההורים לשינוי המקובל עליהם.

ההדרכה משלבת למידה פרונטלית והתנסותית במהלכה המדריכה לומדת דרך חוויה ושיקוף רגשי. לצורך הלמידה משתמשים בהדגמה שבמהלכה המדריכה משחקת גם ילד וגם אם. כך היא יכולה להבין שגופה של האם הינו המתווך הטוב ביותר לפעילות הגופנית. על בירכי האם הילד חש בטחון והנאה. על בירכיה ניתן לסובב את הראש, לעלות למעלה, לרדת למטה, לשכב על הבטן. פעילויות אלה מזמנות מגע, פעילות מוטורית והנאה משותפת לאם ולילד.

הפעלות

1. המנחה מבקשת מהמשתתפות לבצע את המשימות הבאות:
 - ◇ לשכב על הבטן ולהתקדם בתנוחה זו לעבר צעצוע המונח במרחק 2 מטר מראשן.
 - ◇ לשבת על הרצפה בישיבה מזרחית ולקום בלי עזרת ידיים.
 - ◇ לטפס על שולחן גבוה, לקפוץ מן השולחן על הרצפה.

המנחה רושמת את תגובות המשתתפות (למשל: צחוק, צעקות, הערות, בקשות לעזרה, התנגדות או אי יכולת לביצוע), ובהמשך תשוחח עימן על תגובותיהן והרגשותיהן:

 - ◇ מה הן הרגשות שהרגשתן במהלך הפעילות? כיצד הגבתן והתנהגתן מבחינה מוטורית?
 - ◇ האם נוצרים לפעמים אצל תינוקות מצבים מתסכלים? איך אפשר למנוע את הדבר?
 - ◇ כיצד התנועה יכולה לקדם את העצמת הילד? כשהילד מצליח במטרתו הוא מחכה להערכת המבוגר: "יופי! הצלחת לתפוס/לקום". תגובת המבוגר מעצימה ומשמחת את התינוק ונותנת לו רצון להמשיך.

2. המנחה מארגנת פינות בתוך החדר עם גירויים המתאימים לגילאים שונים:

פינת רעשנים, פינה מכוניות, מזרון מגולגל, כסאות ועליהם חפצים מושכים, כסאות שדרכם אפשר להשיג חפץ.

המנחה מבקשת מהמשתתפות לבלות מספר דקות בכל פינה ולעשות כל תרגיל שעולה על דעתן. שוחחי עם משתתפות על השפעת הגירויים על תנועה.
3. הזמיני כמה משתתפות "מתנדבות" להתנהג כמו תינוקות.

לשכב על הגב, לשכב על הבטן, לשבת על הרצפה, לזחול על ארבע.

המשתתפות האחרות צריכות להציע לתינוקות האלה חפצים מכיוונים ומקומות שונים.

☞ התכנית הביתית לאמהות עולות ☞

המנחה תשאל את "התינוקות" אילו חלקי גוף הן הפעילו בניסיוןן להשיג את החפץ? במה התקשו? מה החשיבות של המרחק והזוויות בהגשת החפץ?

דיון

◆ ישנם הורים שחוששים מפעילות מוטורית מוקדמת ומתקשים למצוא את הגבול בין הגנה להגנת יתר. הגנת-יתר אופיינית בקרב אוכלוסיות במעבר, במיוחד אלה שחוו טראומות (למשל: עקב סכנות הדרך ונזקים גופניים בעליה לארץ). הזדהות אפשרית של המדריכה עם ההורים מובנת, אך עליה להוביל אותם בהדרגתיות לדרך של פעילות בונה, בטוחה ומאפשרת.

הגבול בין הגנה להגנת יתר: האם התנסיתן במקרה של התנגדות האם לפעילות תנועתית מסוימת? איך הגיבה האם בסיטואציה ואיך אתן הגבתן למה שקרה?

◆ הבדלים אינדיווידואליים: האם קרה ששני ילדים בגיל דומה הגיבו בצורה שונה לאותה פעילות? באלו הבדלים הבחנתן בין הילדים בתחום המוטורי? האם הבחנתן, למשל, בצורות שונות של זחילה?

תנועה - חלק שני

תקופה: משנה וחצי עד שלוש (תקופה רביעית)

מטרות

- ◆ המחשת הגורמים המעודדים תנועה גופנית או מעקבים אותה.
- ◆ המחשת רגשות הילד בהתנסויותיו בתחום המוטוריקה הגסה.

הפעלות

1. פינות התנסות

המנחה תארגן חדר מרווח, פינות שונות עם כל מיני אביזרים המעודדים את ההתפתחות המוטורית. המנחה תבקש מהמשתתפות לבקר מספר דקות בכל פינה ולעשות כל תרגיל שעולה על דעתן. דוגמאות לפינות להתנסות אישית של המדריכות: חישוקים, כדורים קטנים, מזרונים, קרטון, תעלה מבד, חבל קפיצה, כדור ים, כיסאות...

דיון לאחר ההתנסות

◆ כיצד תורמות פעילויות אלו להתפתחות: המוטורית? ההבנה? הדימוי העצמי?
◆ פעילות יתר: האם חלק מהציוד שנחשב בדרך כלל כעוזר להוצאת מרץ (כדורים, מריצות, חישוקים) לפעמים ממריצים יותר מידי את הילד? מה הם הסימנים של גריית יתר שאנו מקבלות מהילד? כיצד אפשר להרגיע את הילדים, כלומר ללמד אותם לעצור כל תנועה ולהיות מוכנים לריכוז והקשבה?
ישנן פעילויות מהן הילדים מאוד מתלהבים, אפילו עד כדי הגעה לפעילות יתר (היפראקטיביות). הדבר יכול להתבטא בריצות חוזרות בתוך הבית, חוסר ריכוז, חוסר יכולת להקשיב וכו'. התנהגות זו מהווה בדרך כלל סימן למדריכה להפסיק את הפעילות מכיוון שהילד כנראה בגריית יתר. עליה להנמיך את הטון, להציע משהו רגוע (כמו שיר, קלטת, להושיב את הילד על הברכיים, ללטף). זו יכולה להיות הזדמנות למדריכה לשוחח עם האם על ההתנהגות של הילד בבית ביום-יום: האם תופעות כגון אלו מתרחשות הרבה או שמא זה חד פעמי? איך מתנהג הילד עם אחיו? שאלות כגון אלה יעזרו למדריכה להכיר יותר את הילד וההתנהלות בבית ובכך יועילו למדריכה להכין את הפעילויות המתאימות לו.

☞ התכנית הביתית לאמהות עולות ☞

2. השפעת התחושות על תנועות הגוף

המנחה תחלק את החדר ל-4 פינות דמיוניות:

- ◆ פינת הקור: כולם רועדות ומנסות להתחמם דרך תנועות או מתקרבות אחת לשנייה כדי להתחמם, אברי הגוף מתכווצים.
 - ◆ פינת החום: משתרעות על הרצפה כדי להתקרר מתחושת הרצפה, נמנעות ממגע גופני.
 - ◆ פינת הפחד: בורחות, מתכווצות, צועקות בבהלה.
 - ◆ פינת השמחה: רוקדות, מתחבקות, צוחקות, הרבה פעילויות מגע.
- דיון לאחר התנסות:** על השפעת התחושות על תנועות הגוף.

3. תרגילי התעמלות

התרגיל מיועד לפתח אצל מדריכות יוזמות של פעילויות מהנות לילד וקלות להכנה ושאפשר לבצע גם בבית. המנחה תחלק את המשתתפות לקבוצות של שלוש, כל קבוצה תכין תרגיל התעמלות מהנה למשך כחמש דקות, לקבוצה של ילדים בני שנה וחצי עד שלוש. כל קבוצה תפעיל את המשתתפות האחרות.

דיון: מהם היתרונות לביצוע תרגילי התעמלות עם הפעוטות וילדים: תנוחות שונות, הכרת חלקי הגוף, מגע חברתי, שליטה גופנית.

משחקי תפקידים: ניתוח התנהגות המדריכה

המנחה נותנת לאחת המדריכות פתק עם אירוע. המדריכה תקריא את הכתוב ויתפתח דיון על כך.

- ◆ אביתר (בן שנה חצי) מטפס על מגלשה נמוכה והוא כמעט נופל. את מונעת את הנפילה ומעודדת אותו להמשיך בטיפוס. האם טוענת שפעילות זו מסוכנת מדי. באמצעות משחק תפקידים, נסו להסביר לאם את תרומת הפעילות לילד.
- ◆ ביקור בית אצל משפחה: שלושת ילדי המשפחה נמצאים בבית בזמן הביקור: אלי בן 6 חודשים, ליאת בת שנה וחצי, שלומית בת שלוש.

דיון: איך לדעתכן הילדים הגדולים מרגישים כשלוקחים את אלי הקטן על הברכיים?

◆ האם זכורה לכן הרגשה כזאת מילדותכן?

◆ האם מצבים כאלה קורים עם ילדיכן הפרטיים במצבי משחק שונים?

◆ איזו פעילות תנועתית אפשר לבצע בשיתוף שלושת הילדים?

הצעה: המדריכה יושבת על הרצפה כשאלי שוכב על ברכיה. היא עושה תנועות של "נד-נד" על ידי הורדת והרמת ברכים למעלה ולמטה, ופעם מצד לצד ושרה לו "נד - נד - נד - נד, רד עלה עלה ורד". שני האחים ניגשים אליה ורוצים גם הם. את מכוונת אותם להחזיק בכתפיק ומזמינה אותם "לעזור" לנדנד את התינוק. לאחר כמה דקות את משתפת את האם כדי שכל ילד יקבל תור על בירכי המבוגר ויהיה גם במרכז הפעילות.

◆ **זחילה במנהרה:** סדרו "מנהרה" העשויה משתי שורות של כסאות מכוסים בשמיכה. מירי בת השנה זוחלת אל פתח המנהרה, מסתכלת פנימה אבל מהססת להיכנס. את מגלגלת כדור לתוך המנהרה ומחכה לראות אם הילדה תכנס אחריו. כיוון שמירי עדיין מהססת, את נכנסת מהצד השני, מושיטה לה יד ואומרת: "בואי, מירי, את יכולה לתפוס את הכדור". מירי זוחלת לתוך המנהרה וכשהיא מגיעה אליך את מחבקת אותה ואומרת: "מירי, נכנסת למנהרה ותפסת את הכדור!".

◇ **דיון:** הסבירו את התנהגותה של מירי ושל המדריכה.

◇ למה לדעתכן מירי היססה?

◇ מה המדריכה ניסתה לעשות כאשר פעלה בצורה המתוארת?

◇ האם כולן מסכימות עם הדרך בה בחרה המדריכה לפעול?

יש לזכור כי פעולות שבשבילנו, המבוגרים, נראות קלות ופשוטות נראות בעיני הילדים כמורכבות ואף מפחידות. לילדים ישנה מודעות בסיסית לסכנות, לכן בדרך כלל יבחנו את המשימה שלפניהם ולא תמיד יחוו לבצעה. נזכור את עצמנו כשהיינו ילדים: לכולנו היו דברים שהפחידו אותנו או שמפחידים היום את ילדינו. יש להיות רגישים לכך, להגיב בסבלנות ובעידוד על מנת שהילד יפתח ביטחון והנאה מהפעילות.

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה: 6 חודשים עד גיל 3; תקופה שניה – רביעית

רציונל

ראינו איך בתקופה הראשונה של חייו התינוק לומד להושיט יד ואיך הוא לומד בהדרגה לתאם את תנועות הידיים עם תנועות העיניים, על מנת להושיט יד ואחר כך לאחוז בחפץ המבוקש ולהכניס אותו לפיו. תחום המוטוריקה העדינה קשור קשר הדוק עם התפתחות החשיבה. קשר זה מתבטא בשם: תאום עין-יד. הצלחת פעילות במוטוריקה עדינה דורשת תיאום בין היד המבצעת והעין המכוונת את הביצוע למטרה. כמו בתחומים אחרים, תחום מיומנויות הידיים הנקרא "מוטוריקה עדינה" (בהשוואה לתחום התנועות הגדולות הנקרא "מוטוריקה גסה"), מתקדם לפי שלבים, על פי סדר קבוע. בתחילה התינוק מגלה את ידו, רואה חפץ ורוצה אותו, מושיט יד, תופס ומכניס לפה. לאחר מכן הוא מפתח תנועות אחרות: מלטף, דופק, מושך, משחרר חפץ מרצון, מכניס אצבע לחור, ממלא ושופך. הוא לומד להרים פירורים מהרצפה וחפצים קטנים בתנועת אגודל-אצבע, הנקראת: תפיסת צבת.

במהלך השנה השנייה לחייו, הפעוט משפר את תנועות ידיו ומבצע פעולות הדורשות תאום עין-יד ושליטה בידיים: פירוק, הרכבה, חיבור, השחלה ועוד. על ידי התנסויות רבות הוא ילמד כיצד לכוון את ידו כדי להכניס כוס קטנה לתוך כוס גדולה. חשוב לציין שבסוג הפעילות הזו אפשר להשתמש בכלים ביתיים המאפשרים פתיחה, סגירה, פרוק, הכנסה והוצאה, כמו: כוסות חד פעמיות בגדלים שונים, קופסאות קרטון וצנצנות. על המדריכות והמבוגרים המטפלים בפעוט מוטלת האחריות לספק לו הזדמנויות שונות ומגוונות במהלך פעילות היומיומית לפעול וליזום בכוחות עצמו.

לעיתים המבוגר אינו מודע לקושי של הפעוט בהתמודדותו עם פעילויות של תאום עין ויד. חוסר המודעות למידת המאמצים של הילד בהפעלה נכונה של ידיו עלולה למנוע עידוד, להתערב בפעילות או להשתמש במילים המפחיתות בערכה של הפעילות. למשל, המילה "לקשקש" אינה מתאימה כדי לתאר פעילות של ילד שהבין ששליטתו בעיפרון יוצרת משהו חדש. כדי שהתנהגות המבוגר לא תתסכל את הפעוט על המדריכות ללמוד על חשיבות הרגישות, העידוד וההערכה של מאמצי הפעוט בעת פעילותו בתחום מיומנויות הידיים.

מטרות

- ◆ הבנת המושג: תיאום עין - יד.
 - ◆ מודעות למורכבות הקשר בין העין ליד.
 - ◆ מודעות לכך שהתנהגות מעודדת מצד המבוגר היא קריטית להתקדמות הילד.
 - ◆ בחינת דרכי ההתערבות ועיתויה.
 - ◆ עידוד שימוש בכלים תוצרת בית בפעילות תאום עין-יד.
- האמצעים להשגת המטרות הינם בעיקר באמצעות המחשה כיצד הילד מרגיש בהתמודדותו במשחקים הדורשים תאום עין-יד, וכיצד הוא מרגיש בזמן פעילותו בתחום הידיים, כאשר המבוגר מתערב בתהליך.

הפעלות

המנחה מציעה למדריכות פעילויות הדורשות תאום עין ויד באמצעות פעילות זוגית. כל זוג מבצע את המשימה לפי התור: מדריכה אחת פועלת והשנייה עורכת תצפית עליה - והחלפה. תוכן התצפית: להסתכל על המדריכה בפעילות ולאבחן באמצעות תגובותיה כיצד היא מרגישה, (מה הן הבעות הפנים שלה, תנוחות הגוף, אנחות, חיוכים, כעס, הפסקת המשימה ועוד). בסוף הפעילות כולן מתיישבות ודנות בתוצאות התצפיות.

משימות אישיות

שימו לב: המשימות אשר נדרשות מהמדריכות מהוות דוגמה של מוטוריקה עדינה בקרב המבוגרים, ולא משימות של ילדים, כפי שהיה עד כה. זאת על מנת שהמדריכה תחוה את הקושי שבתאום עין-יד. כלומר, על המדריכה לשים לב שלא לתת משימות אלה לילדים בבתים, מכיוון שהן דורשות מיומנות גבוהה של תיאום עין-יד.

המנחה תגיש למדריכות דוגמאות של משחקים הדורשים מיומנות ידיים: טבעות להשחלה, כוסות מדורגות, לוחות להפעלת קולות וצלילים, מכוניות לדחיפה, קופסא להכנסת צורות ועוד.

1. השחלת חוט במחט, פעם ביד ימין ופעם ביד שמאל.

2. השחלת חוט ניילון מחור מתחתית קופסת קרטון, דרך הקופסא ועד חור במכסה הקופסא.

3. העברת פתיתי נייר, חרוזים קטנטנים, גרגרי אורז מצלחת לצלחת: פעם באמצעות אצבע ואגודל, פעם באמצעות פינצטה.

4. הכנת כדור בגודל אפונה מחתיכת צמר גפן, על ידי גלגולה בין אצבע ואגודל.

ניתן לחשוב על פעילויות חלופיות או להקשותן. למשל, ביצוע הפעילות על רגל אחת או בישיבה על שרפרף נמוך כאשר החומרים נמצאים על שולחן גבוה.

בדין יודגש הקושי הקיים עבור הילד ברכישת מיומנויות הידיים. סגירת קופסא או פתיחתה מהווה משימה לא פשוטה לילד, הדורשת לא רק כישורים מוטוריים אלא קביעת מטרה, יכולת ריכוז והתמדה והרבה עידוד ושיתוף רגשי מן המבוגר: "כמה עבדת קשה! אני רואה שאתה אוהב לגזור. יפה. הצלחת להשחיל את הטבעת הירוקה על מקל!"

תרגיל בקבוצות: שימוש בגרוטאות

המטרה: הגברת המודעות לשימוש בגרוטאות להשגת מטרות התפתחותיות.

לשימוש בגרוטאות יש מטרה נוספת: לחדד אצל הילד את היכולת להבחנה בין תכונות של חומרים שונים. לא תמיד המשחקים הקנויים מאפשרים את ההבחנה הזאת.

משימה: ערכו רשימה של פעילויות לתאום עין-יד שאפשר להציג לילדים עם כלי בית ואביזרים מהחצר: רשמו מהו האביזר ומהן הפעילויות שניתן להפיק ממנו.

הקפידו על אביזרים בטיחותיים.

לסיכום: נושא חשוב זה קשור באופן הדוק לנושא החשיבה. מסיבה זו מערך הפעילות מובנה יותר. לכן, יש לשים לב לאופן העברת הפעילות והתנאים בהם היא מתרחשת.

כמו בכל פעילות, על המדריכה למצוא את המשחק המתאים ליכולת של הילד. עליה להדגים קודם, תוך כדי הסבר מילולי ולוודא שהאם והילד הבינו את המטרה. עליה לבדוק שהתנאים בבית תואמים למידת הריכוז הדרושים לילד להשלמת הפעילות: מניעת גריית יתר, ילדים אחרים, מקום מתאים.

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה: לידה עד שנה וחצי, תקופה ראשונה – שלישית

רציונל

היכולת לתקשר היא תכונה אנושית שכן היא מבטאת את הצורך של בן אדם להחליף רעיונות, תחושות ומשאבים עם אחרים. רוב הילדים לומדים לתקשר כדי לספק את צורכיהם, או ליצור קשר חברתי עם האנשים הסובבים אותו. התקשרות היא הקשר הראשוני, כלפי אדם אחד, שהוא דמות ההתקשרות העיקרית (בדרך כלל האם). היא באה לידי ביטוי בצורך של התינוק לשמור על קרבה פיזית עם דמות זו. הסיבה נעוצה בכך שהפרידה הפיזית מהאם בעת הלידה גורמת אצל התינוק חרדה להתנתקות ממנה. ההתקשרות מתבצעת דרך אינטראקציות בין המבוגר-המטפל והתינוק שהן בעלות השפעה מכריעה על התפתחות הילד.

האינטראקציות מצד התינוק מתחילות מהלידה: התינוקות מתקשרים מהיום הראשון, בדרך של קולות (בכי, מלמול, צרחות, רגיעה), הבעות חברתיות (קשר עין, עוויות) ותנועות גוף (הנעת אברי הגוף במצבים של מתח או התרגשות). האינטראקציות המוקדמות הן כלים להתפתחות הקשר הרגשי מבוגר-ילד. הן נעשות שונות ומורכבות ככל שהילד מתפתח מבחינה קוגניטיבית וחברתית.

עד גיל חצי שנה לערך התינוק יוצר אינטראקציה עם מי שמטפל בו, (אפילו מבוגר שיוצר איתו קשר באופן זמני כמו דוד או שכנה שמחזיקים אותו על הידיים). בגיל שבעה-שמונה חודשים לערך התינוקות מתחילים לתפוס אנשים כממשיכים להתקיים בזמן. כלומר, הם מזהים את המטפלים העיקריים (אימא, סבתא, מטפלת וכו'), ולא מגיבים באופן זהה לאחרים. בעקבות כך הם יתחילו להגיב בביטויי מצוקה בפרידה מאותו מטפל עיקרי. בכי הוא ההוכחה של קיום ההתקשרות בין התינוק למטפל העיקרי. מכך נובע הקושי בפרידה מההורה אשר מביא את הילד למעון.

התכנית הביתית לאמהות עולות מדגישה את חשיבות האינטראקציות בין הורה-ילד סביב פעילות משותפת, משחק בחפצים ובצעצועים. חשוב מאוד להגביר את מודעות המדריכות לצורכי הילדים בתחום האינטראקציה הרגשית, על מנת להדריך את האמהות לארגן את זמנן, כדי לענות לצרכים אלה דרך הטיפול היומיומי ובהזדמנויות שונות במשך היום.

מטרות

- ◆ הדגשת חשיבותו של הקשר החברתי והרגשי בין שני אנשים.
- ◆ הקניית מושג ההתקשרות בין מבוגר המטפל והילד.
- ◆ לאפשר למדריכות לבטא את חוויותיהן בהקשר זה עם ילדיהן או חוויותיהן מביקורי הבית.
- ◆ המחשת חשיבות פעילות התקשרות לא-מילולית עם תינוקות ופעוטות.

הפעלות

משחקי תפקידים

1. הבחנת רגשות אישיים ויצירת קשר בין שני אנשים.

- ◆ כל אחת תחשוב על אירוע מסוים שגרם לה אי נוחות ורגשות שליליים. איך היא התמודדה עם המצב?

◆ חלוקת המשתתפות לזוגות: כל מדריכה מספרת לבת זוגה על הרגשות שליוו אותה בזמן אותו אירוע. בת הזוג עונה ומתייחסת לדברים ששמעה. המדריכות מתחלפות ובת הזוג השניה משתפת.

◆ מתקיים דיון קבוצתי על הרגשת קשר, הקשבה ותמיכה:

על הדיון להתפתח מהתייחסות לתגובות של המבוגרים להתייחסות לתגובות של ילדים.

מה קורה במצבים לא נעימים אצל ילדים, כמו גירודים, הרגשת פחד, כאב בטן, קור וכו'? מה עושה הילד שלא יודע לדבר? (בדרך כלל בוכה)

מה עושה המבוגר? קודם כל לוקח אותו בידיים (קשר גופני) אחר כך מדבר איתו: "מה קרה לך תינוקי? אמא שכחה להחליף את הטיטול? היא לא שמה מספיק משחה? חשוך בחדר? אל תדאג, אמא פה" (קשר מילולי) ובסוף פתרון הבעיה: שיר, החלפה, נדנדוד בידיים (הכלה וחיזוק).

2. משחק המראה (סימולציה)

המשתתפות מתחלקות לזוגות (להשתדל להתחלק לזוגות אחרים).

כל מדריכה בתורה מחקה את התנועות של בת זוגה. לאחר מכן מתחלפות.

דיון

המנחה שואלת את המשתתפות איך הן מפרשות את המשחק.

1. השימוש במראה מסמל את אחד התנאים החשובים ביותר ליצירת קשר: עמידה פנים אל פנים. במובן זה ניתן לציין שהקשר באמצעות טלפון יכול לפגום בקשר, מכיוון שהשיחה אינה מתקיימת פנים אל פנים ולא ניתן לראות את הבעות הפנים והגוף של שותפנו לשיחה.
2. השימוש במראה מסמל לנו גם שיקוף: כאשר מישהו מספר לנו על דברים שקרו לו, או שהוא חושב או חש, אנו יכולים לשקף לו את רגשותיו כפי שאנו מבינים ממנו. הכוונה לשימוש במילים על מנת לתאר רגש: "עצוב לך מאוד שלא הצלחת." "נשמע שאת מאושרת עכשיו..." "אני רואה שאתה כועס עכשיו".

במשחק ששיחקנו- חיקוי התנועות הוא כמו הבעת רגשות דומים: היא הרימה ידיים - אז אני הרמתי גם ידיים. היא צחקה - אז גם אני צחקתי. אל מול ילד לא נבכה כשהוא בוכה אלא נאמר: "אני רואה שאתה עצוב עכשיו, בוא אלי ואתן לך חיבוק גדול". כלומר, נשקף את התנהגותו ורגשותיו במילים (בעוד שבמראה זה בתנועות).

לדוגמא, מה אומרים לילד שנפל? אם הוא כועס נאפשר לו לכעוס על הרצפה למשל: "הרצפה רעה! לכי רצפה רעה!" אם הוא בוכה: "כואב לך ברגל ילד טוב שלי... מגיעות לך שתי נשיקות!"

3. פנטומימה

- א. בקשי מתנדבות וחלקי לכל אחת פיסת נייר עליה כתוב תפקיד ובקשי שתשחק בלי מילים: שם של סרט, שם של שיר, המתנה בתור האוטובוס, ילד נופל ובוכה ועוד על פי הדמיון. על המשתתפות לנחש את הכוונות של השחקניות.
- ב. הפעם השחקנית תבקש עזרה באמצעות תנועות וסימנים מאחת המשתתפות לעשות משהו כמו: לפתוח צנצנת, להלביש בובה, לפשוט מעיל ועוד.

בקשי מהמשתתפות אחרי כל פעילות לשים לב לשפת הגוף של השחקניות - לתנועות, להבעות פנים, מבט, יציבת הגוף וכו'.

דיון

נחבר את הפעילות לסיטואציה בה ילד רוצה משהו ולא יודע לדבר- כיצד נבין אותו?

הילד ישתמש במספר דרכים: ילך למקום בו נמצא מה שהוא רוצה ואולי אף יצביע עליו, ישמיע הברות ומלמולים או יבכה. נעשה מאמצים להבין אותו: לפעמים נשאל אותו שאלות והוא יענה עם הנעת הראש, כן או לא. לפעמים צריך לנחש. התשובה הכי טובה: חיבוקים, לטיפות ונשיקות בעת שמראים לו שמנסים להבין אותו. שפה זו הילד מבין בכל התרבויות.

דין על התקשרות

- ◆ איזה הבעות קשר חיוביות (שאינן בכי וכעס) הרגשתן במשך ההתנסויות? דוגמאות: קשר עין, הקשבה, רצון להתייחסות, מגע פיזי.
- ◆ האם הרגשתן קושי להביע רגשות אישיים? אם כן, מדוע? מה חשתן? כיצד התמודדתן עם זה?
- ◆ האם תמיד נזדהה ונסכים עם רגשות הילד?
- לכל אדם, בכל גיל, ישנם רגעים של עייפות, עצבנות וחוסר סבלנות. ברגעים אלה לא תמיד נוכל לקבל לחלוטין את רגשות האחר, גם אם הוא ילדינו. נשתדל להגיב באיפוק ולהעביר לילד מסר חלופי שיענה לרצונו או להתנהגותו. למשל: חזרת הביתה עייפה וילדך רוצה שתקריאי לו סיפור. את חסרת סבלנות ורוצה לנוח. אמרי: "אימא עייפה עכשיו. נקרא סיפור עוד מעט, בינתיים נספר סיפור לבובה כדי שלא יהיה לה משעמם".
- ◆ מה עושים במצב בו הילד מתנהג באופן שאינו מקובל על האם? כיצד נעביר מסר של הכלת רגשותיו אך לא קבלת התנהגותו? תנו דוגמאות מניסיונכן האישי של חוסר הסכמה ודרכי התמודדות אפשריות. "אני יודעת שאת מפחדת לישון לבד, אך את צריכה להישאר במיטה. אולי תרצי לשמוע סיפור, לדפדף בספר או לשמוע קלטת?"
- "אני יודעת שאת כועסת, אך אינך יכולה להשליך קוביות בתוך החדר. את יכולה לחבוט בכרית במקום להשליך קוביות".
- ◆ איך מגבירים אצל הילד את יכולתו להבחין ברגשותיו? יש לעזור לילד לפתח אוצר מילים של רגשות (לא חשוב באיזה שפה) באמצעות משחקי בובות, הסתכלות בתמונות וכו'.
- "למה הילדה בתמונה עצובה?, למה הילד כועס?, איך מרגישה הבובה?"
- ◆ איך תינוק מתקשר עם המבוגר באופן לא מילולי? הוא משתמש למשל במלמול, בכי, אחיזה חזקה במבוגר, תנועות גוף, חיוך.
- ◆ איך עלינו להגיב לתנועות, קולות ומבטים של התינוקות? לדוגמה, כשהתינוק מושיט אליכן ידיים- הרימו אותו, נשקו אותו, השתמשו במילים פשוטות: "אתה רוצה על הידיים?"
- כשהוא מגרגר או ממלמל - מלמלו בחזרה. כשהוא מסתכל עליכן צרו קשר עין ודברו אליו. תגובות ממוקדות ומדויקות כאלו, אומרות לתינוק שהתקשרותו אליכן יעילה והוא ימשיך בדרך זו של התקשרות.
- ◆ המבט התרבותי והאוניברסאלי: ברגע ששני אנשים נפגשים פנים אל פנים, עובר קשר ביניהם כאילו קיים חוט המקשר ביניהם. כיצד בתרבויות השונות קשר זה מתבטא? יש תרבויות שבהן האנשים מתקשרים רבות באמצעות תנועות גוף, אחרות מדגישות מגע ואילו אחרות מילוליות בעיקר. איזה זיכרונות ילדות יש למשתתפות לגבי סוגי קשר עם מבוגרים?

◇ מה נהוג בארץ המוצא? איזה חוויות יש לכן מהתמודדויות אלה כילדות בארץ מוצאכן? מה הייתן רוצות להשאיר ומה לשנות?

הערות/ רעיונות נוספים

השתלמות 8

התפתחות שכלית

תקופה: שנה וחצי עד שלוש שנים; תקופה רביעית

כאשר מדברים על התפתחות שכלית, קרי החשיבה, עוסקים במכלול התהליכים המוחיים אצל האדם. התפתחות זו משפיעה על תחומי התפתחות אחרים: התפתחות רגשית-חברתית, התפתחות מוטורית והתפתחות שפתית.

חשיבה מוצגת כסך התהליכים הקשורים בקליטת מידע (תפיסה), עיבודו ואופני הביטוי שלו. חלק מהתהליכים ניתנים לצפייה בהתנהגויות שונות של האדם.

רציונל

תהליכי החשיבה מורכבים ממספר פעולות שכליות (קוגניטיביות):

תהליך הייצוג: עד גיל שנתיים בערך הילד מסוגל לחשוב על דברים בעיקר באמצעות פעילות מוחשית: הוא רואה כלב ואומר: "כלב". מציעים לו: "תלטף את הבובה" והוא מלטף, כי היא קרובה אליו והוא רואה אותה. בגיל שנתיים מתחיל תהליך של רכישת חשיבה ייצוגית. באמצעות תהליך זה הילד עושה שימוש ברעיונות, דימויים, צלילים, במקום ביצוע פעולה באופן מוחשי בלבד. נשאל את הילד: "מי עושה האו! האו!?" והוא יענה: "הכלב!".
"מי טס בשמיים?" - "האווירון!"
"למי יש משקפיים?" - "לאבא!"

מושגים

מושגים הם רעיונות וידע שיש לפעוט על תכונות או על מאפיינים של קבוצת אובייקטים או אירועים. בגיל שנתיים-שלוש הפעוט רוכש מושגים ראשוניים רבים כמו מושגי גודל, צבע וכמות, אך תהיה לו הבנה חלקית של מושגים אלה. הוא מזהה את התכונות המאפיינות אותם, אך עדין אין לו תפיסה כוללת של הקבוצה המאפשרת לו להבחין במאפיינים הייחודיים לכל פריט השייך לקבוצה מסוימת. לדוגמא: הילד יזהה שהכדור קטן, אך לא יוכל לומר שהוא יותר גדול מכדור אחר.

מיון

מיון הוא פעולה של סיווג עצמים או גירויים אחרים על בסיס של מאפיינים משותפים. בגיל שנתיים-שלוש פעוטות נוטים לקבץ אובייקטים על בסיס תכונה אחת, מכיוון שעדין אין להם מערכת מושגים בשלה לסיווג עצמים.

זיכרון

זיכרון הוא יכולתו של הפרט לאגור מידע ולשלוף אותו מהמאגר בעת הצורך. שליפת המידע מושפעת מאופן הקליטה, העיבוד והאחסון של המידע. הזיכרון בגיל שנתיים-שלוש מבוסס על מה שחווה הפעוט באופן כללי, מבלי שיש לו יכולת לעבד את המידע. רכישת השפה מאפשרת לפעוט לאגור יותר מידע ולשלוף אותו טוב יותר.

זיכרון טוב מחייב קליטת מידע מדויקת וברורה ככל האפשר מתוך חוויות היומיומיות של הפעוט. בגיל שנתיים-שלוש השיטה המומלצת לשיפור הזיכרון היא חזרה ושינון, ארגון קטגוריות, זכירת סיפורים, סרטים לפעוטות, קביעת סדר מאורגן לאירועי היום וזכירתו.

בזיכרון שני תהליכים מרכזיים:

1) זיהוי: התאמת האובייקט או האירוע הנקלט בחושים לייצוג שלו הקיים בזיכרון.

2) היזכרות: שליפת הייצוג מהזיכרון בלי שהגירוי מוצג באופן מוחשי.

המיומנויות הבסיסיות החיוניות ללמידה הן ריכוז, מיקוד, קשב, התמדה ואוצר מילים.

סביבה מעשירה המזמנת מגוון רחב של התנסויות שונות במיומנויות אלו, תיווך האם בין הילד ועולם הגירויים מקדמים את התפתחותו השכלית של הילד.

הערה: קיימת נטייה אצל המדריכות לרצות את האמהות עם הגשת צעצועים רבים ומגוונים. אחת המטרות העיקריות של ההשתלמות היא להקנות למדריכה את המודעות שהעיקר הוא לא המשחק, אלא הכלים שהוא מאפשר להעביר לילד. כאשר המדריכה תפנים טוב את הגישה הזאת, היא תוכל להעביר אותה לאם.

לדוגמה: המדריכה מעבירה פעילות של משחק הזיכרון לאם וליילד. עליה לשוחח עם האם על חשיבות פיתוח הזיכרון ולהעלות דרכים כיצד האם יכולה לפתח את הזיכרון אצל הילד בבית במהלך השבוע. למשל: לשוחח עם הילד- "איפה היינו אתמול? מה אכלת הבוקר? איפה יש עציץ בבית?" ועוד.

מטרות

◇ המחשת מרכיבי החשיבה.

◇ מתן כלים להעברת מסרים לאם לגבי רכישת התכונות הנדרשות.

◇ פתרון בעיות בהגשת המשחק.

הפעלות

1. חיזוק הזיכרון

המדריכות עומדות במעגל. מדריכה אחת מבצעת 6 תנועות שונות מול שאר המדריכות. על המדריכות האחרות לשחזר את התנועות במדויק, לפי הסדר.

2. הקשבה והתעניינות

המדריכות מתחלקות לשתי קבוצות. לכל קבוצה נותנים: סיפור קצר כתוב על דף, בריסטול, צבעים, מספרים ועיתונים. כל קבוצה צריכה להציג את הסיפור שלה בדרך שתמשוך הכי הרבה תשומת לב. בתום ההצגה יתקיים דיון: איזו קבוצה הצליחה למשוך יותר ולגרום לשאר להתעניין בסיפור? למה? מה הן עשו שמשך את תשומת ליבנו?

3. תכונות "יצוגיות"

המנחה מזמינה שלוש מתנדבות ומכסה להן את העיניים. לכל מדריכה תגיש המנחה שקית המלאה בדברים שהכינה מבעוד מועד (עיפרון, כדור קטן, קובייה, מכונית וכו'). המדריכה תוציא פרט מהשקית, תמשש ותאמר מה הוציאה ולמה היא חושבת שזהו הפרט. לדוגמא: המדריכה תאמר: "הוצאתי מכונית". המנחה תשאל: "למה את חושבת שהוצאת מכונית?" המדריכה: "בגלל שיש גלגלים והיא בצורה מרובעת" (מציינת תכונות ומאפיינים של העצם אותו הוציאה).

המנחה תדגיש: הפעילות מוכיחה כי הילד עבר מחשיבה סנסו-מוטורית לחשיבה ייצוגית. לפי התיאוריה של פיאז'ה, הילד יכול לזהות משהו לפי זיהוי משהו אחר. לדוגמא- מכונית: קיימת לו היכולת לחשוב על דבר אחד (הגלגלים) כמייצג דבר אחר (המכונית). להגדיר משהו בראש (חשיבה) בלי לראותו (חושים).

אפשר לדון סביב השאלה: האם תינוקות משתמשים בתכונה החדשה הזאת לייצוג התנהגויות חדשות? למשל, ילדים במעון נתקפים לפעמים בזעם לקראת פעילות מסוימת. דוגמה: ילדה אשר לקראת מועד השינה שוכבת

על הריצפה וצורחת. ילדים אחרים הנוכחים באירוע זוכרים את צורת ההתנהגות המייצגת מצב של התארגנות לשינה, ומחקים אותה כל פעם שלוקחים אותם לישון.

4. זיהוי תרומת המשחק

המנחה תחלק את המדריכות לשלוש קבוצות. כל קבוצה תקבל משחק אחד ותשחק בו: משחק הזיכרון, לוטו ופאזל.

לאחר שכל קבוצה התנסתה במשחק יתכנסו למליאה ויערך דיון:

◆ כיצד תורם כל משחק להתפתחות השכלית של הילד?

משחק הזיכרון: זיכרון.

לוטו: הבחנה בין תמונות דומות, העשרת שפה.

פאזל: זיכרון, העשרת שפה, תאום עין-יד, התמצאות במרחב.

◆ בביקורי הבית, מה התגובות למשחקים אלה?

◆ אילו רגשות עולים בך כאשר המשחק עם הילד מצליח? או לא מצליח?

5. משחק תפקידים

שלושה תפקידים: מדריכה, אם וילד.

הסיטואציה: המדריכה מושיבה את הילד בן השנתיים וחצי למשחק (ה"שחקנית" בוחרת איזה משחק). הילד אינו משתף פעולה.

דיון

◆ שאלה: מה הסיבות האפשריות להתנהגות הילד.

תשובות אפשריות- המשחק קל מדי ליכולות הילד ומשעמם לו, המשחק קשה מדי והוא מתקשה לבצע את המשימה, הילד כועס על משהו וכך מביע את כעסו, גירויים בסביבתו שמפריעים לו להתרכז.

◆ שאלה: איך נערב את האם בסיטואציה? איך נלמד מה דעתה? איך נסביר לאם את התנהגות הילד?

תשובה: האם מכירה הכי טוב את הילד שלה. לכן, ראשית נשאל את האם מה דעתה. מדוע לדעתה הילד התנהג בצורה זו בעת המשחק? נסביר כי הילד אינו "ילד רע" וכי בדרך התנהגותו הוא מנסה להעביר לנו מסר: אולי המשחק לא מתאים לו, אולי הוא לא אוהב זאת, אולי הוא עייף, וכו'.

◆ לעיתים קורה שילד מפתח מיומנות מסוימת ובה הוא מתרכז במשך תקופה ולא במיומנויות אחרות. למשל, רק מצייר ולא רוצה לצאת לשחק בחוץ בכדור, או רק רוצה לשחק בחוץ ולא מוכן לשחק בבית. מצב זה הוא טבעי ומאפשר התפתחות שכן כל פעילות מפתחת חשיבה. למשל- משחק בכדור דורש כיוון, ריכוז, תנועה, מדידת זמן, הבנת שימוש בכוח ועוד. אולם, יש לשים לב למצבים בהם הילד אינו פעיל כלל במשך תקופה. מצב זה צריך ל"הדליק" אצלנו "נורה אדומה", כאשר לעיתים יש לקיים אבחון מקצועי שיאבחן האם הילד תופס פיגור בתחומים מסוימים. עם זאת, חשוב שלא להיבהל ולזכור כי כל ילד מתפתח בקצב ובנטיית הטבעיות שלו.

◆ הקשר תרבותי: בכל התרבויות שיחקו משחקים דומים, עם תמונות, עם חתיכות עץ, עם ניירות, בעל פה. מומלץ לשלב בפעילות העלאת זיכרונות של המדריכות על משחקי חשיבה מילדותן. אפשרי לארגן סדנא על משחקים מארץ המוצא.

הערות/ רעיונות נוספים

השתלמות 9

התפתחות רגשית-חברתית

תקופה: שנה וחצי עד שלוש שנים, תקופה רביעית

רציונל

בשלוש השנים הראשונות לחיי הפעוט נבנית ומתעצבת התשתית לאישיותו, הבסיס לתפיסתו העצמית והמודל הראשוני לאופן יצירת קשרים בן-אישיים.

התייחסנו לחשיבות האינטראקציה הרגשית (ראי מערך רכזת: אינטראקציה רגשית), מבחינת הקשר הראשוני של התינוק עם האם (או המטפל העיקרי) בשתי התקופות הראשונות לחיי התינוק. התקשרות זו של התינוק עם האדם המרכזי שמטפל בו נובעת מן הצורך שלו בקשר רגשי, באהבה, בהגנה ובביטחון. על בסיס הביטחון המתגבש, הפעוט מפתח אוטונומיה המתבטאת בהפרדה רגשית הדרגתית מן האם ובגיבוש תפיסת ה"אני".

בתקופה שלאחר ההתפתחות הסנסו-מוטורית, (גיל שנה וחצי בערך) הפעוט ניכנס לתהליך של ראיית עצמו במרכז העולם - התקופה האגוצנטרית. חשיבה זו של הילד שהוא מרכז מתגבשת למעשה מסוף שנתו השנייה. הילד מרוכז בעצמו וחושב שהוא גורם ומשפיע על דברים שונים והכול קשור אליו. כיוון שאין לו יכולת לקבל את נקודת הראות של האחר, הוא אינו יכול להבין שגם השני מרגיש וכואב: "זה שלי. כואב לי. והכול שייך לי". היכולת שלו לביקורת עצמית מוגבלת כי הוא מתקשה לראות דברים מנקודת מבט של האחר. האגוצנטריות בגיל זה היא נורמאלית ומהווה חלק מהתפתחות הפעוט.

בשלב התפתחות זה הילד מסוגל לבטא פעולות שונות, אירועים או שמות של עצמים וזאת באמצעות סמלים. הילד מתחיל במשחק הדרמטי סמלי.

לצד תהליכים אלה חל אצל הפעוט תהליך החיברות שבו הוא לומד את הכללים, הנורמות והערכים של החברה בה הוא חי.

הפעוט מושפע מסוגים שונים של חברות הקיימות סביבו: המשפחה והמשפחה המורחבת, תרבות המוצא, תרבויות אחרות, סביבת החיברות (הגן, המעון, הפעוטות) שבה מתקיימות הנורמות והמדיניות המקובלות ועוד. הנורמות אותן רוכש הפעוט מושפעות מדברים רבים בסביבתו: אופי המטפלים, התנהגות האנשים בסביבת השכונה הקרובה והרחוקה ועוד. לדוגמא: מה לומד הילד מהמבוגר שחוצה את הכביש באור אדום? איך משפיעים עליו סגנונות הדיבור והיחסים האישיים השוררים ברחוב?

במשך היום הילדים עוברים בין מסגרת למסגרת. מעברים אלה לפעמים מקשים על רגשות הילד.

למשל ילדים במעון עוברים שני מעברים חשובים מאוד: פרידה מההורה בבוקר ופרידה מהמטפלת בסיום הפעילות.

איך הם חווים זאת? האם ישנן דוגמאות של ילדים שכועסים על ההורים בשעה של חזרה לבית? מה הוא הניסיון האישי של המדריכות בתחום זה?

גם ביקור המדריכה ופרידה ממנה לאחר שעה מהווה מעבר ממצב שבו הילד היה במרכז העניינים למעבר לחיים שגרתיים. איך המדריכות חשות את המצב? מה היא התנהגות הילד כשהמדריכה מגיעה וכשהיא הולכת?

מה הם תפקידי המדריכה, המטפלת והאם בהקשר זה? – למצוא ביחד דרכים להקלת המעברים.

בשלב הזה קיימת אצל הילד, חשיבה של 'האנשה' של דוממים ובעלי-חיים. הפעוט מייחס להם תכונות אנוש כאילו שהם בעלי רצונות ומשאלות. תכונה זאת יכולה לעזור למדריכה ולאם להעברת מסרים חברתיים לפעוט.

בשנים האלה ההתפתחות העיקרית היא רכישת השפה. הפעוט שומע צליל ומחקה אותו ובכך משתמש בסכמת החיקוי. הפעוט משתכלל כשהוא מבין שהצליל קשור לתוכן. בהדרגה, מגיל שנתיים בערך, הפעוט מסוגל לבטא פעולות שונות, אירועים או שמות של עצמים. זו תקופה של משחק דרמטי והשלכתי שבאמצעו משתקפים רגשותיו. רכישת השפה עוזרת לו בארגון עולמו ותורמת להרחבת התקשורת עם המבוגר ולהתחברות עם פעוטות אחרים. בד בבד הפעוט רוכש את ממד הזמן: "לא תקבל סוכרייה עכשיו אלא רק כשתגמור את הארוחה", "אלה בגדים של שבת". בשלב זה אפשר לספר על העבר. "איך היה כשהייתי קטנה", ובכך מחברים את הילד לשורשיו.

מטרות

- ◆ הצגת כלים שיעזרו להורים לשפר את האינטראקציה הרגשית עם ילדיהם.
- ◆ המחשת זיכרונות ילדות של המשתתפות לגבי רגשותיהן ותגובות הוריהם: מה שימח אותן? מה הכעיס אותן באירוע מסוים? מה העציב אותן?
- ◆ ניתוח מצבים טיפוסיים בייחסי הורה - ילד.

הפעלות

מהלך ההשתלמות

השתלמות זו מציעה משחקים המיועדים לאפשר לילד להביע את רגשות או להתנסות בנורמות וגבולות. התרגילים מיועדים להכשרה אישית של המדריכה על מנת לתת לה כלים המתאימים לשיחות אישיות עם האם או דיונים בפעילות קבוצתית בקשר ישיר עם מצבים ספציפיים שנצפו בבית על ידי המדריכה.

1. נסיעה בזמן

המשתתפות יתבקשו לעצום עיניים ולחזור בדמיון לתקופת הילדות שלהן. המנחה תבקש שקט מוחלט ותשמיע מוזיקה מתאימה.

הנחיה: האם ישנו אירוע מסוים ביחסים ביניכן להוריכן שגרם לכן רגשות חזקים (שמחה, עצב, כעס, אכזבה)? נסו להיזכר ולספר.

לאחר כ- 5 דקות של התרכזות אישית-פנימית באירוע כל מדריכה שרוצה תספר על הזיכרון שלה. במשך הדיון ינסו להבין את הסיבות העמוקות של הרגשות שגרמו להתנהגות המסוימת של המדריכה בילדותה.

למשל: "לא כעסתי בגלל מה שלא רצו לתת לי. כעסתי כי חשבתי שלא אוהבים אותי, או שאוהבים יותר את אחותי או ש...".

2. אני אמא היום

דיון בין המשתתפות לגבי סוגיות כמו: מה גורמת לי מבחינה רגשית התנהגות לא מוצדקת של הילד? האם יש לי דילמה בין מה שהיה בילדותי ומה שמצופה ממני היום?

3. משחקי תפקידים: אינטראקציה רגשית הורה - ילד

המנחה תחלק את המשתתפות לזוגות: אחת תגלם את האם והשנייה את הילד. כל זוג יקבל פתק עם תיאור אירוע.

אירוע א': את מדברת עם חברה בטלפון. בנך מתפרץ פנימה בהתלהבות עם משהו ביד: "אמא! תראי מה עשיתי, תראי!". הוא מפריע לך לדבר עם החברה.

אירוע ב': השעה 8.00 בערב. בשעה זו מירי צריכה ללכת לישון. היא משחקת בסלון ולא רוצה ללכת לישון. אירוע ג': את שומעת צעקות, מילות גנאי ובכי מפי הילדים בחדר. את רצה פנימה ורואה את משה ודני רבים על צעצוע שדני קיבל כמתנת יום הולדת.

שאלות: מה את מרגישה (רגש)? מה את חושבת (חשיבה)? כיצד את מגיבה (התנהגות)? מה היה קורה במצב כזה בהיותך ילדה? האם יש הבדלים בהתנהגותך כמבוגרת מהורך? אם כן – כיצד את מרגישה עם הבדלים אלה?

בדרך כלל במצבים של קונפליקט כגון אלה מומלץ להגיב בדרך הכוללת שלושה שלבים:

1. האם מביעה הבנה על ידי שיתוף פעולה או שיקוף רגשות הילד.
 2. האם מקבלת את רגשות הילד ולעיתים גם מביעה את רגשותיה ביחס להתנהגות הילד.
 3. האם מציעה חלופה בונה לרצונות של הילד.
- על המשתתפות להתייחס בכל סיטואציה לשלושת שלבי התגובה, לפי הסדר. לדוגמה:

1. הבעת הבנה: אמא אומרת למירי: אני מבינה שאת מעדיפה לראות טלביזיה ולא ללכת לישון. זה לא נעים להישאר לבד בחדר.

2. קבלת רגשות הילד: אני יודעת שאת כועסת ועצובה, אבל עכשיו צריך ללכת לישון. אני דואגת לך כשאת הולכת לישון מאוחר כי כך קשה לך לקום בבוקר.

3. הצעה חלופה: אני מציעה שנלך עכשיו יחד לחדר השינה, את תשכבי במיטה ואני אקרא לך סיפור ואחריו נכבה את האור.

דיון

דרך פתרון הבעיות שהוצגה בהקשר למשחקי התפקידים האחרונים מבוססת על אינטראקציה רגשית בין הורים וילדים.

◇ מה דעתכן על דרך פתרון בעיות זו?

◇ האם אתן מכירות וממליצות על דרכים אחרות של פתרון קונפליקטים?

◇ האם אתן חושבות שדרך זו תתאים לאמהות? אין אתן עובדות?

◇ איך תדריכו לשימוש בדרך זו?

◇ בהקשר התרבותי, הדיון יכול גם לעסוק בעמדות התרבותיות לגבי הבעת רגשות: איך היו נוהגים בארץ המוצא? האם היה אפשרי ביטוי חופשי של רגשות או איפוק והתעלמות מול רגשות השני? איך הן מרגישות בתוך החברה הישראלית (שאינה מאופיינת באיפוק רגשי)?

◇ ניתן גם להתייחס לתקופת המעבר הבין תרבותי כתקופה שיכולה להציף, לבלבל ולתסכל, או לאתגר ולרגש: כיצד מתבטאת ההתנהגות הרגשית בתקופה זו? האם יש קשר בין ההתנהגות הרגשית של האם בתקופה זו לבין ההורות שלה? כיצד ניתן לעורר שיחה עם האם בנושא זה? מה יכול לסייע בתקופה זו?

סיכום

לילד יש רגשות רבים שלא תמיד הוא יודע לבטאם במילים ומביע אותם בהתנהגויות שונות, אותן יש לנסות להבין ולקבל.

במהלך התרגילים הדגשנו גישת הורים המבינה את רגשות הילד. יש להבין שלא קל לוותר על מסורת ארוכה, אשר לאורה התחנכו דורות של בני משפחה. יש לתת לגיטימציה להרגשה ש"שם היה יותר טוב, יותר קל. לא היו דילמות להורים ולא תלונות של ילדים כלפי הוריהם". יש לתת לכל אחת באופן אישי את הזמן הרצוי להפנים את הצורך בשינוי. יש חשיבות רבה לקבלת משוב מן המדריכות על מנת להבין מה הן חושבות על הנושא ומה הפנימו מההשתלמות.

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה: שנה וחצי עד שלוש, תקופה רביעית

רציונל

במסורת היהודית מסופר שהקב"ה ברא עולם לא מושלם. הוא התחיל את המלאכה והשאיר לאדם את האחריות להשלמתה. מאמינים כי הרצון האלוהי היה ליצור בן אדם חופשי, כלומר אחראי למעשיו. הדבר דומה לחינוך ילדינו. אנו מביאים אותם לעולם, מגדלים ומחנכים אותם על פי ערכינו ופיתחים בפניהם את הדלת לעשייה עצמאית ולאחריות. כיוון שהילדים לא הופכים עצמאיים ואחראים מעצמם - תפקיד ההורים הוא להראות להם את הדרך.

ההפרדות מהאם

אחד השינויים ההתפתחותיים הבולטים ביותר בתקופת הגיל הרך הוא הצטמצמות הקירבה הפיזית והמגע עם האם. פעוטות נפרדים מאמהותיהם (מי יותר בקלות ומי יותר בקושי), כדי לשחק ולחקור את הסביבה. המרחק שפעוטות מעיזים להתרחק מהוריהם יכול להיות רב ביותר כאשר הם היוזמים את הפרידה. מפעם לפעם, תוך כדי פעילויות אחרות, הפעוט יחזור אל האם וישוב אחר כך לעיסוקיו. הפעוט רוצה עצמאות, אך גם רוצה לוודא שאמו נמצאת בטווח בטוח ממנו כדי שתהיה זמינה כשהוא זקוק לה. לעומת תינוקות, פעוטות מראים פחות מצוקה כאשר האם משאירה אותם במעון או במשפחתון. בגיל 18 חודשים קיימת אצל רוב הפעוטות הציפייה שמגע עם האם יפיג את המצוקה והם מתנחמים יותר מהר. יתרה מזו, אם האם הכינה אותם מראש עם הסברים על הפרידה הקרובה, עוצמת מצוקתם נחלשת.

המודעות לעצמי ולזולת

באותה תקופה של ההפרדות מהאם מתחיל הפעוט להרגיש את תחושת: ה"אני עצמי" (Self). הוא מתחיל להיות מודע לכך שהתנהגותו וכוונותיו מובחנות מאלה של האחרים. התפתחות ה"עצמי" שזורה בהתפתחות הקוגניטיבית. אם הפעוט יודע ליצור ייצוגים שכליים של עצמים, הוא גם יידע ליצור ייצוג שכלי של עצמו. הסימן האחרון למודעות העצמי של פעוטות הוא בהרחבת המילים שלו: "אני" - "שלי" המעידים על פיתוח זהות אישית. מעניין שאלו המילים הראשונות שהפעוט בדרך כלל רוכש במעון שהוא המקום הראשון המאפשר היכרות עם הזולת (מלבד אמא, אבא ואחים בבית).

הכרת הזולת

כאמור, הופעת תחושת העצמי קשורה בקשר הדוק עם הבנה של הזולת. פעוטות מסוגלים לתפוס את הגבולות שבין פעולותיהם שלהם לבין פעולותיהם של האחרים. הכרה זו היא הבסיס למאבקי רצון הנוטים להתעורר בתקופה זו: הפעוט מתחיל לבכות כשאמו מכינה אותו לשינה, כשהיא לובשת מעיל כדי לצאת מהבית, כי הוא לא רוצה שתלך. ההבנה של הפעוט שיש סביבו זולת והוא אינו היחיד שיש לו צרכים ורצונות גוררת מאבקי כוחות. קונפליקטים אלה מצריכים פשרות וזוהי הבנה נוספת המופיעה בגיל זה, לדוגמה: "אני אלך לישון, אבל קודם סיפור".

חוקים וגבולות

ילדים קטנים הם אימפולסיביים. הם פועלים בלי לחשוב, על פי גירויים ורצונות, דחפים, מילוי סיפוקים מידיים. לדוגמה, דלת הבית נשארה פתוחה, הפעוט רץ החוצה ונופל. למרות שנפל יתכן מאוד כי הוא יחזור

על אותה פעילות כל פעם שהדלת תהיה פתוחה בלי להיזכר במכה שקיבל בפעם הקודמת ומבלי להפיק את המשמעויות מכך. כיוון שהוא אינו מסוגל לחשוב על השלכות עתידיות של פעולותיו, תפקיד ההורה בתקופה זו הינו להציב לפעוט גבולות המבטיחים לו בריאות, הגנה ויכולת להתחברות טובה (הפעוט מכה את חברו כדי להשיג את הכדור).

הדבר אינו קל: החוק מתסכל ילדים כמו מבוגרים. שימו לב לתסכולים של נהגים מול עצירה בפני אור אדום. ההבדל בין המבוגר לפעוט הוא שבדרך כלל המבוגר מבין את משמעות החוק (והענישה) ולכן שומר עליו. גבולות וחוקים אשר דוחים את הסיפוקים של הילד יכולים לגרום כעס חזק עד להתפרצויות זעם.

חיזוקים

חיזוק הוא קודם כול ביטוי אהבה של ההורים: נשיקה, ליטוף, חיבוק, מילה טובה, הבעת עניין ותשומת לב, האזנה לדיבורו. לעומת זאת, הבטחות ותגמולים הם שוחד: קונים אותו ולא מלמדים אותו, והמחיר עולה מיום ליום ויכול להגיע לשיאים מסוכנים מאוד (עד כדי דרישות אינטנסיביות יקרות ולא מציאותיות). לפעמים בלי לשים לב ההורים מעבירים לילדיהם חיזוקים סמויים על התנהגות לא רצויה. דוגמא של חיזוק סמוי: רינה ואלי משחקים יחד סביב צעצוע אחד. פתאום, רינה מחזיקה בצעצוע והולכת. אמא אומרת לרינה: "רינה, החזירי את הצעצוע לאלי!" רינה בורחת איתו. אלי משתולל. אמא מתעצבנת, לוקחת את הצעצוע מידי רינה, נותנת אותו לאלי ואלי נרגע - על מה אלי קיבל חיזוק? תשובה: החיזוק ניתן כיוון שצעק על מנת לקבל את מבוקשו. כלומר, הוא למד שעליו לצרוח כדי ל"נצח" במאבק ולקבל את מה שרצה.

גבולות

חוקים וגבולות נקבעים על פי גיל, בשלות ומזג הילד ועל פי תפיסת ההורים, נורמות תרבותיות – חברתיות ומצבים מסויימים. על ההורים לקחת זאת בחשבון ולדאוג שלא להגיע לכדי וויתור. הוויתור מוביל לתוצאה הפוכה אצל הילד: תסכול, אי-נוחות, חוסר אמון בהורים. בעקבות הצבת גבולות עלולות להתבטא אצל הילד תגובות תיסכול, כעס ואכזבה כגון, הפחתה בדימויו העצמי של הילד, השוואות עם ילדים אחרים, חוסר אמון ביכולותיו לעמוד בפיתויים ואיומים. עדיף שלא לדרוש התנהגות מסוימת כאשר אנו יודעים שהילד לא יענה לדרישתנו. במקרה זה יש להשתמש בשיטת החיזוקים החברתיים בצעדים קטנים.

דוגמא של שינוי התנהגות על ידי חיזוקים חברתיים: המצב המיועד לשינוי: הילד סרבן - "לא רוצה".
על ההורה להיות מאוד סבלני. ילד סרבן אינו משתנה מיידית לילד צייתן. פתרון הבעיה יעשה בתהליך הדרגתי (תוך התקדמות בשלבים קטנים) ארוך טווח.

אפשרויות לחיזוקים: לבקש ממנו דברים שבדרך כלל הילד מבצע בלי תלונות: גש למדף והבא לי בבקשה את המשקפיים שלי. בדרך כלל ילדים אוהבים סוג זה של משימות. אם הוא מבצע, צריך לחזק אותו ולומר לו: "איזה ילד חמוד שעושה מה שאמא מבקשת. אתה עוזר לי. תודה!" אם הוא לא רוצה וסתם מסתכל במשקפיים, הגידי לו תודה שהסתכלת במשקפים, אתה רצינית קצת לעזור לי. נשקי אותו.

בפעם הבא כשתבקשי מהילד בקשה דומה, הוא עשוי להתקדם בשלב נוסף לקראת המשקפים ושוב תני לו חיזוק חברתי. צריך לפעול באותה צורה עד שהילד יביא את המשקפים.

יש להוביל את הילד בהדרגה למצבים בהם הוא נוטה לגלות סרבנות. עם התקדמותו, תוכלי לומר לו עד כמה את מעריכה שהוא משנה את התנהגותו, וכמה את גאה בו ואוהבת אותו. יש להקפיד שהחיזוק החברתי לא יהיה תמיד דומה ולגוון את האמירות.

על ההורה להימנע ממאבקי כוח עם הילד, מכיוון שפעמים רבות ההורה נכנע והילד "מנצח".

נושא העונשים בעייתי בגיל זה כיוון שהילד צעיר מאוד ואין הרבה עונשים שיהיו אפקטיביים וילמדו את הילד התנהגות רצויה/לא רצויה, לכן יש לשים דגש על החיזוק. כלומר, ללמד את הילד מה כן רצוי ולא מה לא רצוי. יש משפחות שבאופן חינוכי אינן רואות עונשים כשיטה לגיטימית ואחרות שמקבלות זאת. ניתן לעורר שיחה בנידון עם האם על מנת לברר זאת ולהציע גישות חינוכיות נוספות להעמדת גבולות.

מטרות

- ◆ המחשת התסכול שיוצר החוק כמחסום לרצונות או דחפים של מבוגרים וילדים.
- ◆ אימון בהצבת גבולות על פי גיל הילדים.
- ◆ חיזוק המודעות למתן חופש בחירה לילד על פי גילו ורמת הבשלות שלו.

הפעלות

1. סבב התייחסות:

המנחה מבקשת מהמשתתפות להיזכר בחוקים שהיו קיימים בתוך משפחתן בתקופת ילדותן. האם חוקי הבית היו דומים לאלה שבבתי החברים? מה הייתה הרגשתן כלפי נוהלי המשפחה? מה הייתה התגובה כלפי מי שהפר את החוק? המנחה תרשום את הפרטים הרלוונטיים לסיכום הנושא ומסקנותיו.

2. חלוקה לרביעיות:

א. המנחה מבקשת מהמשתתפות לרשום כמה חוקים של המדינה. על פי איזה חוקים קל להן לפעול? איזה חוקים מפריעים להן? מה תגובותיהן ורגשותיהן בפני חוק שלא נראה להן הוגן?
ב. המנחה מבקשת לערוך רשימה של "מה מותר ומה אסור" עם ילדים בבית, לפי גילאים ומצבים שונים.

דוגמאות

- ◆ מותר לילד בין שנתיים להתלכלך בזמן האוכל.
- ◆ מגיל 3 צריך לקבוע חוקים הדרגתיים לגבי התנהגותו של הילד בזמן האוכל, למשל, מותר לו להיעזר באצבעותיו, אך אסור לו לזרוק אוכל על הרצפה.
- ◆ מתן חופש בחירה בין כמה אפשרויות מוגבלות, למשל: על הילד לעזור במטלות הבית, כחלק מחובותיו, אך אפשר לבחור את המשימה: לרוקן את הפח, להדיח כלים, לסדר את הבית- דוגמאות אחרות: לבוש, ממתקים, טלוויזיה.
- ב. המנחה מבקשת לתאר ארועים בהם נוצרים קונפליקטים בעקבות החוקים הקבועים במשפחה.

דוגמאות

- ◆ אחד הילדים במשפחה מסרב לאכול את סלט הירקות בארוחה בגלל שהוא אינו אוהב עגבניות. מותר לילד לא לאהוב עגבניות אבל החוק הוא שכל הילדים במשפחה צריכים לאכול ירקות, לכן נכין לילד זה צלחת נפרדת עם סלט בלי עגבניות.
- ◆ הילדים רוצים לראות טלביזיה עד מאוחר. חוק המשפחה אומר שמותר לילדים לצפות בטלביזיה, אבל ההורים יקבעו עד איזה שעה מותר לצפות.
- דוגמא עם פיתרון של חיזוק בשלבים:
אורי לא רוצה לאסוף את הצעצועים מהרצפה.

אמא: "אורי, תאסוף עכשיו את הצעצועים". אמא: "בוא אורי, אני אעזור לך, אתה יודע איך מכניסים את הכדור לתוך הקופסא? הנה, אני מכניסה את הכדור. מה אתה תכניס לקופסא עכשיו? נהדר! לקחת את המכונית - אני אכניס אותה לקופסא. מה עכשיו? הבאת את הבובה - נהדר! הכנס אותה לקופסא"-

דין

נושא החוקים גורר תגובות רבות מצד המדריכות וההורים, מכיוון שבארץ המולדת היו חוקים ולא היה ילד שחשב להפר אותם: כל הילדים עשו את מה שההורים ביקשו. אין אנו יודעים מה הייתה מידת התסכול או הרצון להמרות את החוק אצל אותם ילדים. בין תגובות ההורים הנפוצות: "בארץ הילדים לא מקשיבים להורים ולא שומעים לקולם". דבר זה אינו תלוי בילד, אלא יותר תלוי בהורה ובחברה. במדינה בה הכול נראה חופשי - צפוי כי הילד ירצה את אותו האקלים בבית. לא מדובר על ויתור אלא על אווירה של דיבור והבנה ובכך מניעת תסכולים.

חשוב להעלות נקודה זו עם המדריכות ולבדוק את הדרכים האפשריות להעברת מסרים אלה בצורה רגישה ותרבות אל האמהות.

הערות/ רעיונות נוספים

מערכים למדריכות

טספאי טגניה: אשה מפרידה מוץ מתבן
אשה מכינה חומס

מדריכות "התכנית הביתית לאמהות עולות" מהוות את "עמוד השדרה" המרכזי של התכנית. הן העומדות בחזית העשייה באמצעות עבודת ההדרכה הקבועה שהן מבצעות. עבודת ההדרכה המתבצעת בתוכנית דורשת מהמדריכות בקיאות בתחומי ההתפתחות של הילדים, כושר הדרכה, מיומנויות הקשבה ואבחון כלפי האם, המשפחה והילד ויכולת לרגישות תרבותית.

פרק זה נועד להנחות את המדריכות בעבודתן זו. להלן מוצגים 60 מערכים שמטרתם להדריך את מדריכות "התכנית הביתית לאמהות עולות" בביקורי הבית שהן עושות בבית המשפחה. המערכים ערוכים כך שהם מספקים את המידע המרכזי הנחוץ לביקור הבית, אך גם מותירים מקום ליצירתיות והבעה עצמית של כל מדריכה. את המערכים, הערוכים לפי שלבי התפתחות ונושאים לעבודה, מלווה חומר עיוני להעשרה הנמצא בהתאם בכרך הראשון של התדריך. הכרך הראשון מהווה את בסיס הידע של המדריכה, ממנו היא תעשיר את ידיעותיה בנושאים מרכזיים הנחוצים להדרכת האמהות. קישורים לנושאי ההעשרה מופיעים בגוף המערכים. למרות שהמערכים כתובים באופן מובנה וקבוע, אנו מבקשים כי יעודדו רגישות תרבותית ודיאלוג הדדי בין המדריכה לאם. בהתאם לעקרונות התכנית ולאופייה של ההכשרה אותה חוות המדריכות, חשוב לעודד בעת ביקור הבית שיחה מכבדת, מאפשרת ורגישה, המביעה אמון הדדי. על המדריכה למצוא את הדרך לשלב בין תהליך הדרכה בו מועבר ידע ממנה לאם, לבין תהליך בו היא גם לומדת מהאם על ניסיונה, חוויותיה ודעותיה באשר לנושא הנלמד בכדי ליצור יחדיו ידע מתאים לכל משפחה. מתוך כך, יש לסייג כי יתכן ומערכים מסוימים לא יתאימו כלל או לא יתאימו בשלב מסוים לאם, לילד ואף למדריכה. על המדריכה לגלות גמישות, יכולת הכלה, יצירתיות ויוזמה להתאמת פעילויות המתאימות לכל משפחה.

המערכים המוצגים כאן עוסקים בתחומים המרכזיים של ההתפתחות, כפי שהם מוצגים בתיאוריה של פיאז'ה. למרות שתיאורית התפתחות זו הינה מערבית באופייה ואילו קהל היעד של התכנית אינו ממוצא מערבי אך משתלב בתרבות מערבית, נעשה ניסיון בכתיבת המערכים לכך שניתן יהיה להכליל אותם לתרבויות נוספות. לפיכך, במערכים רבים מוצגות הנחיות לעידוד שיחה עם האם על הקשר בין נושא המערך לתרבות המוצא שלה, דרך חוויות וזיכרונות, ודרך שיחה מה היא לוקחת מכך להורותה בארץ. במערכים בהם אין שיחה כזו כתובה במפורש, המדריכה מוזמנת לעשות כן בדרכה שלה.

המערכים שנכתבו על ידי צוות "התכנית הביתית לאמהות עולות", דוגלים בהדרכה הנסמכת על עזרים פשוטים, זמינים וזולים הקיימים בבתים רבים. במערכים שונים מצוין כי האם והמדריכה יכולות ליצור את האביזרים הנדרשים להפעלה בכוחות עצמן. מלבד חסכון כספי, מועבר בכך מסר כי כל אם יכולה להכין לילדיה פעילויות לקידום התפתחותם.

לפני העיון בסדרת המערכים מומלץ לקרוא את פרק ההקדמה העוסק בביקור הבית, בעקרונות המנחים את פגישת ההדרכה בין המדריכה לאם ואת ההסבר על חשיבות המשחק בגיל הרך. פרקים אלה הם כלליים ונועדו לשרת את פעילות ההדרכה השגרתית.

מבנה הפרק

פרק מערכי המדריכות מחולק לארבע תקופות התפתחותיות: שלוש התקופות הראשונות (מלידה עד שנה וחצי) מתארות את השלב הראשון של התפתחות הילד על פי פיאז'ה שהוא השלב הסנסו-מוטורי. בשלב התפתחות זה הילד רוכש את הידע שלו על העולם בעזרת חושיו ובעזרת תנועות במרחב, (כפי שמפורט להלן, שלב זה חולק על ידינו לשלושה חלקים על מנת לאפשר למדריכה התייחסות יותר מחושבת לגיל הפעילות). התקופה הרביעית, בהתאם לאבחנת פיאז'ה, תכלול פעילות קדם-מושגית, כלומר פעילויות המקדמות רכישת כלים להבנת המופשט¹.

ארבעת התקופות

שלב סנסו-מוטורי	}	1. מלידה עד 6 חודשים.
		2. 6 חודשים עד שנה.
		3. משנה עד שנה וחצי.
		4. שנה וחצי עד שלוש.
שלב קדם מושגי		

כל תקופה מחולקת לשלושה תחומי פעילות:

1. פיתוח חושים.
2. מוטוריקה ותנועה.
3. אינטראקציה רגשית.

¹ לקריאה על תיאורית ההתפתחות לפי פיאז'ה ראו כרך ראשון

מערכי ההדרכה לפי תקופות גיל ותחומי פעילות

אינטראקציה רגשית	מוטוריקה ותנועה	פיתוח חושים	
1. משחק קוקו	1. הרמת הראש כשהילד על הבטן	1. חוש השמיעה: מיקוד עיני הילד בחפץ על ידי זיהוי שמיעתי	תקופה ראשונה: מלידה עד שישה חודשים
2. שירים הקשורים לאברי הגוף	2. הפעלת רגליים	2. פיתוח חוש המגע	
3. השמעת צלילים שונים	3. הפעלת כל שרירי הגוף של הילד	3. חוש המגע: פיתוח מודעות הילד למגע	
4. הקפצה על הברכיים	4. הושטת היד	4. חוש המגע: הנאת הילד דרך מגע	
5. דגדוג או ליטוף בזמן ההחתלה.	5. תנועה קדימה	5. חוש השמיעה - זיהוי מקור הרעש	
1. שירת שירי תנועות עם הילד	1. הנעת חרוז בתוך בקבוק	1. התבוננות בתמונות	תקופה שנייה: משבעה חודשים עד שנה
2. הכרת גופו של הילד	2. תפיסת "צבת" בין בוהן לאצבע (פינצטה)	2. משחק בצעצוע עם צפצפה	
3. מסרים של אהבה	3. משחק "מחא כפיים"	3. משחק מול מראה	
4. גבולות לילד	4. ריקוד "עוגה, עוגה, עוגה"	4. טיול בסביבה	
5. משחק עם בובה	5. הוצאת חפץ קטן מתוך מיכל גדול	5. תכונות חפצים	
1. "איפה העיניים שלי? – איפה העיניים שלך?"	1. פירוק והרכבת טבעות על מוט	1. משחק עם בצק	תקופה שלישית: משנה עד שנה וחצי
2. שלי – שלך	2. מרוץ מכשולים	2. פיתוח שמיעה של קולות שונים	
3. כן ולא	3. משחק כדור	3. השמעת קולות בעלי חיים	
4. שיתוף רגשי	4. משיכה ודחיפה של רכב	4. פיתוח חוש המגע - צביעה בצבעי ידיים	
5. השפעת רמזים בלתי-מילוליים על התנהגות הילד	5. משחק קוביות	5. פיתוח חוש המגע- משחק בחול	
1. משחק עם בובות	1. שרבוט - צעד ראשון לקראת ציור	תחום קוגניטיבי	תקופה רביעית: משנה וחצי עד שלוש
		1. סידור טבעות על מוט	
2. עזרה בבית	2. משחקי חישוק	2. משחק כוסות	
3. ציור דמותו של הילד	3. הליכות מצחיקות	3. זיהוי והתאמת תמונות	
4. משחקי "כאילו"- החלפת תפקידים	4. משחקי תנועה	4. מיון צבעים	
5. הכנת מיץ תפוזים	5. קליעת כדור לתוך מיכל	5. משחק קוביות	

החלוקה לעיל מתייחסת לתכונות הבולטות של הפעילות, אם כי כל פעילות מערבת פיתוח של תחומים נוספים בנוסף לתחום העיקרי. לדוגמה, פעילויות רבות מפתחות את תחום השפה ואת תחום האינטראקציה הרגשית, אפילו אם הדבר אינו מוגדר כמטרתן הישירה. לכל פגישה בין המדריכה לאם נושא אחד מרכזי שעונה לדרישות ההתפתחותיות של הילד. במהלך הפעילות מתרחשת נגיעה ישירה או עקיפה בתחומים התפתחותיים נוספים, על ידי עיסוק בתכנים יומיומיים.

מערכי הפעילות מהווים דוגמה למדריכה. יש להתאימם לילד (קצב התפתחותו ומזגו) ולאם (יכולת הבנה, כושר ביצוע, מוטיבציה, מזג).

כל מערך מחולק לשני חלקים:

1. מידע כללי לרכזת ולמדריכה: גיל הילד המתאים לפעילות, נושא המפגש, מטרות המפגש ואביזרים הדרושים לפעילות.

2. תיאור מהלך הפעילות:

א. הסבר כללי לאם על הנושא ההתפתחותי והפעילות המתוכננת. את ההסבר רצוי להעשיר ולבסס באמצעות חומר עיוני הנמצא בכרך א'. ההסבר שינתן לאם יהיה רגיש תרבות ודיאלוגי באופיו. כלומר, המדריכה תשתדל לקשר את הפעילות לעולמה התרבותי של האם, מתוך העלאת זיכרונות לחוויות ילדות וידע על תרבות המוצא. היא תפעל לאווירת הדרכה של שיחה הדדית ולא חד צדדית בה מועבר ידע רק מכיוון המדריכה, אלא שיחה בה נוצר ידע משותף.

ב. הדגמת הפעילות לאם. המדריכה תדגים כיצד יש לערוך את הפעילות ותשתף את האם בפעילות. חשוב לברר עם האם באיזה מידה היא מבינה ואוהבת את הפעילות המוצעת, והאם יש לה רעיונות לחידוד והתאמת מטרות הפעילות לאופייה ולתרבותה.

ג. משימה לאם. ביצוע הפעילות שנלמדה עם הילד במהלך השבוע שלאחר הביקור לשם אימון ופיתוח יכולות והרגלים של פעילות עם הילד.

בין מדריכה לאם - חיזוק תחושת היכולת

דוגמאות לאמירות המעודדות קשר של אמון

- ⊙ כמה טוב שהצלחת...
- ⊙ אני מעריכה את המאמץ שלך...
- ⊙ זה באמת היה קשה...
- ⊙ רואים שהתקדמת...
- ⊙ בואי נראה מה אפשר לעשות...
- ⊙ מה את חושבת לעשות?...
- ⊙ גם זה קורה לפעמים...
- ⊙ זה באמת מאד מרגיז...
- ⊙ אני מבינה שלא יכולת...
- ⊙ לא נורא, בפעם הבאה יכול להיות אחרת...
- ⊙ מאד שמחתי ש...
- ⊙ אני מצטערת שזה קרה...
- ⊙ את עובדת כל כך יפה ב... (ציור, הכנת שיעורים).
- ⊙ מאד נהניתי מהבילוי המשותף שלנו היום...
- ⊙ אני סומכת עליך שתצליחי לשפר זאת...
- ⊙ זה באמת קשה/ חדש, אבל אני מאמינה בך שתעמדי בזה...
- ⊙ אני מצטערת שאת מרגישה כך...
- ⊙ בואי נראה למה זה לא הצליח/ התקלקל...
- ⊙ אני יכולה להציע לך אפשרויות נוספות אם את רוצה לשמוע...
- ⊙ כל אחד עושה שגיאות מדי פעם...
- ⊙ אני מאוד מעריכה את מה שעשית...
- ⊙ למדתי ממך...
- ⊙ יש לך רעיונות טובים מאוד...
- ⊙ את מכירה הכי טוב את הילד שלך...
- ⊙ בואי נחשוב ביחד על...

הוסיפי משפטים נוספים:

ביקורי הבית

1. סוגי ביקורי בית
2. עקרונות מנחים בביקור הבית
3. מבנה ביקור הבית
4. מצבים בבית הדורשים שינוי והגמשת המערך המתוכנן

1. סוגי ביקורי בית

העבודה הפרטנית ליישום עקרונות התכנית עוברת דרך ביקורי הבית של המדריכה. הבית מהווה את "מקדש הפרטיות" של המשפחה. זהו המקום שבו מתרחש השינוי שיתאים למשפחה, באופן הדרגתי ובטוח, בסביבה מוגנת בה משתמרת התרבות המרכזית של המשפחה. הביקור בבית מסמל את המסר הראשון של המדריכה בעבור הלגיטימציה של תרבות המשפחה: "אני באה אליכם".

שלושה סוגים של ביקורי בית:

- ◆ הכרות ראשונית: ביקור הבית הראשון.
- ◆ הכרות מוגברת: ביקורי בית ראשונים למשך כשישה שבועות.
- ◆ הדרכה שגרתית: ביקורי בית מובנים וקבועים.

הכרות ראשונית: הכנת ביקור הבית הראשון

התארגנות לכניסה לבתי המשפחות: כאשר בוחרים את המשפחה ומסבירים לאם אודות התכנית, מטרת ותהליך ההתקשרות, יש לתאם פגישת היכרות בבית המשפחה. בפגישה זו נוכחות בבית המשפחה האם, הרכזת והמדריכה. מומלץ מאוד לשתף בפגישה זו את אב המשפחה על מנת שיהווה חלק מהתהליך המתרחש בביתו ובמשפחתו².

לפני המפגש הראשון:

1. יש להתקשר ולהסביר שוב בקצרה את מטרת הביקור. לתאם יום ושעה המתאימים לרכזת, למדריכה ולמשפחה. מומלץ להציע אפשרות חלופית למפגש כמו: "אנו יכולות להגיע ביום שני בשעה שבע בערב, או ביום רביעי בחמש. מה יותר מתאים לכם?"
 2. יש לאשר שוב טלפונית יום לפני המפגש או ביום המפגש, על מנת למנוע אי-הבנות.
 3. הרכזת והמדריכה מתכננות יחד את הביקור. תכנן זה כולל תיאום ההסבר על התכנית והעלאת שאלות שיתכן וההורים ישאלו בנוגע לתכנית (תכני המפגשים, חלוקת זמנים ועוד).
- מומלץ להכין לפני המפגש הראשון בבית המשפחה את מטרת הפגישה במשחק תפקידים בין המדריכה (בתפקיד האם) והרכזת (בתפקיד המדריכה) על מנת ליצור תחושת הזדהות של המדריכה עם האם.

² להרחבה על חוויית האבהות והגבריות על רקע המעבר התרבותי ראו: שמר, א. (2010), תדריך תכנית אבות, תכנית חברתית לליווי אבות יוצאי אתיופיה במעבר תרבותי, הוצאת משרד הרווחה והשירותים החברתיים "ומרכז גוונים בקהילה".

ביקור הבית הראשון

מטרת ביקור הבית הראשון היא להיטיב את ההכרות, לתאם ציפיות הדדיות, לתאר את התכנית ולהחליט יחדיו על תנאי היציאה לדרך.

הכניסה לבית המשפחה מחייבת זהירות והתחשבות יתרה. ראוי כי כניסה זו, למערכת האינטימית המשפחתית תתבסס על מערכת יחסי גומלין ואמון הדדיים. יש לאפשר להורים לדבר בפתיחות, להביע דעתם, לקבל הדרכה ללא חשש ולשאול שאלות.

המדריכה מסבירה להורים:

- א. מטרת התכנית וביצועה דרך המדריכה: מהי התכנית ומה ייחודיותה של התכנית הביתית.
- ב. מציגה את הרכזת המלווה אותה ומסבירה את תפקידה.
- ג. מפרטת לאיזה ארגון הן שייכות (כמו: המחלקה לשירותים חברתיים ביישוב).
- ד. מסבירה להורים מדוע הם נבחרו לתכנית.
- ד. המשמעות והמטרות של ביקורי הבית – יש לגבש את המטרות יחדיו.

במהלך השיחה:

- א. הרכזת והמדריכה יכבדו את מעמדה ואישיותה של האם או ההורים וידגישו את מקומם החשוב כהורים במשפחה. המדריכה תסביר כי היא לא באה ללמד באופן חד כיווני, אלא להדריך בגישה דיאלוגית. לשם כך, חשוב כי המפגש יבטא גישה זו ויערך אף הוא בדרך דיאלוגית כמו הכרות ותאום צפיות.
- ב. הרכזת והמדריכה יעבירו להורים את המסר של אמונה ביכולתם למלא את תפקידם ההורי. בהעברת המסר יש לשדר הבנה ואמפטיה להתמודדות ולקשיים היומיומיים אותם הם חווים.
- ג. הרכזת והמדריכה יעודדו את ההורים לשאול שאלות הקשורות להתמודדות היומיומית במצבים הנובעים מהשוני החברתי-תרבותי. יש לתת להורים להתבטא בחופשיות ולהביע את דעתם כהורים וכאחראים לילדיהם, ללא שיפוט או ביקורת, אלא מתוך הבנה והזדהות.
- ד. יש לשים לב שלפעמים הבעת הסכמה היא דרך מנומסת מצד ההורים להבעת כבוד כלפי האורח ולא דווקא משקפת את ההסכמה. לכן, אין להסתפק בהסכמה מהירה מצד ההורים, אלא לשאול שאלות מפורטות לליווונטיות כדי לוודא שקיימת הסכמה ברורה ויווצר שיתוף פעולה.
- ה. המדריכה מעלה את הקשיים הצפויים העלולים להתעורר במהלך התכנית, כמו: היעדרויות מהבית, ילד חולה, הגעת אורחים לא צפויים, ויחדיו חושבים על הדרכים להתמודד עם קשיים אלה.
- ו. תאום: בסיום הפגישה יקבע מועד קבוע (יום ושעה) לפגישות הביתיות. המדריכה תיתן לאם את מספר הטלפון להודעות על שינוי לא צפוי במועד הפגישה.

במידה ובשעת הביקור הראשון נוכחים בני משפחה מבוגרים אחרים כמו סבא, סבתא ודודים, יש לכבד את נוכחותם ולשתפם בשיחה.

לפעמים קורה שהמדריכה מגיעה לבית והילד ישן. כדאי לנצל את הזמן יחד עם האם ולקדם למידה נוספת. למשל, בתחום פיתוח החושים, המדריכה תחזיק בתיק שלה מגוון בדים על מנת לתפור עם האם שמיכה תחושתית.

2. עקרונות מנחים לביקור בית

אחד המאפיינים של התכנית הינו גמישות הפעלתה, (מבחינת תוכן הפעילות, התאמה תרבותית, רגישות ליכולת ומוכנות האם ועוד). עם זאת, ביקור הבית הוא מובנה וקבוע. הביקור מתוכנן מראש, מתרחש פעם בשבוע, בשעה שנקבעה עם האם מראש, בבית המשפחה.

תפיסתנו היא כי בחודשי העבודה הראשונים של האם עם המדריכה, האם מחזקת מיומנויות משחק עם הילד. לאחר מספר חודשים, (כל אם לפי הקצב המתאים לה), כבר לא יהיה צורך להדגים את הכל. המטרה של התכנית הביתית היא להגביר את מידת עצמאותה של האם בגידול הילד שלה, מתוך פעילויות משחק וטיפול. מטרת הפעילויות הינה לגלות ולקדם את היכולות שלה כאם מחנכת ולפיכך עליה גם להתנסות באופן עצמאי. ככל שהאם תרכוש ביטחון עצמי, נוכחותה של המדריכה תהיה פחות מרכזית. הדבר תלוי בהבנת התפקיד של המדריכה והאם את המושג "הדרכה". לתפיסתנו, תפקיד המדריכה אינו ללמד את האם כיצד לתפקד כאמא. אנו מאמינות כי האם יודעת היטב כיצד לטפל בילדה, לשמח, להפסיק את בכיו ולספק את צרכיו. תפקיד המדריכה הינו לשתף ולחשוף את האם לדרכים נוספות לגידול הילד, תוך כדי רגישות, הקשבה ופתיחות לדעות האם ולדרכיה. ככל שהאם תרכוש יותר עצמאות בפעילותה עם הילד היא תחוש תחושת מסוגלות גדולה יותר וכך יגבר דימויה העצמי כאם המשפחה במציאות החברתית החדשה בה הם נתונים. ראוי כי העצמת האם תעשה מתוך רגישות למעגל המשפחתי סביבה: האב, הילדים והמשפחה המורחבת. חשוב ליצור תהליך משתף, מתוך הבנת עמדתם וחוייתם של חברי המשפחה על מנת שלא לפגוע בהם. המסר הינו כי התחזקות והשתלבות האם באימהותה תיטיב עם חברי המשפחה.

3. מבנה ביקור הבית

משך הזמן לביקור: 50 דקות

1) 5 דקות: פתיחה הכוללת קישור לפגישה קודמת.

פנייה ישירה אל האם כשותפה הראשית של המדריכה. התייחסות לפעילות שעשתה האם עם הילד במשך השבוע באמצעות ברור סוגיות כמו: האם האם יישמה את המטלות, מה חוותה בזמן המשחק עם הילד, למה היא שמה לב בעת הפעילות, מה חשבה על כך, מה היתה תגובת הילד, האם עוד משהו מבני המשפחה השתתף בפעילות וכו'. במקרה שהאם לא ביצעה את המשימה יש לשוחח על כך.

2) 25 דקות: פעילות מובנת.

לצורך הכנת הפעילות המובנת, צוות התכנית הביתית יצר את סדרת המערכים המוצגת בהמשך, על פי רצף ותחומי התפתחות שונים. הקצב נקבע לפי יכולתו של הילד ומוכנות האם ליישום הפעילות.

החלק המובנה של הביקור מתפתח בשלושה שלבים בין שני שותפים עיקריים: המדריכה והאם.

א. עדכון על פעילות השבוע, העברת המסר ההתפתחותי-חינוכי של הפעילות המתוכננת. התייחסות לניסיון האם בתחום זה ושמיעת דעתה על הפעילות המוצעת.

ב. הדגמת הפעילות בנוכחות האם: מדריכה-ילד.

ג. הובלת האם לפעילות עם הילד: פעילות אם-ילד.

3) 5 דקות: משחק חופשי.

המדריכה מגיעה לביקור הבית עם מגוון חפצי משחק שהילד בוחר ביניהם. משחקים אלה גורמים הנאה ומהווים עבור האם דוגמה לפעילויות נוספות אותן תוכל ליזום.

4) 5 דקות: השאלת צעצועים.

בכל ביקור שבועי האם, יחד עם הילד, בוחרים להשאיל משחק או ספר מתוך מבחר אותו מציעה המדריכה. המדריכה מסבירה לאם את מטרת המשחק ואופן שימושו. במפגש הבא היא שואלת על הפעילות שנעשתה בבית עם המשחק. רצוי לתכנן מקום קבוע בו יהיו המשחקים והספרים המושאלים.

5) 10 דקות: ייעוץ אישי (לפי הצורך). בעקבות הקשר הפתוח והאמין שנוצר בין האם והמדריכה, קורה שהאם יוזמת שיחה בה למשל היא מבקשת ייעוץ מהמדריכה לגבי שירותים בקהילה, (כמו מערכת החינוך והבריאות, לשכת הרווחה, המשמשים את הילדים והמשפחה), או בנושאים בתחום משק הבית, גידול ילדים ועוד. לפעמים המדריכה יוזמת שיחה הקשורה לנושא שראתה בעת הביקור. למשל, לפעמים לא קיימים בבית מספיק אמצעי בטיחות עקב השוני המהותי בצורת המגורים. במקרה זה המדריכה תגביר מודעות להיבטים כמו ספות הקרובות לחלון, מדרגות, הליכה ברגליים יחפות בחוץ, ריבוי שכבות בגדים לתינוקות, תוך כבוד והשוואה בין המציאות בארץ לזו בארץ המוצא (אקלים, אורח חיים, ריהוט, סגנון לבוש).

4. מצבים בבית הדורשים שינוי והגמשת המעורבות המתוכנן

לפעמים המדריכה מגיעה לבית המשפחה ורואה שהפעילות המתוכננת אינה מתאימה לצרכי הילדים והוריהם. במצבים כגון אלה ניתנת למדריכה האפשרות להציע פעילות אחרת המותאמת לאותה העת.

דוגמאות למצבים אפשריים הדורשים התייחסות:

1. ילדים נוספים בבית: ילדים נוספים (אחים או חברים) יכולים להשפיע ולהיות מושפעים מעצם כניסת המדריכה ומהפעילות המתוכננת, גם אם אינם נוכחים בעת הפעילות. לדוגמה, ילד בן שלוש שנמצא בגן כאשר מתקיים המפגש השבועי עם המדריכה מקנא בצעצועים אשר היא השאירה עבור אחיו הקטן. במקרה כזה על המדריכה לשים לב להשאיר שני צעצועים (אחד לילד הקטן ואחד לאחיו הנמצא בגן) באופן קבוע. יש לזכור להתעניין ולשאול את האם מה הייתה תגובתו של הילד למשחק שהשאירה לו המדריכה, כלומר, להתייחס גם לילד זה על אף שלא נמצא בבית בשעת הפעילות.
2. תקופת החופשות מהגנים ובתי הספר: במצב זה על המדריכה להביא פעילות נוספת ממנה יוכלו שאר ילדי המשפחה ליהנות בעת שהיא מבצעת את המפגש עם האם וילד.
3. אח/אחות בבית באופן לא מתוכנן (עקב מחלה או מצב לא מתוכנן אחר): במצב זה על המדריכה להתעניין לגבי סיבת היעדרותו של הילד מבית הספר או הגן: האם הוא חולה? אם כן- האם הלך לרופא? האם האם הבינה את הנחיות הרופא? האם הילד מקבל טיפול? אם הילד מטופל בטיפול מסורתי יש לכבד זאת, אך רצוי לבדוק האם הטיפול מספק ויעיל. במידה והילד אינו חולה, כדאי להתעניין בסיבת חוסר רצונו ללכת לגן.
4. הימצאות אורחים בבית המשפחה בשעת הפגישה עם המדריכה: אם המקרה חריג וחד פעמי כדאי להגיב בהבנה ולדחות את הפגישה. אם העניין חוזר על עצמו, על המדריכה להבהיר לאם כי עליה להימנע מלהזמין אורחים ביום הביקור, ולסכם כי אם בכל זאת מתארחים אורחים עליה להודיע למדריכה מראש.
5. אם המשפחה עובדת בשעות היום ואינה יכולה להתפנות למפגש השבועי: במצב זה אפשר לבצע את הפעילות עם המטפל/ת הקבוע/ה של הילד (אבא, סבא/סבתא, דוד/ה). חשוב שבכל פגישה ישתתף אותו מטפל קבוע (ולא מטפלים מתחלפים).
6. היעדרות נקודתית של האם: במקרה זה לא מבצעים את המפגש עם מטפל חלופי, אלא דוחים את המפגש למועד אחר.

עקרונות מנחים לפגישת ההדרכה

קצב

חשוב לדעת כי כל הילדים, מכל התרבויות, מתפתחים על פי רצף דומה. למשל, הילד שוכב על הבטן, זוחל, עומד והולך. אולם, קצב ההתפתחות שונה בין ילד וילד: ישנם ילדים שזוחלים בגיל חמישה חודשים ויש כאלה שבגיל תשעה חודשים.

מזג

לכל ילד יש מזג אופייני לו. ישנם ילדים אדישים יותר, יש המתלהבים וצוחקים יותר מאחרים, יש כאלה שהמגע לא נעים להם ויש שקשה להם יותר להתרגל לשינויים. כדי להבין את המזג של הילד יש צורך בתצפיות של האם על הילד שלה, בעזרתם היא תגלה את רגישויותיו ונטיותיו ותפעל בהתאם. ישנן תגובות הנובעות מהמזג של הילד. תגובות אלו מתבטאות באופן אוניברסאלי על ידי שפת התינוקות, שהיא בעיקרה באמצעות בכי או צחוק. הבכי הוא השפה של הילד, כך שכל זמן שאינו בוכה אנחנו מניחים שהוא חש בטוב ומסופק. שפה זו, של בכי, חוסר שקט, רגיעה או הנאה, מלמדת את האם על המזג של ילדה ומכתיבה את התנהגותה: להפסיק פעילות שאינה נעימה לילד, אך לנסות דרכים נוספות ליישום פעילות באמצעות גירויים לפעילות באמצעים, סגנון וקצב שיתאימו לילד. **זכרי:** כל ילד הוא יחיד ומיוחד - מתפתח לפי הקצב, האישי והסביבה שלו.

מקום האם

את (האימא) המחנכת הטבעית של הילד. אני (המדריכה) באה להראות לך כיווני דרך ומחשבה נוספים למה שאת כבר יודעת, אבל הילד יתקדם בהתאם למה שאת תעשי, תשחקי והקשר שתצרי עמו.

חזרה

יש לזכור כי פעילות אחת בלבד אינה מספיקה. הילד ילמד רק לאחר שיבצע פעמים רבות את אותה פעילות.

הקשר תרבותי

יש להתייחס בכל פעילות לנושא התרבותי בסובלנות ובקבלה. משפחות רבות מתנהגות על פי נורמות חברתיות אשר מועברות מדורי דורות. עבור ההורים, דחייתן של נורמות תרבותיות מתקבלת כהפחתה בערכה של המשפחה ומערערת את ביטחונן. לפיכך, עלינו לשלב את השינויים בעדינות מתוך בחירה ובאופן הדרגתי, מתוך ידיעה כי ניתן ואף רצוי לשמר מנהגים והתנהגויות, או להתאימם בעדינות למציאות החדשה.

חשיבות המשחק להתפתחות הילד³

מכיוון שהמשחק המובנה הוא בסיס המפגש בביקורי ה"תוכנית הביתית לאמהות עולות", חשוב להבין את חשיבות המשחק להתפתחות הילד.

המשחק הוא צורך אוניברסאלי-פנימי של כל תינוק וכל ילד בעולם כולו. אפיוני המשחק נרכשים בכל תרבות על פי סגנון החיים הייחודי של אותה סביבה. יחד עם זאת, ככל שהתינוק רך יותר אנו יכולים לומר שהמשותף בינו לבין תינוקות אחרים רב על השונה. שנות החיים הראשונות של הילד מאופיינות בלמידה והיכרות עם העולם מתוך חוויה חושית - הילד קולט את העולם באמצעות חושיו. תנאי החיים, תגובות הסביבה הבוגרת והציפיות שלה מן התינוק וממה שהיא רוצה לעצב ממנו כאדם בוגר, יוצרים את ההבדלים בין משחקיהם של ילדים שונים.

³ נכתב על ידי לאה שמעוני

המשחק מספק הזדמנויות לחוויה וללמידה לילד ולמבוגר המתבונן בו. המבוגר יכול ללמוד באמצעות המשחק על הילד ועל צרכיו, על יכולותיו בפועל ועל האתגרים שהוא יכול או מעוניין להעמיד לעצמו, על עולמו הפנימי, על העדפותיו וסגנונו, על סגנון הלמידה שלו וכו'. כלומר, זוהי הדרך הטובה ביותר להכיר את הילד. מן ההתבוננות במשחקו של הילד לומד המבוגר גם על עצמו כהורה או דמות מטפלת. כך הוא גם יכול לעצב לעצמו גישה מתאימה יותר לילד, לדרכי פעולתו ולמקורות הנאתו והנעתו, להתייחסות לסף התסכול שלו וכו'. המשחק הוא אינטראקציה מרכזית וחשובה בקשר בין ההורה והילד מיום לידתו. בכל גיל היא לובשת צורה אחרת ולכל ילד מתאימה אינטראקציה משחקית אחרת, גירוי ומינון אחרים. כפי שאנו, המבוגרים, איננו דומים באישיותנו, העדפותינו, רצונותינו ויכולותינו - כך גם תינוקות וילדים (כבר מלידתם ואפילו בשלב העוברות שלהם), שונים זה מזה.

המשחק מספק קשר, חוויה ופעילות, (שאיננה בהכרח פעילות פיזית ומאורגנת, אלא גם חוויה משותפת של הקשבה, חיבוק, ליטוף, מסאז', דו-שיח, הפלגה בדמיון), ששותף לה הילד. זו יכולה להיות חוויה פעילה או סבילה, חוויה של עשייה או חוויה של השתתפות שקטה.

צעצועים וחפצים עשויים להיות גורמים מתווכים ממקדים, מעשירים ומגרים למשחק. הצעצועים, קנויים או מאולתרים, הם החפץ הקונקרטי שעוזר לילדים בגיל הרך לגרות את החושים ולמקד את החוויה. למרות שאנו מעוניינים להרחיב את אוסף החוויות של הילד שלנו ולזמן לו גירויים מגוונים ושונים, חשוב לזהות היטב מה מתאים לו, מה אינו אוהב, מה מרתיע אותו (למשל: צעצועים שעשויים ממרקם מסוים), ולהיות רגישים לכך. את הרחבת התנסויותיו יש לעשות בהדרגה וברגישות ולא מתוך לחץ וזירוז. ילד שיזומנו לו הגירויים שמתאימים לו אישית יוכל להפיק מהם את מרב החוויה וההעשרה.

בטיחות בבחירת צעצועים: בעת בחירת הצעצוע יש להקפיד על בטיחות המשחק. לפיכך יש לשים לב להיבטים כמו גודל, חומר, מרקם, עמידות, חומרים שאינם טבעיים ועלולים להזיק כמו צבעים. כך למשל: חשוב להקפיד על גודל מתאים של צעצוע כך שהילד לא יוכל לבלוע אותו, על מרקם מתאים של חומרים (ללא סיבים שנושרים ממנו, ללא קצוות חדים וכו'), על תפרים חזקים שיימנעו פיזור תכולה פנימית מסוכנת וכו'. צעצועים יכולים להיות חוויה נפלאה, אך עלולים להיות חפץ מסוכן אם אין מקפידים על צרכנות זהירה ונבונה.

ציוד בסיסי של המדריכה בכניסה לבית המשפחה:

1. בצק
2. צבעי פנדה
3. דפים (לבנים וצבעוניים)
4. כלי כתיבה
5. סבון (לקראת הכנת משחק "בועות סבון")
6. כדורים
7. צבעי גואש ומכחולים
8. מדבקות
9. קוביות
10. דבק
11. נייר דבק
12. מספריים

מערכים למדריכות

תקופה ראשונה- מלידה עד 6 חודשים

מערכי התקופה הראשונה

פיתוח חושים	מוטוריקה ותנועה	אינטראקציה רגשית
1. חוש השמיעה: מיקוד עיני הילד בחפץ על ידי זיהוי שמיעתי	1. הרמת הראש כשהילד על הבטן	1. משחק קוקו
2. פיתוח חוש המגע	2. הפעלת רגליים	2. שירים הקשורים לאברי הגוף
3. חוש המגע: פיתוח מודעות הילד למגע	3. הפעלת כל שרירי הגוף של הילד	3. השמעת צלילים שונים
4. חוש המגע: הנאת הילד דרך מגע	4. הושטת היד	4. הקפצה על הברכיים
5. חוש השמיעה - זיהוי מקור הרעש	5. תנועה קדימה	5. דגדוג או ליטוף בזמן ההחתלה

הקדמה

הילד בא לעולם עם מודעות גבוהה לחושים: שמיעת קולות, ראייה, הרחת ריח, טעם ומגע. לדוגמא, הילד מפסיק לבכות כאשר מרימים אותו או מנדנדים אותו, הוא מסובב את הראש למקור הקול, הוא מריח ריחות כמו למשל חלב האם, הוא מניע רגלים וידיים ועוד.

בחודשים הראשונים של חייו הילד לומד באמצעות גירויים. גירויים הם דברים המעוררים את רגישות הילד. למשל אור חזק הוא גירוי לעיניים, צביטה קטנה גורמת גירוי לעור. הילד תופס את הגירוי מיידית ומגיב כלפיו בצורות שונות: הוא קורץ בעינו או פותח וסוגר את ידו.

הדגש בתקופה זו היא על הפעילות של הילד שכן ילד שאינו מספיק פעיל יתקשה בהתפתחות השכלית בעתיד. לפיכך, עלינו לגרום לו לזוז ולהגיב לגירויים. פיתוח חושים הינו אמצעי להגברת עוצמת הגירוי, אשר גורם לתנועת הילד. כאשר הילד מבצע את אותה פעולה פעמים רבות הוא קולט אותה היטב.

כיוון שהתכנית הביתית מונעת מהאמונה שכל ההורים רוצים שילדיהם יתקדמו ויגיעו לגן עם יכולת למידה, אנו מנחים את ההורים לאמן את ילדיהם כדי לקדם את התפתחותם.

לפיכך אנו מתמקדים בתחומים הבאים:

1. פיתוח חושים

זיהוי חפצים ואנשים באמצעות הראייה, סיבוב הראש באמצעות השמיעה ובעיקר הנאת הילד לנוכח מגע גופני (כמו הרקדה, דגדוג או החזקה על הידיים).

2. עידוד לתנועה

לימוד הילד להתגלגל, לשבת, להחזיק, לתפוס דברים ועוד.

3. התפתחות רגשית-חברתית:

מרכיב משמעותי בחיי הילד הוא יצירת קשר ראשוני עם האם או האדם שמטפל בו. פעילות זו, בין ילד לאימו, הנקראת **התקשרות** (attachment), מתבטאת למשל על ידי החיוך הראשון של הילד. החיוך אומר: "אני כאן, אני מרוצה כי מטפלים בי. נעים לי. לא קר לי, אני לא רעב, אני מרגיש טוב". מילים אלו דורשות גם תשובה: "כן, ילדי שלי, אני אוהבת אותך". כל פעילות של "שיחה" בין אם לבין ילדה מגבירה את הקשר ביניהם: הקפצות מלוות בשיר, חיקוי קולות, שירי גוף ועוד.

א. פיתוח חושים

א. 1. חוש השמיעה: מיקוד עיני הילד בחפץ על ידי זיהוי שמיעתי

מטרה: משיכת תשומת ליבו של הילד לגירויים חזותיים ושמיעתיים על מנת שיעקוב אחריהם.

אביזרים: רעשנים וחפצים המפיקים צלילים: למשל צנצנת עם גולות בפנים (כמו רעשן).

מהלך הפעילות

1 שיחה עם האם

הילד בא לעולם עם חושים פעילים: הוא רואה מראות מגוונים, שומע צלילים רבים, טועם את הטעמים השונים, מרגיש את הכיסויים השונים של החפצים ומריח ריחות, כמו למשל חלב האם. תפקידנו הוא לאפשר הזדמנויות ללמוד ולפתח חושים אלה, על מנת שיבינו ויתפקדו בסביבתם. בפעילות זו הילד ילמד למקד את עיניו (ראייה) על פי מקור הצליל (שמיעה).

2 הדגמה לאם

טלטלי רעשן במרחק סנטימטרים ספורים מפניו של הילד. כשהילד ימקד את עיניו ברעשן, הזיזי אותו באיטיות. הילד יעקוב אחריו. נסי את אותו הדבר עם צעצוע אחר המשמיע קולות. החליפי צעצועים שונים לאותה פעילות, כדי למשוך את תשומת ליבו של הילד זמן ארוך יותר.

תני לאם להתנסות ושוחחי עימה

האם היא נהנית מתגובות הילד?

הציעי לה לחפש מקורות לצלילים בתוך כלי הבית, למשל: חבטה של שתי כפות, ניעור חפצים סגורים (בגודל מספיק גדול שהילד לא יוכל להכניס לפה).

3 משימה לאם

הציעי לאם לחפש בעצמה מקורות צלילים בבית (למשל: סירים וסכו"ם). הנחי אותה לבצע את הפעילות מספר פעמים במשך השבוע ולספר על ההתנסות בפגישה הבאה.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 2. פיתוח חוש המגע

מטרות

- ◇ הפחתת החששות של האם לגבי שכיבת הילד על הרצפה דרך חוויה משותפת עם הילד בתחושות שונות.
- ◇ לאפשר לילד התנסות בתחושות שונות.

אביזרים

- ◇ מספר חלקי בד או נייר עם מרקמים שונים.
- ◇ שמירה בעלת מרקמים שונים (צריך לקנות או להכין).

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

נשכיב על השמירה עם המרקמים השונים את הילד לכמה דקות בלבד ונוכל לצפות במה הוא נהנה יותר וכמובן נרים אותו אם הוא בוכה.

נברר ביחד עם האם את התחושות השונות: האם היא נהנית מהמגע של חלקים שונים בשמירה או לא? והילד - האם לדעתה הוא נהנה מאותם חלקים של השמירה? האם אפשר להבין מתגובותיו מה הוא מעדיף או לא? כמו כל אחד מאיתנו גם הילד נהנה מדברים מסוימים ונרתע מאחרים.

נדגיש בפני האם כי מלבד המיקוד בפיתוח חוש המגע, פעילות השכיבה גורמת לילד לחזק תנועות מסוימות ובכך מפתחת אותו גם מבחינה מוטורית.

2) הדגמה

להשכיב את הילד על השמירה, לשבת לידו יחד עם האם, לשחק איתו ולצפות בתגובותיו.

נשאל לרגשות האם: איך היא הרגישה? מה היא חושבת?

3) משימה לאם

לחזור על הפעילות כ-5 דקות ביום.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 3. חוש המגע: פיתוח מודעות הילד למגע

מטרה: הגברת תשומת הלב של האם לגבי פיתוח המודעות למגע.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

המגע הכי נעים ואהוב על הילד הוא המגע הגופני. הסיבה לכך היא שבמשך תשעה חודשים הילד חי ומתפתח בתוך גוף אמו כמו בבית חם ובטוח. לכן, כשהילד על הידיים הוא חש בטוב! בשבילנו זו תהיה גם הזדמנות לתת לו להרגיש את תנועות גופו.

2) הדגמה

רקדי/ נועי עם הילד כשאת מחזיקה אותו בתנוחות שונות: פעם אופקית ופעם אנכית. לא לשכוח לתמוך בראשו.

הסתכלו יחד על תגובות הילד: מחייך, מפיק צלילים, לאן מסתכל, מה עושות ידיו ורגליו ועוד.

בחנו איך הילד מגיב להפסקת הריקוד- האם הוא בוכה? נינוח? מופתע?

תני לאם להתנסות. דברי איתה על רגשותיה ורגשות הילד.

צורת התנועה: אפשרי לאם להתנסות בדרך וקצב התנועה המתאימים לה, בלי להציע תנוחה ספציפית. דברי איתה על תחושותיה ומחשבותיה על הילד: האם לדעתה הילד נהנה? במידה והיא מחזיקה אותו מקדימה שוחחו על חשיבותו של קשר עין בין אם לילד, המהווה עוד סוג של התקשרות.

3) משימה לאם

להתנועע פעמיים ביום עם הילד למשך מספר דקות. לספר למדריכה בביקור הבא על ההתנסות.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 4. חוש המגע: הנאת הילד דרך מגע

מטרות

- ◇ הגברת המודעות הגופנית של הילד.
- ◇ עידוד פיתוח מודעות מגע.

אביזרים

מגבת פנים, שמן תינוקות, תחליב תינוקות או שמן רגיל.

מהלך הפעילות

- ◇ פעילות זו מבוצעת על ידי האם ולא על ידי המדריכה.

1) שיחה עם האם

כל פעילות של האם עם ילדה מחייבת התקשרות. כך הילד מקבל מסרים של אהבה, חום והנאה מהאם. גם בפעולה היומיומית של החלפת החיתול יכולה להתקיים התקשרות, בעזרת שיחה, ליטופים, דגדוגים ועיסויים. רוב הילדים אוהבים עיסויים מכיוון שמגע עדין נעים להם. הציעי לאם להתנסות בעיסוי ילדה תוך כדי החלפת החיתול. השכיבו את הילד על מגבת נקייה. הכינו מבעוד מועד את האביזרים הדרושים להחלפת חיתול וכן את אביזרי העיסוי ליד המגבת ודאגו שהחדר יהיה בטמפרטורה מתאימה. הראי לאם כיצד לעסות את ידיו, רגליו, גבו וביטנו של הילד בשמן (או תחליב) ואחר כך לנגב במגבת. שירו או דברו עם הילד בזמן העיסוי. הדגישי בפני האם כי יש לבצע את הפעילות בחום ואהבה. כדאי להסתפק בחומרים ביתיים ולא לגרום הוצאות נוספות- העיקר הוא העיסוי. יש להקפיד כמובן על הנאה של הילד.

2) משימה לאם

לעשות עיסוי לילד פעמיים ביום ולספר על ההתנסות למדריכה בביקור הבא.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 5. חוש השמיעה: זיהוי מקור הרעש

מטרה: פיתוח מיומנויות שמיעה.

אביזרים: רעשן.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

קולות וצלילים מגיעים אלינו מכל הכיוונים. אנחנו יודעים שהילד שומע ורוצים לתרגל את חוש השמיעה על ידי זיהוי כיוון הרעש. מאין הצליל: מטריקת דלת? משאית מחוץ לבית? ילד שבוכה בחדר? חשוב לנו לא רק סוג הצליל אלא מקורו.

2) הדגמה

כשאת משחקת עם הילד על הרצפה, טלטלי רעשן שישמיע קול, פעם מאחוריו ופעם מעט לצידו. המתניני עד שיחפש היכן הרעשן. חזרי על אותה פעילות כשאת עומדת פעם מאחוריו ופעם מצדדו. אחר כך, התייצבי בדיוק מאחורי ראשו וטלטלי שוב את הרעשן. צפו ביחד איך הילד עוקב לכיוונים שונים של צלילים. תני לאם להתנסות.

שאלי את האם: "מה גרם לתנועות ראשו של הילד? האם זה חשוב לנו לעקוב אחרי תנועותיו? מדוע? מה היא מרגישה עם תגובותיו של הילד? האם היא מרגישה שהילד לומד? מדוע הפעילות חשובה לו?"

3) משימה לאם

לחזור כמה פעמים בשבוע עם צלילים שונים, כגון- מחיאת גפיים, ניעור קופסת אורז.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. מוטוריקה ותנועה

ב. 1. הרמת הראש כשהילד על הבטן

מטרה: הזדמנות להרמת ראש ושליטה בו - לאפשר לילד לראות את ההתרחשויות בסביבתו.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

אנחנו צריכים לתת הזדמנויות לילד, למשך זמנים קצרים, להפעלת אברי גופו. ראשו הוא חלק כבד מאוד מגופו ובחודשים הראשונים הוא לא יכול להרים אותו לבד כשהוא נח על הגב. לעומת זאת, יותר קל לו להרים את הראש כשהוא על הבטן. בתנוחה זו הוא משתדל להרימו לבד. לכן מומלץ להשכיב אותו על הבטן במיטה מספר פעמים ביום.

כדאי לשאול את האם מתי יותר קל לה להרים את הראש- כשהיא שוכבת על בטנה או על גבה.

2) הדגמה

להשכיב את הילד על הבטן בעדינות רבה ותוך כדי דיבור איתו: "איזה ילד חמוד! עכשיו נשכיב אותך על הבטן, שתהיה חזק..." הראי לאם את שרירי הצוואר של ילדה. צפו ביחד איך הילד מרים ומחזיק את הראש גבוה יותר, לפרק זמן ארוך יותר, איך הוא מסובב את ראשו הצידה ומגלה עולם חדש מעליו. אם הילד בוכה- החזירי אותו לשכב על הגב. תני לאם להתנסות.

3) משימה לאם

שוחחו על הפעילות: רגשות וחששות⁴.
על האם לחזור על פעולה זו בכל יום ולשים לב לתגובות הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

⁴ התנגדות האם להנחת התינוק על הרצפה יכולה לנבוע מהקשר תרבותי של הימנעות מכך באתיופיה. ראי הסבר בפרק "חיזוק המערכת המשפחתית במעבר הבין תרבותי".

ב. 2. הפעלת רגליים

מטרה: חיזוק שרירי הגוף התחתון.

אביזרים: אין.

מהלך הפעילות:

1) שיחה עם האם

הרגליים הם חלק חשוב מאוד בגוף, לכן חשוב שנעזור לילד לחזק אותן כדי שבעתיד ישתמש בהם בצורה טובה. בעזרת הרגלים הילד יזחל, יעמוד, ילך, יקפוץ וירוע. עלינו לחזק אותן עם משחקים מהנים כמה פעמים ביום.

2) הדגמה

כשהילד על המיטה, השכיבי אותו על גבו והניעי את רגליו כ"אופניים" באופן עדין מאוד. צפי בתגובות הילד. אם הילד משדר חוסר נוחות יש להפסיק את הפעילות. תני לאם להתנסות.

3) משימה לאם

שוחחו על הפעילות: רגשות חששות.
על האם לחזור על פעולה זו בכל יום ולשים לב לתגובות הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 3. הפעלת כל שרירי הגוף של הילד

מטרות: ♦ עידוד השימוש בכל שרירי גופו של הילד.

♦ שילוב חלקי גוף הילד בתנועה.

♦ הכרות של הילד עם היכולות הגופניות שלו.

אביזרים: כרית קטנה

מהלך הפעילות

♦ מדובר בפעילות מורכבת יותר ויש לבצעה רק לאחר תרגול פעילויות התנועה הקודמות.

(1) שיחה עם האם

יש לתת לילד כל מיני הזדמנויות לתנועה וכך נוכל להכיר את היכולות שלו, לקדם ולאמן אותו.

(2) הדגמה

שלב א' - נשכיב אותו פעם על צד ימין ופעם שנייה על צד שמאל. יש להראות לאם איך תומכים בראש בעזרת כרית קטנה וקשיחה.

צפו ביחד בפעילות הילד כשהוא מתהפך מהצד אל הגב.

שלב ב' - גלגלי אותו משכיבה על הגב אל הבטן מקצה אחד של המיטה לקצה השני, בצורה הבאה: קחי את רגליו הקרובות יותר לקצה המיטה והעבירי אחת מעבר לרגל השנייה כשהאגן, הכתפיים והראש עוקבים אחרי הרגליים. המשיכי להוביל את התנועה מהרגל, (פעילות זו ניתן לבצע גם על שטיח או מזרון).

(3) משימה לאם

בצעי את הפעילות בעדינות ובחום, דברי עם הילד ועודדי אותו.

חזרי על הפעילות מספר פעמים במשך השבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ב.4. הושטת היד

מטרה: עידוד הושטת היד וסיבוב הגוף כדי לתפוס חפץ לשם הגברת ההתמצאות במרחב.

אביזרים: צעצועים צבעוניים או שמפיקים צלילים, כמו: בובה, רעשן, קובייה ועוד.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

נוכחנו בחשיבות הגירויים להפעלת החושים. הגירויים מעודדים גם את התנועות השונות של הילד. לא נגיד לילד "קח את הצעצוע" אלא נציב את הצעצוע מול עיניו. כשהילד יסתכל או ישמע צלילים הוא ירצה לקחת את הצעצוע באופן אוטומטי.

2) הדגמה

כשהילד בידי האם טלטלי מול עיניו צעצוע צבעוני או משמיע קול. קרבי את הצעצוע אל פניו ולטפי אותו עם הצעצוע בעדינות. לאחר מכן הרחיקי את הצעצוע ושוב קרבי עד שהילד יתפוס אותו בידיו. יש לדבר עם הילד בזמן הפעילות: "קח את הכדור... איזה רשרוש נעים עושה הרעשן... קח, קח! זה בשבילך!" יש לתת לאם להתנסות בעצמה.

3) משימה לאם

להציע לאם לתלות חפצים מעל מיטת הילד, בעגלה או בלול שלו (אם יש צורך- הראי לה איך תולים). על האם לחזור על הפעילות מספר פעמים במשך השבוע ולשים לב לתגובות הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 5. תנועה קדימה

מטרה: עידוד זחילה

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בגיל 5-6 חודשים הילד בדרך כלל אינו זוחל עדיין. אנחנו יכולים לעודד אותו לקראת הזחילה. חשוב לעודד שאין לחשוש מהמשחק. במידה והילד יבכה אנחנו נפסיק מיד.

2) הדגמה

השכיבו את הילד על בטן והניחו לפניו צעצועים (שלא בהישג ידו). הילד ינסה להניע את גופו כדי להגיע לצעצוע.

משך המשחק קצר מאוד, אם הילד לא יצליח להשיג את הצעצוע קרוב לודאי הוא יבכה או יביע עניין בדבר אחר, לכן צריך להעריך את מקום הצעצועים: לא קרוב מדי ולא רחוק מדי. בעת הפעילות יש לדבר ולעודד אותו במילים: "הנה, קדימה, קח את הצעצוע!". אם הילד מגיע ולוקח את הצעצוע יש לחבקו ולעודדו "כל הכבוד! הצלחת!".

3) משימה לאם

לחזור על הפעילות מספר פעמים ביום. לשים לב לתגובות הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. רגשי חברתי- אינטראקציה הורה ילד

ג. 1. משחק קוקו

מטרות: ♦ להנות עם הילד כדי להגביר את הקשר והאמון באם.
♦ לפתח את ההבנה של הילד שחפץ קיים על אף שלא רואים אותו (קביעות האובייקט).

אביזרים: ♦ שמיכה או צעיף או כל בד שיוכל לכסות את הפנים.
♦ מספר צעצועים.

מהלך הפעילות:

1) שיחה עם האם

הרבה פעמים הילד בוכה כשלא רואה את אימו, כי הוא חושב שהיא נעלמה. בגיל זה הילד עדיין לא מבין שאנשים וחפצים ממשיכים להתקיים על אף שאיננו רואה אותם.

2) הדגמה

שלב א'- משחק "קוקו": כסי פניך בצעיף או בשמיכה, תאמרי "קוקו!" והורידי מיד את הצעיף על מנת שילדך יראה את פניך. חזרי מספר פעמים על הפעולה- הילד ייהנה מכך.
שלב ב'- לאחר משחק זה קחי בובה- הראי לילד "הנה בובה! איזו בובה מצחיקה..." ואז כסי את הבובה בצעיף או שימי אותה מאחורי גבך: "איפה הבובה? לאן היא נעלמה?" החזירי את הבובה אל מול פניו ותאמרי: "הנה הבובה המצחיקה!".

3) משימה לאם

חזרי על המשחק מספר פעמים וצפי בתגובות הילד.
בהמשך, ניתן גם לכסות בעדינות, לשניות קצרות בלבד, את עיני הילד – ולעשות עימו "קוקו".

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 2. שירים הקשורים לאברי הגוף

מטרות: עידוד פיתוח חוש הקצב.

 הגברת מודעות הילד לגופו, תוך כדי הנאה משותפת.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בגיל זה הילד כבר מבין שיש סביבו אנשים. הוא גם מבין כי הינו תלוי בהם לשם השגת צרכיו (אוכל, שתייה, שינה, חום ועוד). הוא אינו מסוגל לדבר איתם, אך מסוגל ליצור קשר עימם. ככל שילד נהנה יותר עם הוריו הוא יגביר את אמונו בהם.

2) הדגמה

שאלו את האם: האם מכירה שירים בשפת האם שלה הקשורים לאברי הגוף ותנועתם. אם היא יודעת- בקשי ממנה לשיר לילד את השירים. אם אינה מכירה שירים כאלה- הדגימי לה שירים, למשל: "ידיים למעלה, על הראש..", "עשר אצבעות לי יש..". ועוד.
על האם להחזיק את הילד בידיה, ולשיר לו תוך כדי שמסתכלת עליו.

3) משימה לאם

לשיר לילד מספר פעמים ביום שירים שונים ובעיקר שירים בשפת האם.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 3. השמעת צלילים שונים

מטרות: ♦ פיתוח חוש הקצב.

♦ יצירת אווירה נעימה בין האם והילד.

אביזרים: רדיו-טייפ-דיסק, קלטת/דיסק מוזיקה, תיבת נגינה לתינוקות.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

ילדים אוהבים לשמוע מוזיקה בעיקר כיוון שזה מרגיע אותם. בנוסף, הילד צריך להרגיש שאוהבים אותו. הוא לא מבין את המילים אבל הוא מרגיש את החוויות. להרגשת הביטחון וההנאה של הילד חשוב שהאם תהיה נוכחת לידו כשהוא שומע מוזיקה: תזמזם את המנגינה, תרקוד איתו, תנשק אותו, תזיז את ידיו בקצב המוזיקה וכו'.

2) הדגמה

יש לשאול את האם אם יש לה בבית קלטות/דיסקים של מוזיקה שהיא אוהבת ממולדתה. הדגימי בפניה גם שירים מהמבחר הישראלי.

האם תחזיק את הילד בידיה וביחד עם המדריכה ירקדו ושירו. דברו עם הילד תוך כדי: "איזה כיף לרקוד עם יוסי, לנשק אותו, לצחוק ביחד..." הקפידו על קשר עין עם הילד והסבירו לאם שילדים ואמהות מדברים בעיקר דרך העיניים.

צפו בתגובות הילד ושוחחו על כך.

3) משימה לאם

אפשר להציע לה לחזור על אותה פעילות עם הילדים הנוספים במשפחה, כיוון שפרקי זמן חווייתיים פורקים את המתח אצל הילדים ומרגיעים אותם.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 4. הקפצה על הברכיים

מטרות: ♦ פיתוח חוש הקצב.

♦ יצירת הנאה משותפת וקשר גופני עם הילד.

♦ פיתוח התמצאות הילד במרחב.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

דרך נוספת לשחק עם הילד היא לגרום לו תנועות עדינות שאינן רגיל להן, בזמן שמרגיש מוגן על ידי גוף האם. מדובר בתנועות במרחב (לא על השטיח, כמו שהילד מכיר). בפעילות זו בסיס הביטחון הוא גוף האם.

(2) הדגמה

שימי את הילד על הברכיים וספרי סיפור בעל פה. בכל פעם שיגיע חלק מצחיק או מרגש בסיפור הניעי בעדינות את גוף הילד בהתאם לתוכן הסיפור לדוגמא: "היה לי כדור יפה ש... נפל לי- הופ! (כשאומרים את ה"הופ" מורידים את הילד בעודו ממשך לשבת על ברכיך), ואז רצתי והרמתי אותו" (מרימים את הילד). תוכן הסיפור עצמו אינו משמעותי אלא העיקר שהילד ירגיש את ה"למעלה" ו"למטה". שימו לב יחד לעוצמות התנועות ולתגובות הילד בהתאם. תני לאם להתנסות.

(3) משימה לאם

חזרי על אותה פעילות או פעילות דומה לה מספר פעמים בשבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 5. דגדוג או ליטוף בזמן ההחתלה

מטרה: להגביר את המודעות של הילד לגופו ולחזק את הקשר עם האם.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

זמן ההחתלה אינו קל לילד: המגע והתנועות אינם תמיד נעימים לו והוא רגיש יותר כי מדובר באזור עדין. כדי להקל על פעילות ההחתלה וליצור קשר מהנה עם האם, טוב לדגדג, ללטף, לנשק, לשיר ולצחוק איתו תוך כדי פעולת הניקיון והחלפת החיתול.

(2) הדגמה

בזמן פעולת ההחתלה לטפי ודגדגי את ילדך, תוך כדי דיבור נעים וצחוק שלך. שימי לב שתנועות הדגדוג יהיו מתאימות לתחושות הילד. צייני בפני האם שפעולה זו לוקחת מספר דקות והיא חשובה לקשר עימו וכן אפשר לעשות זאת בכל פעם שהיא מחתלת אותו.

(3) משימה לאם

חזרי על הפעולה- כמה שיותר יהיה יותר טוב לילד.

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה שנייה: מ-7 חודשים עד שנה

מערכי התקופה השנייה

פיתוח חושים	מוטוריקה ותנועה	אינטראקציה רגשית
1. התבוננות בתמונות	1. הנעת חרוז בתוך בקבוק.	1. שירת שירי תנועות עם הילד
2. משחק בצעצוע עם צפצפה	2. תפיסת "צבת" בין בוהן לאצבע (פינצטה)	2. הכרת גופו של הילד
3. משחק מול מראה	3. משחק "מחא כפיים"	3. מסרים של אהבה
4. טיול בסביבה	4. ריקוד "עוגה, עוגה, עוגה"	4. גבולות לילד
5. תכונות חפצים	5. הוצאת חפץ קטן מתוך מיכל גדול	5. משחק עם בובה

הקדמה

בתקופה זו הפעילויות הן המשך של הפעילויות הקודמות, אך הן מורכבות יותר, בהתאם להתקדמות הילד. בגיל 7 חודשים הילד מתפתח בצורה מהירה יותר שכן יש לו יותר מודעות לגופו ולסביבתו- אנשים ומיקום פיזי. ככל שידברו אליו יותר - הוא יתחיל מוקדם יותר להפיק צלילים מפיו, יגלה דברים חדשים ויתחיל לזחול וללכת. המשחק מהווה עבורו את "בית ספר" הראשון.

במשך תקופה זו נגיש לילד צעצועים הניתנים ללחיצה, דחיפה, פתיחה, סגירה, בנייה, תחיבה, ערימה, סיבוב, ריקון ומילוי. הפעילויות שלנו יהיו דרך ללמידת סיבה ותוצאה, שיפור תאום יד-אובייקט, רכישת שפה ופיתוח היכולת השכלית. את כל זה הוא לא ילמד לבדו אלא באינטראקציה רבה עם המבוגר המטפל, אשר תקנה לו הנאה, אתגר וביטחון עצמי.

במחצית השנייה של שנת החיים הראשונה של ילד, גוברת יכולתו להבחין בין בני אדם שונים. הילד מזהה יותר ויותר דמויות עצמאיות נפרדות: אבא, אימא, אחים, מטפלת ולא רק כדמויות המספקות לו את צרכיו. בתהליכים אלה חשובה מאוד ההרגשה הניתנת לילד- כל השינויים בעקבות התפתחות הילד צריכים להתקבל במעטפת אהבה, סבלנות וחמימות של המבוגרים המטפלים בו.

חשוב להסביר לאם שבקרוב הילד יתחיל ללכת או יזחל במהירות בכוונה לגלות או לחקור עולם חדש. הוא ירגיש את המסוגלות להתבוננות בעולם מלמעלה ולא משכיבה או משיבה. כעת, הזמן להכין את הבית למצב החדש. יש לבדוק את הסביבה ולדאוג לכסות או לסלק דברים עדינים או שבירים, להרחיק חומרים רעילים וממולץ מאוד להתקין שער למדרגות.

א. פיתוח חושים

א. 1. התבוננות בתמונות

מטרות: ♦ פיתוח חוש הראייה.

♦ פיתוח יכולת הקשב.

אביזרים: סט של תמונות: של בני המשפחה, של בעלי חיים, של ילדים משחקים ועוד. התמונות חייבות להיות גדולות וברורות בלי רקע צפוף. יש לעטוף אותן במעטפות ניילון ולסגור אותן היטב: קשורות או תפורות בצד הפתוח שלהן.

! זהירות - יש להזכיר שאסור לסגור את המעטפה בעזרת סיכות מהדק ואין לתת לילד שקית ניילון ריקה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

פיתוח חוש הראייה מאפשר לנו להסתכל סביבנו, להכיר כל מה שסובב אותנו, החי והדומם. בנוסף, חוש הראייה מאפשר לנו לקרוא. הקריאה היא אחת הפעילויות החשובות ביותר בבית הספר. כדי שהילד ילמד לקרוא ביתר קלות הוא צריך ללמוד קודם להבחין בין תמונות שונות. המדריכה תגיש את התמונות לאם ותסביר לה כיצד הכינה אותן.

2) הדגמה

הגישי לילד תמונה אחת מתוך הסט. הוא יוכל להביט בה, להופכה, או אף לשים אותה בפיו. הניילון יגן על התמונה כדי שלא תירטב או תיקרע. התבוננו ביחד על אחת התמונות, כאשר הילד על ברכיך וספרי לו מה רואים בה. הצביעי יחד איתו על הדמויות בתמונה. הגישי לו את אותה תמונה מספר פעמים ועם הזמן גווני בתמונות נוספות. תני לאם להתנסות בשפה שלה.

3) משימה לאם

להשאיר לאם את התמונות ולבקש ממנה להמשיך במשחק באותה צורה.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 2. משחק בצעצוע עם צפצפה

מטרות: ♦ לאפשר לילד פעילות עצמאית תוך שילוב חושי הראייה והשמיעה.

♦ הגברת יכולת קישור סיבה – תוצאה.

אביזרים: צעצוע קנוי, עשוי גומי רך, שבתוכו צפצפה שמופעלת על ידי לחיצה קלה. יש לבחור בצעצוע קל לאחיזה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

הצעצועים הם גירויים שמושכים את הילד לתנועה. הילד מרגיש את הגירויים דרך החושים שלו. כאשר הוא שומע ורואה דברים חדשים, מיד הוא רוצה אותם בשבילו. הפעילי את הצעצוע בפני האם. הסבירי שעם הזמן הילד יבין שכדי לשמוע את הצליל עליו ללחוץ על הצעצוע.

2) הדגמה

תלי את הצעצוע במקום קרוב ליד הילד: לדופן הכיסא, העגלה או המיטה. הדגימי לו כיצד ללחוץ עליו כדי שיפיק צפצופים. בהתחלה עזרי לו ללחוץ עם ידך: "הנה כך עושים! תלחץ לבד! יופי הצלחת... אתה שומע את הצפצוף?" יתכן שהילד ישמיע בתגובה קולות. עודדי אותו בכך: "יופי גם אתה מצפצף..."
תני לאם להתנסות.

3) משימה לאם

השאירי לה את הצעצוע ובקשי ממנה לשחק עם הילד במשך השבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 3. משחק מול מראה

מטרה: לאפשר לילד לזהות את עצמו ואת חלקי גופו על ידי שימוש בחוש הראייה.

אביזרים: מראה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

המראה היא דרך מצוינת כדי לתת לילד להכיר את עצמו. ואת חלקי גופו. דרך המראה הוא רואה את הדברים בדיוק כמו שהם קיימים.

2) הדגמה

קחי את הילד בידך והציבי מולו מראה. הוא יתלהב מאוד מהתמונה שמולו. דברי איתו: "הנה יעל. את יעל, הנה גם יעל!", "הנה העיניים של יעל, האף של יעל, הפה של יעל..." - כל פעם, הצביעי על איבר בגוף ועל האיבר המשתקף במראה.

תני לו לגעת במראה אבל לא להחזיק בה- זה מסוכן! אם הוא ירצה לתפוס את התמונה שבמראה- צחקי איתו. יתכן וינסה לחפש מאחורי המראה כדי לתפוס את הילד שב"תמונה" מולו.

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על הפעילות. איך הילד הגיב למראה עצמו במראה? הציעי לה לעצור מדי פעם מול המראה ולשאול שאלות כגון: "איפה האף של יוסי? איפה האף של אימא?"- זוהי פעילות מהנה המאפשרת זמן וצחוק יחד.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 4. טיול בסביבה

מטרה: להרגיש תחושות שונות: ריחות, רעשים, צבעים ומגע.

מהלך הפעילות

★ פעילות זו יש לקיים ביום בו מזג האוויר מאפשר זאת.

1) שיחה עם האם

טוב לצאת מדי פעם עם הילד ולשנות את הסביבה בה הוא נמצא יומיום. בחוץ הוא ירגיש תחושות חדשות. מומלץ לצאת עם הילד לפחות פעם ביום על מנת שייחשף לאוויר צח וסביבה מגוונת. מומלץ לטייל לגינה הציבורית שם ייחשף לריחות, צבעים וחומרים שונים. למשל: ריח הפריחה, מגע החול בהשוואה למגע הפרח, ציוץ הציפורים לעומת רעש המכוניות או קולות הילדים ועוד.

2) הדגמה

צאי עם הילד בעגלה או מנשא, כדי שיהיה לך נוח לטייל איתו זמן ממושך. דברי עם הילד תוך כדי הטיול ותארי לו דברים שאתם פוגשים בדרך: "תראה את הילדים האלה- הם רוכבים על אופניים!", כמה נעימה הרוח על הפנים...", "איזה יופי - אנחנו דורכים על עלים. הם מרשרשים!" (הרימי מספר עלים ותני לו לגעת בהם).

★ בשלב מסוים הפסיקי לדבר ותני רק לאם להתנסות בדיבור עם ילדה, בשפה המדוברת בבית.

3) משימה לאם

עודדי את האם לצאת עם הילד ככל שהיא יכולה- עדיף לפחות פעם ביום. תוך כדי הטיול בחוץ לא לשכוח לדבר עם הילד ולהסב את תשומת ליבו למתרחש סביבו.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 5. תכונות חפצים

מטרות: ♦ לחוש את התכונות השונות של חפצים שונים כמו מתכת, נייר, עץ ועוד.
♦ ליהנות ממשחקים שאפשר ליצור מכלי בית.

אביזרים: הכיני אוסף של לפחות 20 חפצים מעניינים ובטיחותיים: שלמים ולא שבורים, לא חדים, לא מתפרקים, לא קטנטנים, השונים זה מזה בחומר ממנו הם עשויים. למשל: קופסאות ריקות, נייר צלופן, סמרטוטים נקיים, מכסים של סירים, סיר קטן, נייר אלומיניום, סרט דביק, צרור מפתחות, תבנית ביצים ריקה, מסרק.

מהלך הפעילות

1 שיחה עם האם

רוב היום הילד נוגע בדברים רכים, כמו מזרון, שמיכה, בובות פרווה ועוד. גם המשחקים הקנויים של הילד הם לרוב מחומר אחד (פלסטיק). חשוב שהילד יכיר תחושת מגע בחומרים שונים, כגון: מתכת, נייר, עץ וכו'. אין צורך ללמד את הילד שתחושת המגע שונה בין החומרים- הוא מגלה זאת לבד: המתכת קרה, העץ קשה, הנייר מתקמט וכו'.

2 הדגמה

מלאי קופסא או קערה גדולה במחצית החפצים שאספת. הניחי לו לשחק על פי רצונו. התבונני יחד עם האם מה הילד עושה בחפצים השונים.
תני לאם לשחק עם הילד וליזום פעילות שלא ניסה. למשל: להקיש דבר בדבר, להכניס פריטים אחד לתוך השני ועוד...
חשוב להישאר על ידו ומידי פעם לדבר איתו ולהסביר לו מה הוא עושה: "אתה קורע את הנייר אלומיניום", "אתה מכניס מברשת בתוך הסיר...".
עודדי את האם להתערב במשחק של ילדה ולדבר איתו על מה שהוא עושה.
! אין להשאיר את הילד לבד עם האביזרים.

3 משימה לאם

בכל פעם שנדמה לאם שלילד משעמם עם המשחקים הקבועים שלו- לאסוף מספר כלי מטבח וחפצים אחרים ולתת לו לשחק עימם.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. מוטוריקה ותנועה

ב. 1. הנעת חרוז בתוך בקבוק

מטרה: חיזוק השליטה בידיים.

אביזרים: בקבוק פלסטיק שקוף, נקי עם מכסה חזק. יש לחזק את המכסה על ידי הדבקתו בנייר דבק. חרוז צבעוני או גולה.
להכניס את החרוז בתוך הבקבוק ולסגור היטב.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בשלב זה הילד כבר אוחז חפצים בכוחות עצמו. כעת אנו מעוניינים שהוא ילמד לבצע מגוון תנועות עם ידיו. המדריכה תדגים לאם את התנועה המעגלית של היד ותבקש ממנה להתנסות בתנועה. בנוסף, נברר עם האם אילו פעילויות אנחנו עושים בצורה זו: אחיזת תפוזים, שפיכה מבקבוק, איסוף דברים ועוד. המחישי את הדוגמאות.
הראי לאם את הבקבוק והסבירי לה כיצד הכנת אותו.

2) הדגמה

הניעי את הבקבוק לאט-לאט על מנת שהחרוז יתגלגל מצד לצד. הראי לילד כיצד החרוז נע: "הנה חרוז אדום למעלה...הופ, הוא למטה... אולי נחזיר אותו למעלה?", "הסתכל בחרוז האדום".
תני לו להתנסות וליהנות בעצמו. אם בהתחלה קשה לו, עזרי לו עד שיבין לבד.

3) משימה לאם

תני לאם פעמון קטן וחומר דביק ובקשי ממנה להכין בקבוק עם פעמון לאותו משחק. השאירי לה את הבקבוק עם החרוז או הגולה.
מומלץ לחזור על הפעילות מספר פעמים בשבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 2. תפיסת "צבת" בין בוחן לאצבע (פינצטה)

מטרה: לימוד הילד למשוך ולקרר אליו צעצוע על ידי משיכה בחוט, הדורשת תנועת "פינצטה".

אביזרים: פינצטה גדולה (להדגמה לאם), שרוך וצעצועים שניתנים לקשירה.

מהלך הפעילות

1 שיחה עם האם

הדגימי לאם את תפקיד הפינצטה, למשל- תפסי עם הפינצטה משהו קטן. הדגימי לה את תנועת הבוהן והאצבע ושאלו אותה מתי אנחנו משתמשים בה: כדי לאסוף דברים קטנים כמו פירוורי לחם, לתפוס חוט, וגם כדי להחזיק את העיפרון לכתיבה. תנועה זו דורשת גמישות באצבעות אשר חשוב לתרגל עם הילד.

2 הדגמה

הושיבי את הילד על בירכיך ליד השולחן. הניחי על השולחן שרוך, בהישג ידו של הילד. תני לו למשוך אליו את השרוך ולשחק בו. קשרי צעצוע קטן לקצה אחד של השרוך, הניחי את הקצה השני בהישג ידו של הילד. עודדי אותו למשוך אליו את הצעצוע על ידי משיכה בשרוך. תוך כדי הפעילות דברי עם הילד ועודדי אותו: "הנה, תפוס את השרוך, כל הכבוד! תפסת אותו!, הנה הבובה מגיעה אלינו, בוא נמשוך...". תני לאם להתנסות במשחק ובדיבור עם הילד. שוחחי עם האם: האם היא שמה לב למאמצים של הילד? האם היה לו קל או קשה? האם כדאי להמשיך באותו משחק באמצע השבוע? האם היא מכירה משחקים אחרים עם אותה מטרה?

3 משימה לאם

לשחק עם הילד במשחק זה או במשחקים אחרים אשר מממשים את תנועת "פינצטה".

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 3. משחק "מחא כפיים"

- ◆ **מטרות:** עידוד הפגשת הידיים באמצע הגוף.
- ◆ לימוד תנועות חדשות על ידי חיקוי.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

ישנן תנועות שהילד מבצע דרך גירויים, כדי להשיג את מבוקשו. חפשו דוגמאות ביחד, מתוך הפעילויות המשותפות שלכן, בהן הגירוי הביא לתנועה. למשל, צפצפה בתוך הצעצוע. הילד שמע את הצפצוף ולכן לחץ שוב, או משיכת השרוך הביאה את הצעצוע, לכן הילד משך שוב. הילדים לומדים גם הרבה דרך חיקוי: דיבור, שירים, תנועות הגוף ועוד. הם תמיד רוצים לעשות מה שהאחרים עושים. היום אנחנו נלמד אותו למחוא כפיים.

2) הדגמה

הושיבי את הילד על הברכיים. החזיקי את ידיו בידך והפגישי את ידיו תוך כדי שירה או דקלום: "מחא, מחא כפיים ניסע לירושלים, אחת, שתיים, שלוש - ידיים על הראש!" שאלי את האם אם היא מכירה שירים דומים בשפת מולדתה. עודדי אותה לשיר איתו תוך מחיאת כפיים.

! אם האם תתמיד בפעילות זו- הילד ימחא כפיים בעצמו תוך כשבועיים.

3) משימה לאם

חזרי על כך מספר פעמים ביום, בשפת האם שלך.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 4. ריקוד "עוגה, עוגה, עוגה"

מטרות: ♦ הגברת יכולתו של הילד בשיווי משקל.

♦ הקניית שליטה בגוף תוך כדי פעילות מהנה של לקום ולשבת.

אביזרים: אם באפשרותך, הביאי קלטת/דיסק וטייפ עם השיר "עוגה, עוגה, עוגה".

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בדרך כלל ילדים בני שנה יכולים לעמוד. לעיתים הם זקוקים למשענת או שאינם מסוגלים להתיישב ולהיעמד בכוחות עצמם. בשלב זה גופם כבד להם, הם חשים את משקל גופם בכל תנועה. המחיישי תנועות אלו לאם כדי שהיא תבין על מה מדובר. היום נאמן את הילד בריקוד במעגל. אם יש ילדים נוספים בבית באותו הזמן- שתפו אותם בריקוד.

2) הדגמה

רקדו ושירו ביחד עם הילד, לפי מילות השיר.

"עוגה, עוגה, עוגה,

במעגל נחוגה, נסתובבה כל היום

עד אשר נמצא מקום

לשבת, לקום, לשבת ולקום..."

3) משימה לאם

מדי פעם, כשהילדים חוזרים מהגן ומבית הספר (או בכל הזדמנות שיתאים) - רקדו ביחד לשמע שיר מוכר בשפת האם המלווה בתנועות.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 5. הוצאת חפץ קטן מתוך מיכל גדול

מטרות: ♦ שליטה בידיים.

♦ פיתוח זיכרון והבנה.

אביזרים: קופסת קרטון וצעצועים: בעלי חיים מגומי, מכוניות בדגמים שונים, צרור מפתחות.

מהלך הפעילות:

1) שיחה עם האם

נכין קופסא ולתוכה נכניס צעצועים ונבקש מהילד להוציא את הצעצוע. פעילות זו מורכבת יותר: הגירוי הוא הצעצוע. הילד חייב לחשוב איך להגיע לצעצוע, מכיוון שהוא אינו בהישג ידו והושטת היד אינה מספיקה. לכן, הפעילות דורשת לא רק תנועה אלא גם חשיבה וזיכרון (אלו צעצועים יש בקרטון ומה אני רוצה).

2) הדגמה

הראי לילד איך את מכניסה צעצוע לתוך הקופסא. תני לו את הקופסא ועודדי אותו לנסות להוציא מתוכו את הצעצוע. אם הילד לא מבין איך להוציא- הסבירי ועזרי בעדינות. בהמשך, הניחי לו להוציא לבד. דברי ועודדי את הילד תוך כדי הפעילות: "איפה המכונית? המכונית בתוך הקופסא! אתה רוצה אותה? הוצא אותה מתוך הקופסא! יופי, כל הכבוד!".

3) משימה לאם

חזרי על הפעילות במשך השבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה-ילד

ג. 1. שירת שירי תנועות עם הילד

מטרות: ♦ הנאה משותפת תוך יצירת אינטראקציה הורה-ילד.

♦ שיפור תיאום חלקי הגוף.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בגיל זה הילד אינו יכול לדבר עם המבוגר, אך הוא מאוד אוהב להיות עימו בקשר. שירי תנועות הם מעין שיחה בין האם לילד. האם אומרת: "אני אוהבת אותך וכל כך נעים לי לשיר איתך". והילד צוחק ועונה: "המשיכי אימא, גם אני אוהב כשאת מטפלת בי, מחבקת אותי, שרה איתי".
אנו מאמינות כי ילד שגדל עם רגשות של שימחה ואהבה יהיה אדם מאושר ויסתדר בחברה.

2) הדגמה

הושיבי את הילד על בירכיך ושירי לו, תוך כדי תנועות, חיבוקים ומילות אהבה: "איזו ילד נפלא, כמה אני אוהבת אותך - נשיקה. אתה עושה תנועות וצוחק... ככה למעלה, יופי, למעלה... עוד פעם".
הסבירי לאם שהוא ייחנה עוד יותר איתה. שאלי אותה אם היא מכירה שירים עם תנועות בשפה שלה. אם לא, היא יכולה לשיר כל שיר שהיא רוצה בשפה שלה וללוות אותו בתנועות. הסבירי לה שכל פעילות שבאה מהאם נכנסת יישר ללב הילד. עודדי אותה להתנסות בכך.

3) משימה לאם

לחזור על הפעילות המהלך השבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 2. הכרת גופו של הילד

מטרות: ♦ לאפשר לילד ליצור תמונה נפשית של גופו, על כל חלקיו

♦ הבנת הילד שהינו נפרד מן האחר

אביזרים: מראה באורך הגוף או מראת יד קטנה כדי שיוכל להתבונן בדמותו.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

פעילות זו תענה על שאלתו ההתפתחותית: "מי אני?" על מנת שיבין שהוא בן-אדם נפרד מהאחרים. הסבירי לאם כמה זה טוב להכיר את עצמנו בצורה חיובית. באמצעות משחק הילד "מכניס" לזיכרון שלו את תמונתו, כך הוא מזהה את עצמו. בנוסף, הילד נהנה מהמשחק עם האם.

2) הדגמה

הושיבי אותו על בירכיך והחזיקי מולו מראה, או שבו יחד מול מראה גדולה. הצביעי על עיניו, אפו, פיו ועוד. השמיעי תוך כדי כך את המילים המתאימות. אמרי: "איפה העיניים של דניאל? הראה לי את האף שלך?" למדי אותו להצביע על חותמו הממשי תוך התבוננות במראה. הראי לו את עיניך, אפך, פיך והביאי אותו להצביע עליהם. בקשי מהאם לשחק איתו. היא יכולה לציין את שמות אברי הגוף בעברית וגם בשפת האם שלה.

3) משימה

חזרי על המשחק 2-3 פעמים בשבוע. אפשר להזמין גם בני משפחה נוספים למשחק.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 3. מסרים של אהבה

מטרות: ♦ העברת המסר לילד ששמים לב אליו ואל מה שהוא עושה.

♦ חיזוק הרגשת הסיפוק של הילד.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

ילדים קטנים מאוד רגישים לסימני האהבה מסביבתם, כגון חיבוק ונשיקה, כגמול למאמציהם או באופן טבעי שלא כגמול. ילד המרגיש שהמבוגרים לא נותנים לו תשומת לב, אין לו עניין להתקדם.

(2) הדגמה

שירו יחד שיר תנועה כמו באחד הביקורים האחרונים. כל פעם שהילד מוחא כפיים, מצביע על הפה שלו ועושה מחוות נוספות - חבקי אותו, אמרי מילה טובה ותני נשיקה.

(3) משימה לאם

שימי לב לעודד את הילד ולחזקו בהתאם לביצועיו (גם אם משחק לבד). למשל: הילד יושב לבד ומוחא כפיים תוך כדי משחק - עודדי אותו: "איזה יופי איך שאתה מוחא כפיים!".

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 4. גבולות לילד

מטרה: לימוד הילד מה היא התנהגות מקובלת ומותרת והתנהגות בלתי מקובלת ואסורה.

פגישה זו מיועדת לשיחה של המדריכה והאם בנוגע להצבת גבולות, מכיוון שזהו נושא שחשוב להתייחס אליו כבר מגיל שנה ולא רק כשהילד גדול יותר. בעת השיחה ביניכן תני לילד צעצועים למשחק חופשי, שישחק לידכן.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

חשוב להציב גבולות לילד ברגע שהוא מבין אותנו. העתיד של יחסי הורים-ילדים תלוי בהצבת גבולות מגיל קטן. ככל שהילד גדול יותר, נושא הגבולות קשה יותר מכיוון שהוא רוכש כלים להתמודדות עם רצון ההורים, למשל צעקות, התפרצויות זעם, בכי ממושך. כדי להצליח ראוי לשבח כל התנהגות רצויה ולהתעלם מהתנהגות בלתי רצויה, אלא אם היא מסוכנת. הימנעו מצעקות או איומים: "איזה ילד רע- אני לא אוהב אותך!" למשל, אם הילד הוציא את כל הסירים של המטבח, הרימי אותם והכניסי אותם למקומם והגידי בקול שקט: לא זורקים סירים על הרצפה. לאחר מכן, תני לו חלופה למשחק על מנת שלא יישאר מתוסכל. שוחחי עם האם על דעתה, ניסיונה והרגשתה בנושא זה, הן כילדה והן כאם. ניתן לדון בדמיון ובהבדלים התרבותיים להצבת גבולות, כפי שהיא חווה זאת. דונו בשיתוף פעולה ההורי-זוגי המתבקש בנושא זה.

2) משימה לאם

בקשי מהאם לספר לך שבוע הבא מה היא עשתה כדי ללמד אותו "לא".

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 5. משחק עם בובה

מטרה: זיהוי רגשות שונים ומגוונים אצל הילד.

אביזרים: בובה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

דברי עם האם על רגשות שאנו חווים כמו פחד, שימחה, עצב, כעס. רגשות אלה טבעיים לבני אדם. הילד גם מרגיש אותם, אך אינו יודע לבטא את עצמו במילים. היום נשתמש בבובה כדי לעזור לילד לזהות ולהבין רגשות שונים.

2) הדגמה

הושיבי את הילד על ברכיך. קחי בובה ודברי עם הילד באמצעות הבובה. למשל: "הנה הבובה, היא נחמדה! אתה אוהב אותה? תן לה נשיקה... הבובה שמחה כי נתת לה נשיקה! הו, הגיע כלב גדול- הבובה מפחדת... אל תפחדי בובה! הכלב לא נושך...".

תני לאם להתנסות ולדבר עם ילדה בשפה שלה, במילים שהילד מבין: "אתה הילד החמוד שלי... אני אוהבת אותך!... הנה נשיקה של אמא!"

יש להדריך את האם בשיטות להרגעת הילד כמו חיבוק, שיר, פיצוי במשחק אחר. למשל: "אתה עצוב. הנה קודם נשיקה ואחר כך כדור. הכדור מתגלגל על הרצפה...רוץ, רוץ, אחריו." ניתן להסתייע בבובה כדי לתאר מצבים שקורים לילד, למשל, כשהוא בוכה ננסה להרגיעו באמצעות הבובה: "אוי, הבובה בוכה כי היא לא קיבלה סוכרייה... אבל אין עכשיו סוכריות, בובה, אז אל תהיי עצובה".

3) משימה לאם

נסי מידי פעם, לזהות את מצב הרוח של ילדך ודברי על כך עימו: "אתה מחייך, אתה שמח! הצלחת לבד להזיז את המכוננית? קיבלת סוכריה?" או: "אתה עצוב? אתה בוכה... אבא הלך ולא לקח אותך? אל תהיה עצוב... אבא יחזור. הנה נשיקה לילד שלי."

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה שלישית: משנה עד שנה וחצי

מערכי התקופה השלישית:

פיתוח חושים	מוטוריקה ותנועה	אינטראקציה רגשית
1. משחק עם בצק	1. פירוק והרכבת טבעות על מוט	1. "איפה העיניים שלי? – איפה העיניים שלך?"
2. פיתוח שמיעה של קולות שונים	2. מרוץ מכשולים	2. שלי – שלך
3. השמעת קולות בעלי חיים	3. משחק כדור	3. כן ולא
4. פיתוח חוש המגע - צביעה בצבעי ידיים	4. משיכה ודחיפה של רכב	4. שיתוף רגשי
5. פיתוח חוש המגע- משחק בחול	5. משחק קוביות	5. השפעת רמזים בלתי-מילוליים על התנהגות הילד

הקדמה

זוהי התקופה השלישית מבין שלוש התקופות השייכות לתקופה הסנסו-מוטורית לפי פיאז'ה. הפעוט הופך לילד וההבנה שלו מתפתחת. אולם, כל ילד הוא ייחודי ומתפתח לפי הקצב והמזג שלו. על מנת למנוע אכזבות וחששות של ההורים חשוב להתאים את ציפיותיה של המדריכה ליכולתו של הילד. למשל, ילד שאינו הולך בגיל 14 חודשים אינו בהכרח ילד מעוכב התפתחות. טווח התפקוד הנורמאלי הוא רחב מאוד ולכל ילד לוח זמנים ייחודי לו. סטייה חלקית מהרצף, הקצב ומהתדירות הרגילים, היא בגדר הנורמאלי. אם מגלים סטייה משמעותית בין התנהגותו של הילד לבין הקווים המנחים שהצענו, יש להתייעץ עם מומחה להתפתחות הילד.

לתקופה זו אנו מציעים מספר פעילויות בתחום מיומנויות הידיים, לדוגמה:

- ◆ משחק בקוביות המחזק מיומנויות ידיים ופיתוח יצירתיות.
- ◆ ריקודים- פעילות המחזקת את שיווי המשקל של הילד תוך יצירת אווירה מהנה ואינטראקציה רגשית עם האם.
- ◆ משחקים המעודדים תנועות גדולות של הגוף.

כמו כן, אנו מציעים פעילויות המחזקות את התחושות, לדוגמה: לישת בצק ומשחק בחול, התקדמות משמיעת קולות להבחנת קולות.

בסוף תקופה זו יחל שינוי משמעותי בהתפתחות הרגשית והחברתית של הילד: הוא מתחיל להתרחק פיסית מהמטפלים בו. ילדים ניידים נפרדים ביתר קלות מהמטפלים כדי לשחק ולחקור את הסביבה. ילד (עד שנה) זקוק למגע פיסית. ילד (שנה עד שנתיים וחצי) מסתפק בדרך כלל בקשר עין, חיוך ומילה חמה כדי להמשיך בחקירותיו. הוא זקוק להימצאות המבוגר, אך לא יזדקק להיות צמוד אליו. ככל שהוא מפתח עצמאות, הילד מחזק את מודעותו ל"עצמי". אנחנו מחזקים את התהליך בעזרת משחקים ופעילויות שונות.

א. פיתוח חושים

א. 1. משחק עם בצק

מטרות: ♦ היכרות עם חומר חדש אותו הילד מעצב.

♦ עידוד תנועת לחיצה, עיצוב לפי רצון הילד, מישוש חומר חדש.

♦ הגברת מודעות הילד לכוחו ולשליטת ידיו.

אביזרים: קמח, מים, שמן, קערה, קרש ומערוך.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

פעילות זו ודאי מוכרת לך מעולם האפייה והבישול. ילדך ודאי רואה אותך אופה במטבח. ילדים לרוב נהנים לעשות מה שהוריהם עושים. לישת הבצק מאפשרת לילד להפעיל את כל אצבעותיו, להפעיל את כוח ידיו ולעצב את החומר כפי שהוא רוצה.

2) הדגמה

רחצו ידיים יחד. הכיני את הבצק מול הילד ושתפי אותו בפעילות: "היום נכין בצק כמו אימא! זה השמן, פה הקמח, זה המערוך". "בוא ועזור לי להכין את הבצק. הנה, ביחד נשפוך את השמן..." גם אם הילד אינו מבין את פשר המילים, הוא מבין שפונים אליו ומתייחסים אליו בכבוד. כשהבצק מוכן תני לו לעשות מה שהוא רוצה עם החומר: לגעת, ללחוץ, למתוח, לטעום. יתכן ובהתחלה הוא יירתע מהמגע עם הבצק. זו תגובה טבעית מאוד! אין צורך להיבהל מכך. נסי בעדינות לתת לו חתיכה קטנה. אם הוא בוכה, עזבי את הפעילות וחזרי אליה בפעם אחרת, עד שיתרגל. כשהילד מוכן לפעילות הוא יגיב ברוגע ובהנאה. שתפי את האם בפעילות (זהו חומר מוכר לה). אפשרי לה ליזום פעולות עם הבצק. דברי עם הילד תוך כדי הפעילות ושקפי לו מה הוא עושה: "יצא לך עיגול- איזה יופי!".

3) משימה לאם

בכל פעם שהיא אופה היא יכולה להושיב את ילדה לידה ולתת לו חתיכת בצק לשחק עימה. בצורה זו היא שומרת עליו, יוצרת עימו קשר והוא מתנסה ולומד.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 2. פיתוח שמיעה של קולות שונים

מטרה: חידוד השמיעה באמצעות צלילים שונים.

אביזרים: פעמון, שעון מעורר, כפית וסיר קטן, תוף, נייר, ספר, טבעות פלסטיק שזורות על חוט.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

במשך היום אנחנו שומעים קולות רבים. חשוב לדעת להבחין בין הקולות השונים. היום נשמיע לילד כמה סוגי קולות כדי שיתחיל להבחין בשוני ביניהם.

2) הדגמה

הושיבי את הילד על הרצפה מולך והשמיעי קולות שונים, דברי עימו על כך ותני לו להתנסות:
א. הקישי בכפית על סיר קטן.

ב. הקשיבו לתקתוק השעון המעורר. הניעי את ראשך ימינה ושמאלה לפי קצב התקתוק ואפשרי לילד להקשיב ולהתנועע לפי התקתוק.

ג. הקישי בעדינות על ספר.

ד. קמטי נייר.

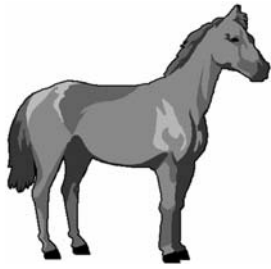
ה. החזיקי בחוט עם הטבעות והניעי אותו- רשרוש הטבעות ישמיע קול.

3) משימה לאם

במשך היום מצאי הזדמנויות שהילד שומע קולות והסבי את תשומת ליבו אליהם. תני לו להקיש על דברים (לא שבירים): טריקת דלת, קשקוש הסכר"ם ועוד.

שאלי את האם אם יש לה רעיונות ליצירת רעשים בבית.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 3. השמעת קולות בעלי חיים

מטרה: חידוד השמיעה וההבחנה בין קולות.

אביזרים: קלטת/דיסק עם השיר "לדוד משה הייתה חווה" ואמצעי השמעה. בובות של בעלי חיים מהשיר (פרה, תרנגול, כלב, חתול).

1) שיחה עם האם

בפעילות הקודמת לימדנו את הילד להבין שקיימים קולות שונים. בפעילות זו נלמד אותו להבחין בין קולות שמשמיעים בעלי חיים מוכרים. ספרי כי הבאת שיר מוכר בישראל העוסק בקולות חיות. השמיעי את השיר ובררי עם האם אם היא מכירה שיר דומה בשפת האם שלה. במידה וכן, בקשי ממנה לשיר אותו לילדה.

2) הדגמה

שלב א': הכרת בעלי החיים: קחי בובת כלב ובובת חתול. הראי לילד והשמיעי את קולם: "הנה הכלב - איך עושה כלב? כלב נובח: האו, האו, האו!". "איך עושה החתול? - מיאו, מיאו...". שחקו עם בעלי חיים וחקו את קולם. השמיעי את השיר ושירו יחד.

שלב ב' (אפשרי בביקור הבא): חזרו על המשחק עם הכלב והחתול. הוסיפי גם בובת פרה ובובת תרנגולת למשחק. חקו את קולם. השמיעי את השיר ושירו יחד כמה פעמים, תוך הדגשת הקולות של החיות. תוך כדי השירה הרימי בכל פעם את החיה עליה אתם שרים. השאירי את הקלטת/דיסק לאם כדי שתוכל להשמיע לילד את השיר. עודדי אותה למצוא שירים דומים בשפת האם שלה.

3) משימה לאם

השמיעי את השיר במשך היום, גם כאשר הילד עוסק בדברים אחרים. שירי לו שירים דומים בשפת האם.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 4. פיתוח חוש המגע - צביעה בצבעי ידיים

מטרות: ♦ לתת לילד לחוש את תחושת הצבע על ידיו.

♦ שיפור תיאום עין – יד.

♦ עידוד יצירתיות.

אביזרים: צנצנת של צבע ידיים (צבע אחד), שולחן שעליו פרוסים עיתונים משומשים, כוס מים (כדי לדלל את הצבע), סמרטוט נקי ורטוב.

כדאי שמקום הפעילות יהיה קבוע ושהילד לא יקום ממקומו בלי שינקו לו את ידיו.

☞ אמהות רבות חוששות מפעילות זו בגלל הלכלוך ואי הסדר, לכן היא דורשת הרבה עדינות וזהירות, כדי להפחית את חששות האם ולגרום לה לרצות לחזור על הפעילות.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

זוהי פעילות שדורשת תשומת לב, הכנה וגבולות עבור הילד. עם זאת, זוהי פעילות נעימה ומלמדת עבורו, בה הוא מתנסה במגע עם חומר חדש. בנוסף, בגיל זה הוא מתחיל ללמוד גבולות. זוהי הזדמנות טובה להתחיל להקנות לילד את מושג הגבולות: "לא יורדים מהכסא בלי לנקות את הידיים, מורחים את הצבע רק על העיתונים..."

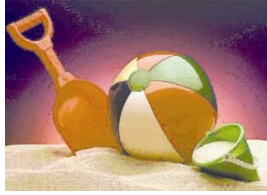
2) הדגמה

הכיני כמות קטנה של צבע. תני לילד להכניס את אצבעו לתוך הכוס. דברי עם הילד על תחושת הצבע שהוא חש. הניחי את אצבעו על העיתון והראי לו איך מורחים את הצבע. דברי איתו על כך: "איזה כיף הצבע האדום על היד... הנה יצא לך קו אדום על העיתון!..." אין להשאיר את צנצנת הצבע ליד הילד: בכל פעם קרבי אליו את הצנצנת כדי להכניס את האצבע והרחיקי ממנו. שוחחי עם האם על הפעילות. מה היו תגובות הילד וכיצד היא הרגישה. האם היא מרגישה בטוחה לחזור על פעילות זו לבד?

3) משימה לאם

אם היא חשה ביטחון ומעוניינת- לחזור על הפעילות מדי פעם ולשים לב לתגובות הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 5. פיתוח חוש המגע- משחק בחול

פיתוח ההבחנה בין תחושת חול יבש וחול רטוב.

אביזרים: דלי, כף, משפך, בקבוק מים.

מהלך הפעילות:

זוהי פעילות המתקיימת בהתאם למזג האוויר מכיוון שמתבצעת מחוץ לבית, כמו יציאה לגינה הציבורית או ישיבה בארגז החול.

1) שיחה עם האם

בארצות מוצא שונות, כמו למשל באתיופיה ילדים שיחקו הרבה עם האדמה: אדמה רטובה ליד נחל, חול יבש וכו'. פעילות זו עזרה לילדים לחוש בהבדלים בין חומרים וליהנות מהחומרים ומהמרקמים בסביבתם. בשחקם בחול ואדמה הם יכלו גם ליצור צורות שונות, לחפור, ללוש ועוד. המדריכה מוזמנת לעודד את האם להעלות זיכרונות באשר לצורת המשחק שהיא היתה משחקת בילדותה. אנו לא נכניס חול ובוץ לתוך הדירה, אלא כדי לשחק בהם נצטרך לצאת לגינה הציבורית או לחצר. ניתן לילד ללמוד תחושת מגע עם חומרים נוספים - חול ומים. אלו הם חומרים שילדים אוהבים לשחק בהם. אין לחשוש מלכלוך מכיוון שחומרים אלה לא משאירים כתמים על הבגדים. יתכן והילד ינסה להכניס את החול לפה - אין להיבהל מכך, הרחיקי את ידיו מהפה ובמשך המשחק הוא יתחיל להבין שהחול אינו נעים בפה ואין לאוכלו.

2) הדגמה

צאי עם האם וילדה לגינה הציבורית. שבו שלושתכם על החול שבארגז החול. הראי לילד את החול. תני לו לאסוף חול בידיו ולשחק בידיו עם החול. דברי עימו: "זה חול יבש, אתה משחק עם החול בארגז החול, איזה כיף לך...".

הראי לילד את בקבוק המים ושפכי מעט על ידיו- "אלו המים, נעים לשטוף את הידיים במים... הם קרים ונעימים...". שפכי מעט מים על החול ותני לילד לגעת בחול הרטוב. שחקו עם החול היבש והחול הרטוב בעזרת הכף והמשפך. המשיכי לדבר עם הילד על מה שאתם עושים- המשחק ברטוב וביבש. שתפי את האם לאורך כל הפעילות. עודדי אותה לגעת בחול ולדבר עם ילדה. שוחחי עימה על המשחקים שהיא שחקה בחוץ בילדותה.

3) משימה לאם

מבחינה בריאותית טוב לילד ואף מומלץ לצאת החוצה (כשמזג האוויר מאפשר זאת). צאי עם ילדך לגינה מספר פעמים בשבוע ושחקי עימו בחול. ספרי לילדייך על חוויות ילדותך בזמן משחק מחוץ לבית: במה שיחקת, עם מי, תכונות הסביבה המקומית, מה היתה הרגשתך בעת משחק בחוץ ועוד. במידה ומתאים לאם, היא תשחק עם ילדיה ממשחקי ילדותה.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. מוטוריקה ותנועה

ב. 1. פירוק והרכבת טבעות על מגדלון

מטרות: פיתוח שליטה בידיים והבנת המשימה של פירוק והרכבה.

אביזרים: מגדלון עם טבעות.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

פעילות זו מיועדת לעורר את סקרנותו של הילד אל מול צעצוע חדש המעורר בו רצון לגעת ולפרק. בשלב הראשון של המשחק לא נתייחס לגודל הטבעות אלא לתנועות ידיו וגופו של הילד בלבד. הגירוי הראשון הוא בהוצאת הטבעות מהמוט. פעילות זו תדרוש ממנו הנעת הגוף על מנת להגיע למוט, הושטת היד לטבעת, ריכוז ותאום בעזרת עיניו וידו לשם אחיזת הטבעת. צריך להראות את המשחק לילד על מנת לגרות אותו ולעודדו לנוע לכיוון המשחק.

2) הדגמה

הראי לילד את המגדלון ועודדי אותו לפירוקו בלבד. לזי את פעילותו במילים: "איזה משחק יפה. יש לנו מוט וטבעות. אתה אוהב להוציא את הטבעות, נכון?" חזרי והרכיבי לו מחדש כדי שיוכל לפרק פעמים רבות. מידי פעם עודדי אותו להלביש טבעת אחת על המוט, ללא התייחסות לגודל היחסי של הטבעת. שבחי אותו כשהוא מצליח: "איזה יופי, אתה הכנסת את הטבעת בתוך המוט! נמחא לך כפיים."

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על הפעילות ובקשי ממנה להמשיך לשחק באמצע השבוע. כאשר תזהה כי הילד רכש מיומנות בהלבשת הטבעת, עודדי אותה להוסיף לו טבעת שנייה ושלישית. בשלב זה אין צורך להתייחס להרכבה לפי הגודל היחסי של הטבעות.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 2. מרוץ מכשולים

מטרה: עידוד תנועות גדולות (רגליים).

אביזרים: קופסת קרטון גדולה שאפשר לפתוח אותה בצדדים, כריות גדולות, כסא, שולחן קטן.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

כדי לעודד את הילד להשתמש ברגליו ולהניע אותן, נארגן מעין מסלול מכשולים. מסלול זה יגרום לילד להניע את רגליו בצורות שונות ממה שהוא מניע אותן ביום-יום. הפעילות מקדמת התבוננות בעצמים, תיכנון דרך וקבלת החלטה לגבי הדרך הטובה ביותר לעבור. ארגני את המסלול יחד עם האם: שימי את הקופסא הגדולה פתוחה כמו מנהרה, אחריה הניחי כיסא וכריות ושולחן נמוך/שרפרף.

2) הדגמה

הניחי מכשול אחד בינך ובין הילד, כך שכשהוא עובר אותו- הוא יגיע אליך. עודדי אותו לנוע לקראתך ולעבור את המכשול. יתכן ובהתחלה הוא לא ירצה לעבור את המכשול ויגיע אליך מהצד השני או שיזיז את המכשול חזרי על הפעולה מספר פעמים עד שינסה ויצליח. עודדי אותו כאשר הוא מצליח לעבור את המכשול הראשון. בהדרגתיות, הוסיפי עצמים נוספים בדרך אליך. למשל: לעבור ב"מנהרה" של הקופסה, לטפס על הכרית, לזחול מתחת לכסא וכו'.

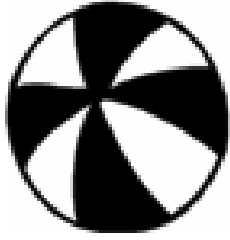
אל תשכחי לדבר הרבה עם הילד במשך הפעילות: "יופי! עלית על הכרית!", "עכשיו אתה זוחל סביב השולחן", "איזה כיף! נכנסת למנהרה! יופי, יצאת מהמנהרה!".

3) משימה לאם

פעילות זו תפתח אצל הילד את הצורך והרצון לזחול, לטפס, לעלות וכו'. לפיכך, אין צורך לתכנן מסלול מכשולים בכל פעם, כי בדרך כלל יזום פעילות זו בעצמו. ניתן לתת לילד בכל פעם אביזר אחר לטפס עליו או לזחול תחתיו.

! יש להשגיח על הילד בפעילויות אלה ובכל מקרה לא להשאיר אותו בסביבה שאינה בטוחה.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 3. משחק כדור

מטרה: פיתוח מיומנות אחיזה בשתי ידיים, זריקה וגלגול.

אביזרים: כדור בינוני.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

ילדים אוהבים לשחק בכדור. לשם משחק ראשוני בכדור צריך שניים - הילד ואדם נוסף. שאלי את האם - מה אפשר לעשות עם כדור? ניתן להיזכר עימה במשחקי ילדות שהיא מכירה. עם כדור ניתן למשל: לזרוק למטרה מסוימת (אל עבר קיר, לתוך קופסא וכו'), למסור הכדור לאדם אחר (הדגשת ההבדל בין תנועת נתינת הכדור ובין מסירתו), גלגול הכדור על הרצפה אל עבר אדם אחר, כדרור וכו'.
הראי לאם את תנועות הידיים בכל אחת מהפעולות הנ"ל.

2) הדגמה

שחקו שלושתכם מסירות עם הילד בזריקה ובגלגול.
לוו את המשחק בדיבור עם הילד: "איפה הכדור? למי אתה זורק את הכדור? אימא מגלגלת את הכדור לרחל!".

3) משימה לאם

שחקי בכדור עם הילד שלוש פעמים בשבוע למשך כחמש דקות לפחות.
שימי לב לתנועות הידיים של ילדך. שתפי את המדריכה בשבוע הבא בחוויותיך עימו.
כאמור, זוהי הזדמנות לשוחח עם האם על סוגי משחקים שונים שהיא נהגה לשחק בילדותה. האם היא זוכרת את תחושותיה בזמן המשחק? איזה משחק אהבה במיוחד? האם היה לה ולחבריה כדור? ואם לא, האם הם יצרו כדור על מנת לשחק? במה כן שיחקו? עודדי את האם לספר חוויות אלה לילדיה ואף להדגים.

הערות/ רעיונות נוספים

ב.4. משיכה ודחיפה של רכב

מטרות: ♦ פיתוח שרירים.

♦ שיפור תיאום עין-יד.

אביזרים: צעצוע של כלי רכב: מכונית/משאית/עגלה גדולה.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

בכל משחק הילד לומד ומרחיב את רפרטואר התנועות שלו. הנעת חפצים שונים דורשת תנועות מסוימות השונות זו מזו. בפעילות זו הילד ילמד להניע מכוניות באמצעות תנועה אורכית של היד. הראי לאם את התנועה הדרושה לשם הנעת מכונית ואת ההבדל בינה ובין תנועת זריקת הכדור.

(2) הדגמה

שבו שלושתכם על הרצפה. הראי לילד כיצד מסייעים את המכונית ותני לו להתנסות. אחרי שיתרגל להסעת המכונית על הרצפה, ניתן לקשור חבל למכונית ולהסיעה בעזרת החבל. כאן מדובר בתנועה מעט שונה - יש לשים את החבל ביד הילד ולהסיע את המכונית ביחד, עד שהוא תופס איך לעשות זאת לבד.

(3) משימה לאם

אם תמשיכו לתרגל ביחד את תנועות הסעת המכונית, הילד ילמד להניע אותה לבד. שימי לב לתנועות הידיים של ילדך. שתפי את המדריכה בשבוע הבא בחוויותיך עימו. גם פעילות זו היא הזדמנות לפיתוח שיחה על צעצועי ילדות ומשחקי ילדות בהם שיחקה האם, או שהיו בסביבת ילדותה. מתוך תהליך ההיזכרות והסיפור ניתן לדבר על הדומה והשונה בין משחקי ילדותה למשחקים אליהם נחשפים ילדיה.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 5. משחק קוביות

מטרה: פיתוח מיומנויות ידיים.

פיתוח הבנה ותכנון פעולה.

אביזרים: קוביות גדולות (לפחות 3 ס"מ).

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

משחק קוביות הוא משחק בנייה. כמו שבונים בית עם לבנים שונות - נבנה מבנים שונים עם קוביות בצורות וגדלים שונים. כדי לבנות בית אמיתי צריך הרבה הכנות: מדידות, תכנון, חומרים, איזון שיווי משקל, ריכוז. אותן הכנות צריך לעשות ילד שמתעסק בבנייה בקוביות. בהתחלה, קרוב לודאי הוא לא יבין מה עושים עם הקוביות, לכן נבנה בשבילו מבנים וצורות שונות (בית, גשר, מגדל וכו'), וכאשר יתפוס את עקרון הבנייה ניתן לו להתנסות בעצמו.

2) הדגמה

בני מבנים שונים עם הקוביות (חומה, מגדל, רכבת), תוך כדי דיבור והסבר מה אנו עושים: "אני שמה קובייה על קובייה ובונה מגדל", "המשולש הזה יהיה גג לבית". כשמסיימים לבנות אפשר לתת לילד להרוס את מה שבנינו, הוא ייהנה מכך מאוד. חיזרו על פעילות זו מספר פעמים. כשהילד תופס את פעולת ערימת הקוביות לכדי מבנה, נותנים לו לערום בעצמו קובייה אחת על קובייה נוספת. יתכן שיצליח לערום גם קובייה שלישית. אם לא- יעשה זאת בפעם הבאה. לבסוף, הכינו ביחד רכבת מקוביות (אחת אחרי השניה), דחפי אותן קדימה בעדינות ועשי רעש של רכבת (צפירת הצופר ושקשוק הקרונות על המסילה). אמרי לו "הנה באה הרכבת!", "בואי רכבת ארוכה!", או שירי שיר על רכבת. חזרי בשבוע הבא על אותה הפעילות עד שהילד ילמד לערום את הקוביות.

3) משימה לאם

חזרי על הפעילות. ניתן לשכלל אותה מפעם לפעם, בהתאם לקצב התקדמות הילד. אחרי המשחק אספו יחדיו את כל הקוביות ואחסנו אותן במקום קבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה - ילד

ג. 1. "איפה העיניים שלי? - איפה העיניים שלך?"

מטרה: הכרת עצמי.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

חשוב לילד לשחק עם האם במשחק מילולי המהווה מעין שיחה ביניהם. משחק זה מתקיים ללא אביזרים על מנת שהקשר בין האם לילדה יהיה ישיר. כך הילד לומד את הדרך בה מתייחסים לאנשים אחרים הדומים לו, אך שהם לא "הוא עצמו".

בפעילות זו נלמד אותו להכיר את אברי גופו ולזהות אותם אצל האם. יתכן ובהתחלה הילד יתקשה להראות לנו את העיניים, הפה או השיניים שלו, כי הוא לא רואה את עצמו. נכוון אותו לחוש את עצמו דרך נגיעות שלו בפניו.

2) הדגמה

◇ הושיבי את ילדך על בירכיך, נשקי אותו, חבקי אותו ושאלי אותו: "איפה העין שלי"? אם הוא לא מצביע על עיניך קחי את אצבעו, שימי אותה סמוך לעיניך ואמרי: "עין"! חזרי כמה פעמים על פעולה זו.

◇ אחרי שהילד מצביע על עיניך שאלי "איפה העין שלך?" אם הוא יתקשה להראות לך את חלקי פניו, שימי את אצבעו בעדינות על עינו, ואמרי: "העין של טל".

עשי כך גם בחלקים אחרים של פניו. אחר כך שאלי אותו: "איפה העיניים של טל?" או: "הראה לי את האף שלך, איפה האף של טל?"

3) משימה לאם

שאלי את האם אם היא מכירה שירים או משחקים בשפה שלה המתייחסים לגופו של הילד, (כמו: "ידיים למעלה על הראש", "סבתא בישלה דיסה"). עודדי אותה לשחק ולשיר איתו בשפתה היום-יומית. הדגישי שהמטרה היא לא רק הכרת מילים ואברי גוף, אלא הזדמנות לילד "לדבר" איתה.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 2. שלי - שלך

מטרות: ♦ הפרדה ביני לאחרים.

אביזרים: כדור, בובה, צלחת פלסטיק קטנה, קובייה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בגיל שנה פעוטות בטוחים שהכול שייך להם, החל באימא שנתפסת רק כשלהם והמשך בחפצים שונים. בחודשים הראשונים לחייו התינוק חש חלק מגוף האם ולכן אינו אוהב לחלוק, בטח שלא באימו. הוא ילמד זאת לאט ובהדרגה.

שוחחי עם האם על התנהגות הילד בבית עם בני משפחה. אם היא מספרת על גילויי קינאה או אלימות כלפי אחיו הסבירי שזו התנהגות טבעית. יש ללמד אותו: "מה שלי ומה שלך" וכיצד להתחלק. הדגישי בפני האם את החשיבות הרבה של למידת ה"לתת ולקבל" כחלק מהחינוך החברתי והלמידה לחיות עם אנשים נוספים.

2) הדגמה

♦ שבי עם הילד על הרצפה, תני לו בובה ואמרי: "זו הבובה של אבי". קחי כדור ביד ואמרי: "זה הכדור שלי". חזרי על דבריך: "זה הכדור שלי וזו הבובה שלך". לזו את הדברים בתנועות, הבעות פנים ואף במשימות כמו: הצבע מה שלי ומה שלך.

♦ הציעי לו את הכדור: "הנה, אני נותנת לך את הכדור שלי". "תן לי את הבובה שלך, בבקשה". "תודה! נתת לי את הבובה!". אם הילד מסרב לתת את הבובה, חזרי על דבריך עד שיייתן.

♦ המשיכי את המשחק עם האביזרים הנוספים שהכנת.

3) משימה לאם

במשך היום הדגישי בתוך שיחה עם הילד דברים שהם שלו ודברים שהם שלך או של בני משפחה אחרים. למשל: "זוהי השמלה שלי, אלה המכנסיים שלך". "תן לי את הכוס שלי". "תן את הכדור לאחותך והיא תיתן לך את החוברת צביעה".

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 3. כן ולא

מטרה: פיתוח היכרות של המושגים "כן" ו"לא".

ביטוי המושגים באופן מילולי או בתנועות הגוף.

אביזרים: קופסא קטנה, צעצועים שיכולים להיכנס לתוך הקופסא (כמו: מכונית, קובייה, בובה וכו')

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בכל משפחה ישנם תמיד דברים אשר מותרים ואסורים לילדי המשפחה. גם בארץ המוצא היו חוקים בתוך המשפחה. שוחחו יחד על משמעות נושא הגבולות והמשמעת ועל הדרך להבין זאת. ניתן לשוחח למשל על מה שהיה מותר ואסור בארץ מוצאה ובמשפחה של האם. איך ידעו מה מותר ומה אסור לעשות? מה היה מותר ומה אסור? איך היא הרגישה עם זה? מה היא חושבת על זה היום? וכו'
המושגים והמילים "כן" ו"לא" הן המילים הראשונות המאפשרות הבנת חוקי החברה. כשמבינים את משמעותן אפשר להגיע להבנת המשמעות של מותר ואסור. באמצעות משחקים מסוימים נוכל ללמד את ילדך מושגים אלה. בשלב הראשון, הבנה בלבד של המושגים מהווה הישג חשוב. אם הוא לא מצליח לבטא באופן מילולי, יש להמשיך בימים הבאים את המשחק בלי ללחוץ על הילד.

2) הדגמה

הכניסי לתוך קופסא צעצועים: בובה, כלב, מכונית, כדור וכו'. הוציאי בובה ואמרי לו: "זו בובה?" עני במקומו עם הנעת הראש והגידי "כן, זו בובה." הוציאי כדור ושאלי: "זו בובה?" עני במקומו: "לא! זו לא בובה." הדגימי את ה"לא" עם הראש והאצבע. המשיכי והוציאי מכונית: "זו מכונית?" חכי לתגובתו המילולית או הגופנית. בכל פעם חזרי אחריו והדגישי את התשובה הנכונה: "כן, זו המכונית!"
הוסיפי פעילויות: העמידי את הבובה על רגליה ושאלי: "הבובה ישנה?" "לא, הבובה לא ישנה, הבובה עומדת." המשיכי עם "כן" ו"לא" במשפטים שונים.
בקשי מהאם להתנסות. חפשו יחד פעילויות ושאלות שונות: "האם סגרתי את הדלת?" - "לא, אני לא סגרתי את הדלת. אני פתחתי אותה." "האם אני אוכלת עוגיה? לא, אני לא אוכלת עוגיה."

3) משימה לאם

לחזור על המשחק במשך השבוע עם חפצים או פעילויות שונות הדורשות תשובה חיובית או שלילית.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 4. שיתוף רגשי

מטרה: לעודד את הילד לחלוק עם המבוגר את הנאתו.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

מגיל שנה ילדים מתחילים להצביע על דברים מוכרים להם. לפעמים הם מסתובבים בבית עם חיוך רחב, כאשר כדור בידיהם ואומרים: "דה...דה". הם רוצים להסב את תשומת ליבה של אימם לכדור וגם לחלוק עימה את הנאתם. ילדים מתנהגים כך רק עם הוריהם או דמויות מוכרות אשר הם רגילים להתקשר עימן. אנו ננסה לתת הזדמנות לילד לחלוק איתנו רגשות של הנאה.

2) הדגמה

◇ קחי את הילד בידייך והתקרבי לחלון. הראי לו את המכוניות העוברות ברחוב. אמרי: "כמה מכוניות... תר...תר...". מחאי כפיים ועודדי אותו למחוא כפיים יחד איתך.

◇ הושיבי אותו והגישי לו ספרון קשיח. תני לו לעבור לבד על הדפים. כל פעם שהוא מצביע על תמונה מסוימת ומשמיע קול מתלהב השתפי עימו בשמחתו על ידי קריאות: "כן! הילדה משחקת בכדור", או "הנה כסא כחול!".

3) משימה לאם

חפשי ביתר תשומת לב תגובות של הילד לדברים שהוא עושה או רואה. כאשר את קולטת אותו מתלהב או צוחק - צחקי עימו והשמיעי קריאות התלהבות. שימי לב לתגובות ילדך כאשר את עושה זאת וספרי על כך בפגישה הבאה.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 5. השפעת רמזים בלתי-מילוליים על התנהגות הילד

מטרה: הגברת מודעות האם להשפעת הבעות פניה או קולה על התנהגות הילד.

אביזרים: 3-4 תמונות גדולות, מודבקות על בריסטול ומכוסות היטב בניילון.

התמונות מתארות מצבים שונים:

- ◇ כלב קטן איבד את דרכו ביער, אבל פתאום אימו מוצאת אותו.
- ◇ ילד בוכה ומסרב ללכת לגן. הגננת מתקרבת, מנשקת. האב מחייך ומעודד, והילד נפרד בקלות.
- ◇ חתולים קטנים מייללים כי הם רעבים. אימא מאכילה אותם. כולם שמחים.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

החיוך, הצחוק הקול של ההורים משפיעים על התנהגותו של הילד. ילד בן שנה הרואה מבוגרים בוכים, כועסים, צועקים - מפחד מאוד, אינו יודע מה לעשות ולכן מחקה את התנהגותם, כאילו קיבל הוראות לצעוק, לבכות או לפחד.

כאשר הילד לומד פעילות חדשה, כמו הליכה, אסור לנו להראות סמני חשש, אלא יש ללוות את מאמציו בארשת פנים שמחה. חיוכה של האם מעודד את הילד להתמודד עם מצב לא ברור או קצת מפחיד. תגובה מרגיעה חשובה מאוד מפני שאם יחוש חוסר ביטחון הוא עלול לפחד מדי ולא להתנסות בפעולה. נציג לילד תמונות וסיפורים על בעלי חיים או ילדים, לפעמים עצובים או מפחידים, אך עם סוף טוב ושמח. באמצעות סיפורים אלה ננסה להגביר את אמונו של הילד במבוגר.

(2) הדגמה

◇ הושיבי את הילד על בירכיך וקחי תמונה אחת. הסבירי: "הכלב לבד ביער... איפה אבא? איפה אימא? הוא מפחד לבד... הוא בוכה". תוך כדי דבריך שימי לב להבעת הפנים של הילד המזדהה עם הכלב. חייכי ואמרי: "אל תבכה כלב, אל תבכה, אימא תבוא לעזור לך!". הראי את התמונה השנייה בה האם מוצאת את הכלב הקטן. צחקו יחד ומחאו כפיים. המשיכי באותה צורה עם התמונות האחרות.

◇ שאלי את האם מה היא חושבת על הפעילות. שוחחו ביניכן על משמעות הפעילות לילד.

(3) משימה לאם

השאירי לאם תמונה ובקשי ממנה להדביקה על בריסטול ולספר לילד בשפתה את המשתמע מהתמונה.

הערות/ רעיונות נוספים

תקופה רביעית- משנה וחצי עד שלוש

מערכי התקופה הרביעית

תחום קוגניטיבי	מוטוריקה ותנועה	אינטראקציה רגשית
1. סידור טבעות על מוט	1. שרבוט- צעד ראשון לקראת ציור	1. משחק עם בובות
2. משחק כוסות	2. משחקי חישוק	2. עזרה בבית
3. זיהוי והתאמת תמונות	3. הליכות מצחיקות	3. ציור דמותו של הילד
4. מיון צבעים	4. משחקי תנועה	4. משחקי "כאילו"- החלפת תפקידים
5. משחק קוביות	5. קליעת כדור לתוך מיכל	5. הכנת מיץ תפוזים

הקדמה

עד כה הילד אסף מידע באמצעות חושיו, אך לא היה מסוגל להבין מושגים מופשטים. בתקופה זו הילד נכנס לשלב השני של התפתחותו לפי פיאז'ה, שהוא השלב הקדם-מושגי. בשלב זה הוא עוד לא מסוגל להבין מושגים מופשטים אבל מוכן לרכוש את הכלים המאפשרים את הבנתם. לדוגמה, לפני גיל 3, לא נלמד זיהוי צבעים שונים. אבל נתרגל הבחנה בין הצבעים (כל החרוזים הכחולים לכוס הכחולה והאדומים לכוס האדומה). ביצוע ההבחנה הוא השלב המקדים לזיהוי שמות הצבעים. לפני גיל 3 הילד אינו מסוגל להסיק מסקנות מופשטות. הוא יכול לענות על השאלה: "מה עושה הכלב? הכלב נובח". הוא אינו יכול להסיק כי חיה שיש לה ארבע רגלים והיא נובחת - היא כלב. בסוף תקופה זו (גיל שלוש), הילד נהיה ילד גדול. השליטה בגופו מתפתחת מאוד, הוא מתחיל לזהות רגשות אצל אחרים וגם מסוגל להתאפק ברגשותיו. לפעילויות המוצעות בפרק חשיבות רבה להתפתחות זו. לדוגמה, משחק החלפת תפקידים באמצעות בובות מעניק יכולת זיהוי ושיתוף ברגשות. בתקופה זו נתרכז בתהליך ההתפתחות הרגשית של הילד. זהו צורך שלרוב אינו בולט בעיני ההורים והם נוטים להתרכז בפיתוח קוגניטיבי.

ה"עצמי"

אחת התופעות המשפיעות באופן ישיר על עתידו של הילד היא הבניית ה"עצמי" שלו. בין גיל שנתיים לשלוש רוב הילדים מתחילים לחשוב על עצמם כבעלי תכונות אישיות. לא כולם חושבים על עצמם בדיוק באותה הדרך. ילדה יכולה לחשוב: "אני ילדה יפה" או "אני לא יפה". "אני המנצח" או "אני מפסיד תמיד". כל ילד מפתח לו ראייה מסוימת של ה"עצמי" המבוסס על התנסויות שונות עם הזולת. לדוגמה, ילדה שיצאה מהבית משוכנעת שהיא לובשת את השמלה הכי יפה, אולם חוזרת בבכי מהגן: "אימא, אני לא רוצה עוד את השמלה הזו!". בדרך כלל, ילדים המקבלים בבית חום אהבה ועידוד, נוטים לחשוב על

אחד הכלים שבידי ההורים ליצירת מחשבות חיוביות של ילדיהם על עצמם הוא מתן חיזוקים לכל מעשה של הילד. לדוגמה, הילד לא סידר את הצעצועים. תגובת האם: "אני חושבת ששכחת לסדר את הצעצועים. אתמול סידרת כל כך יפה, ואני כל כך שמחה שיש לי ילד שיודע לסדר כל כך טוב!". אפשר לדמיין הערכה עצמית כמו בגד על גוף הילד- בגד הנתפר מחלקים רבים. בגיל צעיר החלקים רכים ונעימים. ככל שההתייחסות לילד נעשה שלילית - החלקים הופכים למחוספסים. ילד שכולו מחוספס הוא אלים, נוטה לבכי, וחסר מוטיבציה. עלינו, ההורים, לשמור על הבגד הרך והנעים שלו. חיזוקים ועידוד הם רצף של תחושות וחויות הקשורות זו בזו, ונובעות זו מזו, המוטמעות בתוך העולם הפנימי של הילד.

תהליך של הבניית העצמי דומה לתהליך של יצירת מעגל פנימי המתחיל מנקודה אחת ואין לו סוף: הוא צומח מהעידוד וחוזר אל העידוד. ילד שמרגיש את עצמו מעודד, ("אתמול סידרת כל כך יפה!") יוצר כוח פנימי להתנסות, לקבל אחריות למעשה. העידוד מעורר בילד מוטיבציה לאמת את הערכה החיובית של ההורה או הסביבה, ומתמודד עם מטלות שלא היה מתמודד לולא העידוד. ההצלחות מעוררות יוזמה ובעקבותיה הביטחון העצמי של הילד גדל והוא מרגיש שייך, רצוי ומוצלח בחברה הסובבת אותו.

להלן דוגמאות של מילות עידוד לילדים: כל הכבוד! נהדר! איך עשית את זה? הצלחת! נפלא! ידעתי שאתה יכול! אני גאה בך! אתה ממש מתקדם, תמשיך לנסות, לא רע, אני אוהב(ת) אותך!

א. התחום הקוגניטיבי

א. 1. סידור טבעות על מוט

גיל: שנה וחצי-שנתיים

מטרות: ♦ פיתוח תיאום עין-יד.

♦ למידת גדלים שונים.

אביזרים: משחק קנוי של טבעות.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

הסבירי לאם מה זה "תיאום עין-יד": הילד רואה דברים המעוררים אצלו את הרצון להפעיל אותם. נוצר קשר בין העיניים והושטת היד כדי להשיג את מבוקשו. כלומר, המוח מגלה על ידי העין ואילו היד משרתת את רצונו בהשגת החפץ.

היום נשחק בטבעות בגדלים שונים, על מנת שהילד ילמד לזהות את הגדלים ולהתאים את פעולותיו. בשלב הראשון נלמד אותו להכניס על המוט רק את הטבעת הגדולה ביותר והקטנה ביותר. בשלב הבא (כשהילד כבר יודע לבצע טוב את השלב הראשון), נלמד אותו להכניס את כל הגדלים לפי הסדר. שוחחו ביניכן: האם הדבר מזכיר לאם משחקי ילדות מארץ המוצא? האם היו משחקים קנויים דומים? או האם יצרו במשפחתם משחקים מעץ או מחומרים אחרים? האם הילדים שיחקו עם חפצים וחלקים שמצאו בסביבה?

2) הדגמה

שבי עם הילד על השטיח/רצפה. בחנו את המשחק ביחד, אמרי: "הנה טבעות - אחת גדולה ואחת קטנה. אני מוציאה את הטבעת הקטנה ואחר כך את הגדולה". "עכשיו נחזיר את הטבעת הגדולה ואחריה את הקטנה". "עכשיו אתה תנסה בעצמך! יופי, הצלחת להוציא את הטבעת הגדולה!". עזרי לו להכניס את הטבעת חזרה. תני לילד להתנסות לבד ואם יתקשה - עזרי לו ועודדי אותו על עבודתו הטובה.

3) משימה לאם

השאילי את המשחק לאם עד שהילד יבין את סדר הכנסת הטבעות על המוט. בקשי ממנה לחזור על המשחק עם הילד כ-3-4 פעמים בשבוע. בדקי איתה האם יש לה בבית בקבוקי פלסטיק ופקקים שונים לסגירתם על מנת ליצור משחק נוסף באותו עיקרון.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 2. משחק כוסות

גיל: שנה וחצי עד שנתיים

מטרות: ♦ הבנת המושג "גודל".

♦ הבחנה בין גדלים שונים.

♦ פיתוח מיומנות תיאום עין-יד.

אביזרים: כוסות פלסטיק בגדלים מדורגים (קטן, בינוני, גדול), גביעי יוגורט/מעדן חלב ריקים ושטופים שאפשר להכניסם זה אל תוך זה, קוביות קטנות (לא קטנות מדי).

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

נשחק משחק אשר דורש תיאום עין-יד וגם בחירה והשוואה בין גדול וקטן. בשלב הראשון הילד ישחק באופן חופשי עם הגביעים והכוסות. בשלב הבא, נעבוד על ההבנה של ההבדל בין "קטן" ו"גדול". יתכן והילד לא יצליח לסדר את הכוסות לפי גודלם כבר בפעילות הראשונה. יש לחזור על הפעילות, תוך כדי עידודו, עד שיצליח. שוחחי עם האם על זיכרונותיה ילדותה לגבי משחקים דומים מילדותה בארץ המוצא.

2) הדגמה

♦ שלב א': שבי עם הילד על הרצפה/שטיח. תני לו לשחק עם הגביעים: לחוש אותם, למלא בקוביות, להכניס אותם אחד אל תוך השני וכו'.

♦ שלב ב': תני לו את הכוסות על מנת שיחוש אותן, ימדוד אותן על ידי הכנסת הקוביות פנימה, יסדר אחת על יד השניה, יכניס אחת בתוך השניה. הדגישי לו תוך כדי המשחק שאי אפשר להכניס את הכוס הגדולה לתוך הקטנה.

♦ שלב ג': הראי לילד איך את מכניסה את הכוסות אחת אל תוך השניה, לפי סדר הגודל. ספרי לו מה את עושה: תמיד הקטן נכנס אל תוך הגדול.

תני לאם להתנסות ולשחק עימו - להגיש תחילה רק שתי כוסות, ובכל פעם הוסיפו כוס נוספת.

3) משימה לאם

חזרי על המשחק 2-3 פעמים בשבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 3. זיהוי והתאמת תמונות

גיל: שנתיים

מטרות: ♦ פיתוח לשוני.

♦ פיתוח יכולת ההתאמה בין תמונות דומות.

אביזרים: אוסף של זוגות תמונות זהות, (למשל- זוג כלבים זהים, זוג תפוזים, זוג פרחים), או משחק לוטו קנוי (לשים לב שזה יהיה משחק פשוט ללא תמונות רבות).

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

במשחק זה נלמד את הילד להתאים שתי תמונות זהות.

שאלו- איזו תכונה משחק זה מפתח לדעתך?

התשובה: זיכרון, אוצר מילים והבחנה בין דומה לשונה.

תחילה נשחק עם 2 זוגות תמונות, כדי להקל על הילד. הראי לה את התמונות וכיצד מתאימים אותם. למשל: 2 כלבים ו-2 תפוחים.

2) הדגמה

הראי לילד את ארבעת התמונות. דברי איתו עליהם- תנו להם שם ("זה כלב, זה תפוח"). ערבבי את התמונות והוציאי תמונה אחת מתוך הארבע. בקשי מהילד לחפש את התמונה הזאת בין שאר התמונות. שבחי אותו על הצלחתו וחזרו על המשחק.

בכל פעם שהילד מצליח - גווני את זוגות התמונות על ידי הוספה של זוג אחר.

תני לאם להתנסות איתו והשאיילי לה את הקלפים למשך השבוע.

3) משימה לאם

חזרי על המשחק 2-3 פעמים בשבוע.

הערות/ רעיונות נוספים

א. 4. מיון צבעים

גיל: שנתיים וחצי

מטרות: ♦ פיתוח זיכרון.

♦ פיתוח הבחנה בין צבעים שונים.

אביזרים: ארבעה מגשים בצבעים שונים: כחול, אדום, ירוק, צהוב, (ניתן להכין מגשים על ידי הדבקת ניר צבעוני על צלחת חד פעמית).
קוביות קטנות, כפתורים, אטבי כביסה בעלי צבעים מתאימים לצבע של הצלחות.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

מיון הוא איסוף חפצים בעלי אותן התכונות של גודל, כמות, צבע וכיוצא בכך. זו אחת הפעילויות המרכזיות שעוזרות לילד ללמוד את שמותיהם של צבעים (כחול, אדום וכו'), גדלים (קטן/גדול) וכמויות (הרבה/מעט).

2) הדגמה

שבי עם הילד ליד שולחן. הגישי לו את המגשים. הדריכי אותו בהתחלה כיצד למיין כפתורים, קוביות או אטבים על פי צבע המגש: "איפה הכפתור האדום? יפה, הנה הכפתור האדום". "איפה המגש האדום? יופי, הנה המגש האדום." "שים את הכפתור האדום על מגש אדום. יפה, שמת את הכפתור האדום על המגש האדום." "עכשיו תשים את כל הכפתורים האדומים על המגש האדום".
שבחי אותו כאשר הוא מצליח.

בהמשך, כאשר הילד תפס את העיקרון של המיון, תני לו להתנסות לבד.
אם הילד מתקשה התחילי עם מגש אחד וכל פעם שהוא מצליח הגישי לו עוד מגש.
תני לאם להתנסות.

3) משימה לאם

בקשי מהאם להשלים במשך השבוע את הכרת הצבעים:
במשך הארוחה: "מה הצבע של העגבנייה? הגזר?", הראי לו משהו אדום בצלחת שלך.
"החולצה שלך כחולה ... מה עוד כחול בבגדים שלך?". "מה יש בחדר שהוא בצבע צהוב?".

הערות/ רעיונות נוספים

א. 5. משחק קוביות

גיל: שנתיים וחצי

מטרות: ♦ פיתוח התיאום בין יד - עין.

♦ שליטה בבנייה המפתחת יוזמה, עצמאות ודמיון.

אביזרים: סט של קוביות רבות בצבעים וגדלים שונים.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

המשחק בקוביות מאפשר לילד ליצור צורות על פי רצונו ודמיונו. עם קוביות אפשר לבנות בית, רכבת, מגדל, חומה ועוד. הוא לומד למדוד ולהתאים את הקוביות כדי שהמבנה לא ייפול. משחק הקוביות הוא לטווח ארוך, שהרי ניתן להמשיך עימו עד גיל בוגר יותר, כי כל פעם הילד משפר ומשכלל את בנייתו. הסבירי לאם שבמשחק הקוביות עצם פעילות הבנייה חשובה לילד יותר מאשר התוצר הסופי, לפיכך אין צורך לשמור מבנה שבנה כאשר הוא לא מעוניין בו. בנוסף, אין להתערב בעבודתו עם הקוביות. תני לו לבנות ולהרוס כרצונו, בתנאי שאיננו מכה אחרים בקוביות או זורק אותן.

2) הדגמה

תני לילד לשחק בקוביות. עודדי אותו לבנות מגדלים, חומות, רכבות, או מבנים אחרים שמעניינים אותו. התענייני בעבודותיו, אך אל תתערבי בהן: "מה בנית?", "אני אוהבת את הבית שבנית... כמה אתה משקיע!" תני לו להרוס או לבנות כרצונו ולספר לך על מה שהוא בונה באווירה מאפשרת. חשוב מאוד להציב גבולות למשחק: קובייה איננה כדור, לא זורקים או מכים בה. כשהמשחק נמאס לו, יש לאסוף את כל הקוביות וביחד הניחו אותן במקום קבוע.

3) משימה לאם

ניתן לתת לילד לשחק כל פעם שהוא מבקש, או כשרואה שאין לו מה לעשות. הקפידו להתעניין בעבודת הילד ובבחירותיו. שימי לב, יש לשמור על חוקי המשחק כפי שהוסבר, כאשר המשחק באישורך ובהשגחתך.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. מוטוריקה ותנועה

ב. 1. שרבוט - צעד ראשון לקראת ציור

גיל: שנה וחצי עד שנתיים.

מטרות: ♦ הפעלת הזרוע כולה.

♦ הנאת הילד מיצירתו.

אביזרים: צבעים בלתי רעילים - רצוי צבעי גיר - שמן עבים בגוונים חזקים, גיליונות נייר חלקים וגדולים ונייר הדבקה שקוף (סלוטייפ).

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

בגיל זה הילד אינו יכול לצייר ציורים קונקרטיים כמו חפצים, בעלי חיים, בני אדם, וגם אינו יכול לצבוע בתוך מסגרות. אם ניתן לו כלים לציור (נייר, צבעים וכו'), הוא ישתמש בהם לשרבוט, אשר יהווה את הצעד הראשון לקראת ציור.

שימו לב יחד לתנועת הזרוע בזמן השרבוט. הדגישי חשיבות הפעילות בתחום התנועה: כאשר הילד מניע את ידיו עם הצבע הוא מבצע תנועות מהכתף, דרך הזרוע ועד כף היד והאצבעות. בנוסף זוהי פעילות מהנה, המפתחת יצירתיות. שוחחי עם האם על היחס שלה לציור. האם היא אהבה לצייר כילדה? מה אהבה בתהליך זה? האם אוהבת כעת? האם אוהבת להתבונן בציורים?

2) הדגמה

בעזרת הסלוטייפ הדביקי גיליון נייר גדול (יכול להיות נייר פשוט או נייר עיתון) לחלק מהשולחן או על הרצפה ותני לילד צבע אחד. עודדי אותו לשרבט ("לקשקש") באופן חופשי. התייחסי בכבוד לעבודתו ואל תשאלי אותו מה הוא מצייר. אמרי למשל: "יופי! איזה קו ארוך ציירת! כל כך הרבה נקודות ביחד!" תני לו לעבוד לבד כמה זמן שירצה.

מדי פעם, כאשר את רואה שגילה צורה חדשה, חקי את אותה הצורה והסבירי: "ציירת קו כזה!" עודדי אותו לחזור ולצייר אותה צורה שנית, אבל אם בינתיים עניינו נדד לדברים אחרים, אל תתעקשי שימשיך. אל תנסה להשפיע על בחירת היד איתה הוא מחזיק את הצבעים. הוא יכול להחליף בחופשיות בין שתי ידיו.

3) משימה לאם

הציעי לאם להושיב את הילד מידי פעם לפעילות שרבוט. הדגישי את החשיבות של הכנת מקום המיועד לשם כך, חשיבות נוכחותה הפעילה על יד הילד והצורך לאסוף את כל הציוד לאחר הפעילות.

הערות/ רעיונות נוספים

ב.2. משחקי חישוק

גיל: שנה וחצי עד שנתיים.

מטרה: שליטה בגוף.

אביזרים: חישוק פלסטי בגודל בינוני: קוטר 45 ס"מ בערך.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

ככל שגופו של הילד מתפתח, הוא מתחיל להרגיש את השליטה בגופו. לפעמים הוא יוזם לבד פעילויות בעזרת תנועות גדולות של רגליו וכפותיו. הצלחות בתחום זה מגבירות את הביטחון העצמי ואת ההכרה שלו לגבי יכולותיו הרבות. לפיכך, יש לתת לילד הזדמנות ליזום בעצמו את הפעילות על מנת שיוכל להתנסות בהפעלת גופו ובשליטה בו.

2) הדגמה

הגישי לילד חישוק והניחי לו לשחק בו כרצונו. כאשר התנסה במשחק עם החישוק ולאחר שיזם רעיונות משלו, הראי לו תנועות אחרות: להשחיל את החישוק על זרועו, לגלגל אותו, להעבירו מעל לראשו, להעביר דרכו את הידיים ולתת לו לצנח עד הרגליים, לקלוע לתוכו כדור רך ולקפוץ פנימה והחוצה. שתפי את האם במשחק. עודדו יחד את הילד: "המשיך לנסות! זהו, מושלם! אתה עובד יפה היום! אני גאה בך..."

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על המשחק: הפעלת הילד את גופו, רעיונותיו למשחקים ועוד. הדגישי את חשיבות היוזמה של הילד למצוא פעילויות חדשות עם החישוק או כל משחק אחר. חשבו יחד על דרכים נוספות לשחק בחישוק. בקשי ממנה לחזור במשך השבוע על הפעילות ולשים לב להתפתחות הרעיונות של ילדה.

הערות/ רעיונות נוספים

ב.3. הליכות מצחיקות

גיל: שנה וחצי, לאחר תחילת ההליכה.

אביזרים: חבל או גיר, לסמן קו ישר על הרצפה.

מהלך הפעילות

(1) שיחה עם האם

תנועות הזחילה של הילד מהוות את השלב הראשון לקראת ההליכה. תנועותיו הראשונות בזחילה יעזרו לו להבין ולתרגל את השימוש ברגליו לצורך התקדמות בדרכו. באמצעות הזחילה הוא מתכוון להליכה. כאשר הילד למד ללכת בלי היסוס, אפשר להדגים בפניו כמה סוגי הליכות חדשים. משחקים אלו יגבירו את כוחו בשליטה ברגליו.

(2) הדגמה

ציירי קו על הרצפה או הניחי עליה חבל בקו ישר. הדגימי לילד הליכה לאורך הקו. שתפי את האם במשחק, כך שהיא גם תתנסה בהליכה על הקו. עודדו אותו ללכת אתכם לאורך הקו. בצעו קפיצות אחדות, ברגליים צמודות. המציאו משחקי הליכה כמו צעד גדול - צעד קטן.

(3) משימה לאם

שוחחי עם האם על המשחק. מה דעתה לגבי התפתחות ההליכה? חפשו יחד משימות נוספות, כאשר היא המובילה את הרעיונות כמו, ללכת כמו כלב על ארבע, או כמו ציפור על רגל אחת.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 4. משחקי תנועה

גיל: שנתיים עד שלוש.

תחום: מוטוריקה ותנועה.

מטרה: פיתוח שיווי משקל, חוש קצב, זריזות.

אביזרים: מגש עם צעצועים קטנים, בלתי שבירים.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

ילד בין שנתיים עד שלוש מתחיל להרגיש את השליטה שלו על גופו. הוא אוהב זאת ומנסה לפתח מיומנויות חדשות של שיווי משקל. מערכת שיווי המשקל עוזרת לילד להבין את מיקום הראש בתנועה במרחב. כמו כן, היא מאפשרת את הפעלת השרירים הדרושים להצלחת הפעילות. במשחקים הבאים אנחנו נראה איך הילד מפעיל את שרירי הרגלים והידיים כדי להצליח במשימתו. אפשר להדגים לאם את חשיבות רכישת שיווי משקל לשם פעילותינו.

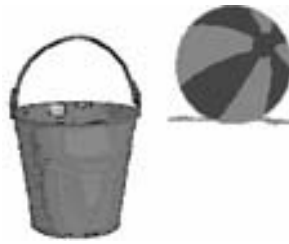
2) הדגמה

הגישי לילד את המגש שעליו הצעצועים ובקשי ממנו להעבירו מחדר לחדר. הציעי לו הליכות מצחיקות. בצעו אותן את והאם יחד אתו: הליכה אחורנית, הליכה צדדית, הליכה על קצוות האצבעות, הליכה עם המגש ריק על הראש, הליכה על ארבע. מחאי כפיים מהר-מהר, לאט-לאט ובקשי מהילד לרוץ על פי קצב מחיאות הכפיים.

3) משימה לאם

שוחחי איתה על הפעילות, בדקו יחד מה היא יכולה לעשות במשך השבוע באותו נושא: לרקוד עם הילד תוך כדי העברת הנחיות: לקום, לשכב, לשבת וכו'. שאלו את האם מה היא חושבת על הפעילות ועודדי אותה להציע רעיונות נוספים.

הערות/ רעיונות נוספים

ב. 5. קליעת כדור לתוך מיכל

גיל: שלוש.

תחום: מוטוריקה ותנועה.

מטרות: \diamond שיפור קואורדינציה עין-יד.

\diamond שיפור שיווי המשקל.

\diamond חיזוק השרירים.

\diamond שיפור דימוי הגוף.

אביזרים: כדור רך, קופסא, פח או דלי.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

כל הילדים אוהבים לשחק בכדור: לגלגל אותו, לזרוק אותו, לרוץ אחריו ומאוחר יותר לבעוט בו. קיימים סוגים רבים של משחקי כדור. אחד מהם הוא לזרוק אותו לכיוון מדויק ולנסות לקלוע אותו לתוך מטרה מסוימת. אנו נשתמש במה שיש לך בבית: דלי או פח גדול או פשוט קופסת קרטון. הדגימי לה את תנועות היד של הילד: איך הוא מודד עם העיניים את המרחק ממנו אל הדלי ואיך הוא מפעיל את שרירי היד במאמץ לקלוע אל המטרה.

2) הדגמה

העמיד מיכל גדול, במרחק קטן לפני הילד ועודדי אותו לזרוק את הכדור לתוך המיכל. אפשר לגוון על ידי שימוש בכדורים בגדלים שונים ועל ידי הרחקה או קירוב המיכל. הילד יתקשה בהתחלה לקלוע במדויק- חשוב להתחיל במרחקים קטנים יותר המאפשרים הצלחה, כי יתכן ואם הילד לא יצליח הוא יתייאש ויעזוב.

3) משימה לאם

שוחחו יחד על המשחק ונסו למצוא משחקי כדור אחרים שאפשר לשחק בבית ולשתף ילדים נוספים מהמשפחה.

הציעי לאם לגוון את המשחק במיכלים אחרים. בדקו יחד איזה כלים מתאימים לכך קיימים בבית. ניתן לעודד שיחה על משחקים דומים ששיחקה בילדותה.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. רגשי חברתי - אינטראקציה הורה-ילד

ג. 1. משחק עם בובות

גיל: שנה וחצי עד שנתיים.

מטרה: פיתוח דמיון ושליטה ברגש.

אביזרים: בובה קנויה או בובה תוצרת בית ואביזרים מתאימים לטיפול בה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

המשחק בבובות חשוב מאוד להתפתחות הילד. הוא מפתח רגישות לצורכי אנשים אחרים ודרכו אנו מעודדים את הילד שעדיין עסוק בעצמו, בצרכיו וברצונותיו, להתייחס אל "צרכיה" של הבובות: מה היא צריכה? מה היא רוצה? מה היא מרגישה?

בעת משחק הבובות הילד ירגיש שהוא הגדול וצריך לאפשר לו להביע את רגשותיו ללא הגבלה. גם אם נדמה לנו שהתנהגותו תוקפנית או אלימה (זורק את הבובה על הרצפה, מרביץ לה כו'), מוטב שיפרוק רגשות אלו על בובה ולא על בן אדם.

משחק בבובות חשוב לבנים באותה מידה שהוא חשוב לבנות.

2) הדגמה

תני לילד בובה וכלים מתאימים למשחק: מיטה קטנה, בקבוק לתינוקות מפלסטיק, מוצץ, מברשת שיניים מסרק וכו'. בהתחלה יתכן והוא יתייחס לבובה כחפץ: הוא יחזיק בכף רגלה, יגרור ויזרוק אותה. אין להפריע לו - זו הבובה שלו.

לאחר זמן מה, כשהוא יתעניין פחות בבובה, כווני אותו להתייחס לאותה בובה כבן אדם: "הנה הבובה שרה... יש לה עיניים חומות, פה אדום, ראש, רגליים. איפה הראש של שרה? איפה הראש שלך? האם יש לה נעליים? שמלה?", "מה הבובה רוצה? האם היא רוצה לאכול? האם היא עשתה פיפי?"

אם הבובה היא מפלסטיק ניתן לרחוץ אותה בקערה. אם יש לה עגלת בובות, טיילו איתה בעגלה. שוחחי איתו על פעילותו עם הבובה. אם הילד עצמו עדיין אינו מדבר, לוו במילים את פעילויותיו: "אתה מנשק את הבובה", "אתה מחליף לה חיתול", "עכשיו הבובה ישנה", "אתה רחצת את פניה".

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על הפעילות. דברו על איך היא מרגישה וכיצד הילד הרגיש לדעתה. עודדי אותה לחזור על אותה פעילות לפחות פעם בשבוע. הדגישי את חשיבות נוכחותה על יד הילד בזמן המשחק לשם ליווי פעילותו.

ניתן לעודד שיחה על משחקים דומים ששיחקה בילדותה.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 2. עזרה בבית

גיל: שנה וחצי עד שנתיים.

מטרה: עידוד עצמאות והשתייכות למשפחה.

אביזרים: מטאטא קטן ומטלית.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

כאשר הילד מתחיל ללכת ולנוע בביטחון בתוך הבית, הוא מרגיש פחות תלוי במבוגרים המטפלים בו. הוא זקוק לפחות מגע פיזי עם המטפל, נפרד בקלות ממטפלו כדי לשחק ולחקור את הסביבה. בחקירתם את סביבת הבית הם נתקלים במצבים שונים: פתיחת דלת בבעיטה, פתיחת מגירות, זריקת חפצים באמצע הדרך ועוד. תוך כדי ההתבוננות במצבים אלה הוא לומד: "אני יכול לבצע דברים לבד. אני שולט במצב. אני לא צריך את המבוגר כי אני עצמאי." אנו יכולים להשתמש בהתפתחות של יכולתו לביצוע דברים כדי לעודד אותו להתנהג כמו "הגדולים". הדבר יחזק את גדילתו והתפתחותו ויחזק את המסר: "אני כבר לא תינוק". שוחחי עם האם על חוויותיה בנושא זה כילדה. האם היא ואחיה שותפו בעבודות בית? אם כן, במה? מה היא במיוחד אהבה לעשות? מה לא אהבה? מה היו תפקידי העזרה של הילדים לפי התרבות? מה היא רואה בארץ? איזה מסר היא רוצה להעביר לילדיה?

2) הדגמה

- ◆ שבי על יד הילד ופתחי חלקית שרוכים וכפתורים. התחילי את הפעילות יחד איתו ותני לו להמשיך בעצמו. אם הוא מהסס, עזרי לו קצת, לפי הצורך, על מנת לתת לו הרגשה של הצלחה עצמית.
- חזרי כמה פעמים על הפעולה עד שירכוש מיומנויות.
- ◆ קחי אותו לחדר אמבטיה, העלי אותו על שרפרף ולמדי אותו לרחוץ בעצמו את פניו ואת ידיו.
- ◆ תני לו מטאטא קטן ומטלית ולמדי אותו לטאטא ולנגב אבק.
- ◆ בקשי ממנו משימות קטנות הדורשות שימוש בכלים שאינם שבירים: "בבקשה תניח את הספר על השולחן", "הבא לי את הכרית שעל הכיסא" ועוד.

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על חשיבותה של הרגשת עצמאות, חשיבות ושייכות של הילד. חפשו יחד פעילויות אחרות ועודדי אותה למצוא הזדמנויות לביצוען במשך השבוע. גם אם סדר היום בבית עמוס, חשוב ואפשרי למצוא הזדמנויות לשתף את הילד בפעילויות אלה. אם לא במהלך השבוע, ניתן לעשות זאת בערבים ובשבתות.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 3. ציור דמותו של הילד

גיל: שנה וחצי עד שנתיים.

מטרה: מודעות לעצמי כנפרד מהאחרים.

אביזרים: ♦ גיליון גדול של נייר אריזה או ציפוי, דבק נוזלי ונייר דבק.

♦ גיר או צבעי גיר שמן.

♦ עיניים, אף, פה גזורים.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

כאשר הילד נייד והולך בכוחות עצמו, הוא מפסיק להרגיש חיבור פיזי עם המטפלים בו. הוא יודע שיש לו עיניים משלו המאפשרות לו לראות בעצמו, אצבעות משלו למישוש ולשון שלו לטעימה. הוא מתחיל לראות את עצמו במראה. ילדים בגיל זה מתחילים לבטא את המילים: "אני", "שלי". אפשר לעודד את המודעות לעצמי על ידי פעילויות שונות.

2) הדגמה

השכיבי את הילד על גיליון נייר. העבירי קו סביב גופו. הגידי לו: "הנה אילן! אנחנו נוסיף לו עיניים, שיער..." מרחי דבק על העיניים הגזורות ותני לו להדביק אותן במקום. כך גם על העיניים והפה הגזורים. עזרי לו אם יש צורך.

תלי את השרטוט על הקיר, הניחי לו לצבוע את הבגדים בצבעי גיר. הראי לו את הזרוע בחלק העליון של הגוף ולכו יחד להסתכל במראה. חזרי על אותה פעילות עם הרגליים.

3) משימה לאם

שוחחי עם האם על הפעילות. מה לדעתה הילד למד. הציעי לה לשחק מידי פעם מול המראה תוך כדי דיבור עם הילד.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 4. משחקי "כאילו" – החלפת תפקידים

מטרות: ♦ הבעת רגשות.

♦ פיתוח דמיון הילד דרך חיקוי אנשים אחרים.

אביזרים: טלפון צעצוע, בובות, מכוניות צעצוע.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

משחקי "כאילו", שהם למעשה משחקי החלפת תפקידים, נותנים לילד אפשרות לחקות אחרים. אנו נאפשר באמצעותם לילד להביע את רגשותיו, צרכיו וכוחותיו. במידה מסוימת נוכל גם ללמוד דרך השימוש שיעשה בהם כיצד הוא תופס אותנו: למשל, מה הוא מעוניין לומר לאימא? איך הוא תופס אותה? חייכנית, כועסת? איך הוא תופס את אבא? עסוק או פנוי למשחק עם הילד? משחק תפקידים היא אמצעי הבעה של הרגשות החזקים שהילדים מכילים, עם זאת יש להיזהר ממתן פרשנות ומסקנות שעלולות להיות מוטעות.

2) הדגמה

♦ הגישי לילד טלפון צעצוע ואמרי: "היום אני מיכל ואת אמא. אני מתקשרת אליך, אימא, ואת תעני לי". יש לוודא שהמשחק הובן: "הבנת? מי את? מי אני?". דברי עם ילדתך דרך הטלפון: "שלום אימא! איפה את?" נהלי את השיחה ללא תגובה ביקורתית או שיפוטית. אפשר לנסות לבחור תפקידים אחרים ולבצע שיחת טלפון ביניהם.

♦ הגישי מכונית ואמרי: "הנה מכונית ואת הנהגת. קחי אותנו לטיול! לאן אנחנו נוסעים? מה אנחנו רואים בדרך?". יתכן שהילדים לא יידעו לשתף פעולה מהתחלה. יש להדריכם בסבלנות עד שיבינו את עיקרון המשחק. אם בהתחלה קשה להם להעריך את המשחק, חיזרו על הפעילות במשך הביקורים הבאים עד שיתפסו את חוקי המשחק.

לאחר המשחק שוחחי עם האם: האם הילד נהנה מהמשחק? האם המשחק היווה הזדמנות להעלאת תכנים רגשיים? האם התכנים נוגעים ליחסיהם? אם כן, איך היא מרגישה לגבי זה? האם הדבר גרם לה להבין טוב יותר את רגשותיו? מה היא מתכוונת לעשות עם המידע שקיבלה? המדריכה יכולה לכוון את האם בזהירות וברגישות לפיענוח דברי הילד תוך כדי משחק. לדוגמה, הילד, בתפקיד אימו, אמר במשחק הטלפון: "אני לא הולכת לעבודה, אני נשארת פה איתך". על המדריכה לשאול את האם למה לדעתה הוא אמר זאת ולעזור לה להבין את רגשותיו. יחד עם זאת, יש לסייג כאן כי פענוח מסרים של הילדים נתון לפרשנויות שונות, ויש לנהוג במשנה זהירות בתהליך זה.

3) משימה לאם

שוחחי איתה על מהלך המשחק. מה הרגישה כאשר הוא שיחק את תפקידה? כיצד הרגישה לשחק את תפקידו? הסבירי לה שאפשר לשחק באותו משחק עם בובות. הציעי לה לתת לילד בובות (מתאים לבן או לבת) ובדים או בגדים ישנים וכלי אוכל מפלסטיק והיא תעודד אותו לשחק ולשוחח עם הבובות על פי רצונו.

הערות/ רעיונות נוספים

ג. 5. הכנת מיץ תפוזים

גיל: שנתיים וחצי-שלוש

מטרה: שיתוף הילד בעולם משימות המבוגרים.

אביזרים: תפוזים קטנים, סכין קטנה לא חדה, מסחטת יד, כוס בלתי שבירה.

מהלך הפעילות

1) שיחה עם האם

הכנת מאכלים פשוטים היא חוויה חיובית ומרתקת עבור ילדים קטנים. הילד שמח לחקות את המבוגר ורואה את עצמו כילד גדול. בפעילות זו יש להלביש לילד בגדים שמותר לו להתלכך בהם על מנת שלא נכעס על שפיכת נוזלים או לכלוך.

יש להכין מראש שטח עבודה במטבח ואת כל החומרים מראש.

עדכני את האם בביקור לפני כן, או בשיחת טלפון, לגבי הפעילות שתבצעו בביקור זה, על מנת שתוכל להתכונן בהתאם להסברים.

2) הדגמה

אמרי לילד משפט ברוח זו: "היום אנחנו מכינים ביחד מיץ תפוזים. הנה כמה תפוזים-עגולים, בצבע כתום. יש להם ריח מיוחד!" תני לילד לגעת בתפוזים להריח אותם וחזרי על תכונותיהם.

"והנה סכין- עם הסכין אני אחתוך את התפוזים לשתי חתיכות". אם הילד מספיק גדול ומסוגל להשתמש בסכין, תני לו להתנסות בחיתוך. החזיקי את הסכין ביחד איתו.

"הנה מסחטה. דרכה סוחטים את המיץ של התפוז". תני לו להסתכל ולגעת במסחטה.

תני לילד לסחוט את המיץ מהתפוז החצוי, עזרי לו אם צריך. מזגו את המיץ בכוס ותני לו לשתות! הוא יתלהב מאוד וקרוב לוודאי ירצה להמשיך.

3) משימה לאם

שוחחי על תגובות הילד לפעילות. הסבירי שלמרות העיסוקים הרבים שלה כדאי לה לפחות פעם בשבוע להכין משהו ביחד עם הילד במטבח: הכנת בצק, חיתוך פירות או ירקות וכו'. שאלי אותה על רעיונות נוספים. גם כאן ניתן לעודד שיחה על פעילויות משותפות הזכורות לה שהיא עשתה עם הוריה בבית.

הערות/ רעיונות נוספים

רשימת חוברות של "מרכז גוונים בקהילה"

את פעילות ההדרכה של המדריכה בביקור הבית יכולות להעשיר החוברות המוצגות ברשימה להלן, שפותחו על ידי צוות ההדרכה בעמותה.

בעת ההכשרה מקבלות כל המדריכות והרכזות את החוברות ומונחות כיצד ניתן להסתייע בהן. חלק מהחוברות נועדו להעשיר מערכים קיימים המופיעים באוגדן וחלק מהחוברות מציגות נושאים נוספים עם מערכי פעולה בתוכן.

החוברות בעלות רגישות למורשת התרבותית של המשפחה. מורשת זו משפיעה על השקפות העולם של ההורים, הנוגעות לחינוך ילדיהם. החוברות מזמנות להורים בחירה בגירויים ובמילים נוספים לקידום האינטראקציה עם ילדיהם לאור המפגש בין התרבויות.

מספר עמודים	שם החוברת	
20	התפתחות מוטורית	1
14	התפתחות שכלית	2
12	התפתחות רגשית-חברתית	3
24	התפתחות התפיסה	4
20	תזונה נכונה	5
20	לשון	6
20	מפגשים קבוצתיים	7
12	בטיחות בבית	8
12	חורף	9
24	קיץ	10
10	ט"ו בשבט	11
20	ראש השנה ויום כיפור	12
24	משוחחים בטלפון	13
26	למידה מתווכת	14
12	פעילות לפיתוח מוטוריקה גסה בחדר	15

ספרונים ומשחקים לגיל הרך

עמותת "מרכז גוונים בקהילה" מפעילה מרכז הדרכה המוציא לאור חומרים דידקטיים כהשלמה וגיוון לפעילות בבתים ומתוך מטרה של "שמירת המסורת" בתחום הפעילות אם וילד.

התכנים מועברים למדריכות במשך ההשתלמויות הארציות שמתקיימות בבית הספר המרכזי לעובדים בשירותים חברתיים על ידי רכזת התחום, וכמו כן, כל מדריכה יוצרת את התכנים והציוד הנחוצים לה בהדרכה בביתית.

להלן מאגר כלי העשרה לפעילות הביתית שנאספו מתוך שנות ניסיון רבות ומדריכות רבות שפיתחו את הנושא. הכלים מאורגנים ברשימת משחקים וספרונים המתאימים עד גיל 3 שנים לערך:

1. סיפורים בהמחשה

- ביקור בכפר (אתיפי)
- מה אומר החמור
- לילה טוב
- רון נפל
- של מי הילד
- לפרה יש עגל
- ורד נהדרת
- הביטו אל הארון
- אמא מכבסת
- אלון מאחורי הוילון
- כובע על הראש

2. ספרונים

הספרונים הבאים מתאימים לרמת הבנה של הילדים הרכים ותוכנם קשור לסביבת המשפחה על מנת למנוע הרגשה של זרות בזמן פעילות אם וילד.

- ספרון ראשון: "צעצועים וכלים"
- ספרון ראשון: "פירות וירקות"
- ספרון ראשון: "חיות"
- ספרון ראשון: "כלי אוכל"
- ספרון ראשון: "ביגוד"
- ספרון ראשון: "כלי תחבורה"
- ספר כפיים (גם ברוסית)
- קובץ שירי ערש

3. משחקים

- בובה קוקו (על מקל)
- מראה לעריסה
- שעון אורז (עם 2 בקבוקים פלאסטיים)
- מתקן עריסה עם חרוזים
- מובייל עם בקבוק פלאסטי
- מובייל חרוזים
- מובייל עם CD
- תוף עם בלון (לצבוט את הבלון)
- רעשן עם גליל קרטון ואורז
- בובת רגל מגרב
- קופסת השחלה
- לוח סיבה ותוצאה
- רעשן (פעמון על גומי)
- רעשן מ 2 פקקים
- בקבוק פלסטי עם מים לעידוד זחילה
- לוח בעיטות
- ארגז אחסון לצעצועים
- אלבום תמונות למשפחה
- כדור פעמון
- מדף הצעצועים לפיתוח האוריינות
- שמעאל – סיפור אתיופי
- ארון הבגדים (חורף וקיץ) - ספר
- ספר החורף
- לוטו גדול/קטן (בוכרי)
- לוטו קיץ (פתרון בעיות)
- לוטו ביגוד אתיופי
- 2 פזלים (בוכרי/קווקזי)
- משחק זיכרון
- המתנה מדהזו – סיפור עם ערבי
- הפרה – סיפור בוכרי
- משחק גרירה עם צילינדר ופעמון
- משחק גרירה: קופסאות ברכבת
- סידרת לוטו
- סידרת פאזלים
- מקרר
- יש ואין (שטיח)
- נחום תקום
- מלבישים את הילד והילדה
- מלבישים את אמא ואבא
- משחק מחוג ראש השנה
- לוח מונטסורי
- משחק גדול קטן (כרטיסים)
- משחק מיון צבעים (עיגול צבעוני על הלוח + תמונות של עצמים)
- לוטו צבעים (רצועה + חרוזים)
- תוף עם בלון (לצבוט את הבלון)
- קופסאות צבע להתאמה עם אטבים
- בובת לבד
- שקיות אורז/שעועית לזריקה
- ארון הבגדים (חורף וקיץ) - ספר
- לוטו ביגוד בדואי
- לוטו ראש השנה
- לוטו סמלי חג הפסח
- לוטו הצטננות
- לוטו יום העצמאות
- משחק מיון: לבד ובחברה
- הקניית מושגים: דומה ושונה, גדול, כמות, צורות)

- מיון לפי שימוש: לאכילה ולא לאכילה • משחק כרטיסים אתיופי גדול וקטן (שטיח)
- מה במשבצת (כלים, צעצועים, חיות) • משחק התאמת צבעים (רצועה + חרוזים)
- מה במשבצת (בגדי חורף וקיץ) • דמויות למיון צבעים על לוח פלנל
- מה במשבצת (צורות הנדסיות) • משחק קערת חג הפסח
- לוח התאמה (מקלות) • לוח מזג האוויר
- משחק שייכות • פאזל תלת ממדי (קופסת ביצים)
- קופסת מישוש • בובות גרב
- משחק חנוכה (קופסאות עם חורים + נרות) • בקבוקי ריח – להתפתחות חושים
- משחק התאמה עם סמלי חג החנוכה: • ערכה למשחק דרמטי (משקפי שמש, צעיף, דומה/שונה, גדול/קטן, צלליות כובע, צמידים...)
- פאזל חורף: "אמא וילד" • ערכה למשחק במים (קופסאות פלסטיק, חומרים שצפים/חומרים ששוקעים, משפך, צבע מאכל...)
- משחק אצבעות חורף • ערכת יום הולדת (מתכון עוגה, כתר, קלטת שירים, 3 או 4 שירים כתובים משירים ראשונים)
- מדף הצעצועים - משחק • ערכה לארגז החול (קופסאות פלסטיק, תבניות, משפך, מגרפות, דלי, כף...)
- מה אני עושה בגן – משחק כרטיסיות • סט היגינה לאמהות ולילדים בבית ובמשפחה – פעילויות הדמיה שונות
- מה אני עושה בבית במשך היום (בוקר, צהרים, ערב) • סט משוחחים בטלפון – פעילויות הדמיה שונות למה הכוונה?
- לוח תפירה/השחלה • סט תזונה – פעילויות הדמיה שונות למה הכוונה?
- בובת שפתון (ליפסטיק) • משחק בכדור
- מותר ואסור • משחקי סוכות
- משחק עם מטריות – חורף • משחקי יום הולדת
- משחקי ל"ג בעומר • משחקי חנוכה

